

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

SAKRAMENTLER VE PAVLUS'UN EVHARİSTİYA ANLAYIŞI

**Emine BÜLBÜL
1630206125**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Nasuh GÜNAY**

ISPARTA 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Emine BÜLBÜL
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Başlığı	Sakramentler ve Pavlus'un Evharistiya Anlayışı
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 05 /7/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof.Dr. Nasuh GÜNAY	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr.Habil ŞENTÜRK	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr. Üyesi Halit Ahmet ÇİFTÇİ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Sakramentler ve Pavlus’un Evharistiya Anlayışı*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Emine BÜLBÜL
05/07/2019

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Emine Bülbül".

(BÜLBÜL, Emine, *Sakramentler ve Pavlus'un Evharistiya Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Hangi din olursa olsun yeryüzünde bulunan bütün dinlerde teolojik unsurlar ve uygulanması gereken bir takım dini ritüeller vardır. Bunlar yaratıcı olarak kabul edilen Tanrı'ya bir teşekkür ve yakınlaşma aracıdır. Günümüz dünyasının en fazla müntesibi bulunan Hıristiyanlık'ta ise var olan dini uygulamalar genel kabule göre önem bakımından yedi temel sakramente özetlenmiştir. Bunlar; Vaftiz, Evharistiya, Hastaları Yağlama, Konfirmasyon, Tövbe, Evlilik ve Rahip Takdisi'nden ibarettir.

Günümüz Hıristiyanlığı'nın kurucusu olarak kabul edilen Pavlus'un bu yedi temel sakramentin oluşumunda etkisi büyüktür. Dini ve kültürel çeşitliliğin oldukça fazla olduğu bir coğrafyada doğup büyüyen Pavlus, Şam yolunda geçirdiğini iddia ettiği vizyon sonrası İsa ve taraftarlarına katılmıştır. Pavlus, hâlihazırda bulunduğu bir takım ibadet ve uygulamaları kendi düşüncesi ve yorumlarıyla harmanlayarak bunları Hıristiyanlığa sunmuştur. Bu çalışmanın amacı ise Hıristiyanlık'taki bu temel yedi sakramenti açıklayarak bunlardan Evharistiya ayinine Pavlus'un yüklediği anlam ve gizemi ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Hıristiyanlık, Sakramentler, Pavlus, Evharistiya, Kominyon.

(BÜLBÜL, Emine, *The Sacraments and Paul's Conception of Evharistia*, Master's Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

All religions on earth, no matter which religion, have theological elements and a number of religious rituals that must be practiced. They are a means of appreciation and convergence to God, who is considered creator. In Christianity, which is the most contiguous in today's world, the existing religious practices are summarized in seven basic sacraments in terms of importance according to the general acceptance. These; consists of Baptism, Evharistiya, Lubrication of Patients, Confirmation, Repentance, Marriage and Priesthood.

Paul, accepted as the founder of today's Christianity, had a great influence on the formation of these seven basic sacraments. Paul was born and raised in a geography where religious and cultural diversity was high, joined Jesus and his followers after the vision he claimed to be on the way to Damascus. Paul blends some of the worship and practices he has already found with his own thoughts and interpretations and presented them to Christianity. The aim of this study is to explain the seven sacraments in Christianity and to reveal the meaning and mystery that Paul imposes on the Evharistiya ritual.

Key words: Christianity, Sacraments, Paul, Evharistia, Holy Communion.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM HİRİSTİYANLIK

1. HİRİSTİYANLIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
2. HİRİSTİYANLIĞIN İBADET ESASLARI.....	7
2.1. Günlük İbadetler	9
2.2. Haftalık İbadetler	10
2.3. Bayramlar.....	10
2.4. Diğer İbadetler	15
3. HİRİSTİYANLIK'TA KİLİSENİN YERİ ve ÖNEMİ.....	20
3.1. Kilise Memuriyetleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM HİRİSTİYAN SAKRAMENTLERİ

1. SAKRAMENTLER VE OLUŞUM SÜRECİ.....	26
2. SAKRAMENTLERİN SAYISI	29
3. SAKRAMENTLERİN GEREKLİLİĞİ.....	30
4. SAKRAMENTLER (HIRİSTİYAN AYINLERİ).....	32
4.1. Vaftiz	32
4.1.1. Vaftizin Anlamı ve Muhtevası	32
4.1.2. Tarihi Gelişimi	34
4.1.3. Vaftizin Önemi.....	36
4.1.4. Vaftiz Uygulamaları.....	37
4.2. Evharistiya	38
4.2.1. Tarihi Gelişimi	40
4.2.2. Evharistiya Töreni.....	42
4.3. Hastaları Yağlama.....	44
4.3.1. Hastaları Yağlama Sakramentinin Uygulanışı	46
4.4. Konfirmasyon (Vaftizi Kuvvetlendirme).....	47
4.4.1. Konfirmasyon Töreninin Uygulanışı	48
4.5. Tövbe (Günah İtirafı).....	49

4.5.1. Töbve Sakramentinin Uygulanışı.....	50
4.6. Evlilik (Nikâh)	51
4.6.1. Evlilik Sakramentinin Uygulanışı	53
4.7. Rahip Takdisi (Ordre).....	53
4.7.1. Sakrament Olarak Rahip Takdisi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM PAVLUS'UN HAYATI

1. PAVLUS KİMDİR?	57
1.1. Hıristiyanlık Öncesi Pavlus	61
1.2. Şam Vizyonu ve Sonrası Pavlus	67
1.3. Pavlus'un Misyona Yolculukları	71
1.3.1. Pavlus'un I. Misyona Yolculuğu (MS. 46-48)	73
1.3.2. Kudüs (Havariler) Konsil'i (MS.49-50?)	76
1.3.3. Pavlus'un II. Misyona Yolculuğu (MS. 51-53)	77
1.3.4. Pavlus'un III. Misyona Yolculuğu (MS. 54-58).....	80
1.4. Pavlus'un Tutuklanması ve Ölümü.....	82
1.5. Hıristiyanlıkta Pavlus'un Yeri ve Önemi	84
1.6. Pavlus'un İsa Anlayışı	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM PAVLUS'UN EVHARİSTİYA ANLAYIŞI

SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	113
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
Ö.	: Ölüm Yılı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire

KİTAB-I MUKADDES'LE İLGİLİ KISALTMALAR

Çık.	: Çıkış
Efes.	: Efeslilere Mektup
Elç. İş.	: Elçilerin İşleri
Filip.	: Filipelilere Mektup
Gal.	: Galatyalılara Mektup
Kol.	: Koloselilere Mektup
Res. İş.	: Resullerin İşleri

Rom.	: Romahlara Mektup
Yer.	: Yeremya
I. Kor.	: Korintlilere Birinci Mektup
II. Kor.	: Korintlilere İkinci Mektup
I. Sel.	: Selanıklilere Birinci Mektup
II. Sel.	: Selanıklilere İkinci Mektup

ÖNSÖZ

Hıristiyanlık, temelde vahiy ve kutsal kitaba inanan, tek tanrı inancını benimseyen dinlerden birisidir. Yaklaşık iki bin yıllık tarihi ve 2.5 milyara yaklaşan müntesibiyle Hıristiyanlık, dünyanın her yerinde müritleri olan bir din olmakla birlikte dünyadaki en fazla müridi olan dindir. Elbette diğer birçok dinde olduğu gibi Hıristiyanlık'ta da bir takım yapılması gereken ritüeller ve uygulamalar bulunmaktadır. Günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere ayrılan bu ibadetlerin en önemlileri ise yedi sakrament olarak karşımıza çıkar. Hıristiyanlara göre tanrısal İsa, yaşamaya devam etmektedir ve onun görünmeyen eylemleri de (şifa vermesi, duaları kabul etmesi) ancak kilise gizemlerinin yani sakramentlerinin yaşanmasıyla görünür hale gelir. Kişi bu sakramentlere katıldığı zaman Tanrı'nın kurtarıcı lütfunu bağışlayan Mesih İsa'yla beraber olur.

Kendisini “daha ana rahminde iken Tanrı tarafından seçilip görevlendirilen kişi” olarak tanımlayan Pavlus, şüphesiz ki Hıristiyanlık tarihi ve ibadetleri açısından en önemli şahsiyetlerden biridir. Hıristiyan geleneğinin temelini oluşturan ve Hıristiyan inanç ve esaslarını kendi bünyesinde geliştirip şekillendiren Pavlus'un, “Evharistiya anlayışı” çalışmamızda üzerinde duracağımız önemli başlıklardandır.

Bu çalışmada Hıristiyanlığın birincil kaynağı olan Yeni Ahit ve diğer Hıristiyan metinler temel alınmıştır. Yine Pavlus ve Hıristiyanlık hakkında yazılmış olan kitap, makale, tez ve dergi yazılarından faydalanılmıştır. Bunlardan başka internet kaynaklarına da başvurulmuş olup bunlar Kaynakça'da gösterilmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmada, birinci bölümde, Hıristiyanlığın tarihsel gelişimi, Hıristiyan ibadet ve uygulamaları, bayramlar ve kilisenin yeri ve öneminden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, Hıristiyan sakramentleri, tarihi gelişimi, sayısı ve gerekliliğine, her bir sakramentin ayrı başlıklarla kendi tarihi gelişimine ve uygulanma biçimlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Pavlus'un hayatına, hakkında yapılan araştırmaların zorluğuna ve Hıristiyanlık'taki vizyon ve önemine yer verilmiştir.

Son olarak dördüncü bölümde çalışmamızın ana konusunu oluşturan Pavlus'un Evharistiya anlayışı, bu sakramente yüklediği anlam ve Pavlus'un Hıristiyanlığı üzerinde durulmuştur. Sonuç ve kaynakça ile çalışma bitirilmiştir.

Çalışmam esnasında yaptıkları yardımdan dolayı Danışman Hocam Nasuh Günay'a, destek ve anlayışlarından dolayı aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Emine Bülbül

Isparta-2019

GİRİŞ

Hıristiyanlık, “Mesihçi” anlamına gelen ve İsa’nın Tanrısal Mesih Devleti’ni kurmak üzere tekrar geri döneceğine inanan, bugün dünyada en fazla müntesibi bulunan bir dindir. Uzun bir tarihi geçmişi olan Hıristiyanlık, dini ve kültürel çeşitliliğin oldukça fazla olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Teolojik ve litürjik konularda bu çeşitlilikten etkilenen Hıristiyanlık, inanç sisteminin temellerini de bu dönemde atmaya başlamıştır. Roma ve Yahudi baskıları sonucu İsa’nın peygamberlik hayatının kısa sürmesi, onun öğretilerinin kendi zamanında yazılıp tebliğ edilmesine engel olmuştur. Bundan dolayı da döneminin dini ve kültürel çeşitliliğinin izlerini taşıyan Hıristiyanlık, İsa’nın öğretilerinin dışına çıkılarak farklı yorum ve açıklamalar getirilen bir din haline getirilmiştir.

Günümüz Hıristiyanlığının inanç ve ibadetlerinin şekillenmesindeki en önemli şahsiyet ise İsa değil, hatta Hıristiyanlığın kurucusu kabul edilen Pavlus’tur. İsa ile hiç görüşmemiş olmasına rağmen yaşadığını iddia ettiği Şam Vizyonu sonrası Pavlus, kendi peygamberliğini meşrulaştırmış ve Hıristiyanlığı ayakta tutacak olan temel konuları belirlemiştir. Pavlus, hâlihazırda bulunduğu İsa’nın öğretilerini, etkisinde kaldığı dini ve kültürel uygulamalarla ve kendi yorumlarıyla harmanlayarak bugünkü Hıristiyanlığın temelini atmıştır.

Şüphesiz hangi din olursa olsun bütün dinlerin müntesiplerinin uygulamakta olduğu bir takım ibadet ve dini uygulamaları vardır. Hıristiyanlık söz konusu olduğunda da bu dini uygulamalar önemi bakımından yedi temel sakramentte özetlenmiştir. Vaftiz, Evharistiya, Hastaları Yağlama, Konfirmasyon, Tövbe, Evlilik ve Rahip Takdisi’nden oluşan bu yedi sakramentten vaftiz ve Evharistiya bütün Hıristiyan cemaatleri tarafından kabul edilen iki temel ritüeldir. Kiliseler arasındaki farklılıklar bir yana, bu sakramentler, Kilise hayatını adeta ayakta tutan unsurların başında gelmektedir. Hıristiyanlık inancına göre sakramentler, Tanrı’nın kutsamasını, merhametini ve lütfunu, iştirak eden inananlara ulaştıran veya görünmeyen gerçekliği temsil eden görünen sembol olarak bilinmektedir. Hıristiyanlık açısından önemi tartışma götürmeyen Pavlus, bu sakramentlere de kendi düşünce ve açıklamalarını getirmiş, yeniden yorumlayarak Hıristiyanlığa sunmuştur.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Pavlus’un evharistiya anlayışı ise, oldukça dikkat çeken ve farklı bir yorum getirilen bir sakramenttir. İsa’nın havarileriyle yediği

Son Akşam Yemeği'ne nispetle kutlanır. Havariler zamanında dualar eşliğinde basit bir anma yemeğinden ibaret olan bu ayin, Pavlus'la birlikte günümüzdeki anlamına kavuşmuştur. Pavlus'a göre, İsa'nın havarileriyle yediği Son Akşam Yemeğinde eline alıp kırdığı ekmek İsa'nın bedenine ve yine eline alıp havarilerine verdiği ksedeki şarap da İsa'nın kanına dönüşerek bunları yiyip içen kimseler Mesih İsa'da bir olma lütfuna ulaşmaktadır.

Hıristiyanlık açısından önemli bir şahsiyet olan Pavlus ve yine Hıristiyanlık açısından önemli bir dini ritüel olan Evharistiya çalışmamızın üzerinde duracağı iki temel konudur.

Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın temel amacı Hıristiyanlık'taki önemi göz ardı edilemeyecek olan Pavlus'un, dönemindeki dini ve kültürel çeşitliliğin etkisi altında kalarak oluşturduğu "Mesih-İsa" erevesindeki kendi yorumlarından oluşan Pavlus Hıristiyanlığının, tarihsel İsa'nın getirdiği öğretilerden farklı olduğunu ve Pavlus'un Evharistiya anlayışını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada yöntem olarak ise konuyla ilgili öncelikli olarak Hıristiyanlığın birincil kaynağı olan Yeni Ahit'ten, gerek ülkemizde gerekse yurt dışında konumuzla ilgili yazılmış olan çeşitli kitap, dergi, makale ve internet yazılarından faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIK

1. HİRİSTİYANLIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yaklaşık iki bin yıllık tarihi olan ve 2 buçuk milyara yaklaşan mensubuyla Hıristiyanlık, dünyanın önemli inanç sistemlerinden biridir. Tarihte ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda, genel Hıristiyan kabulünün dışında farklı bir takım görüş ve yaklaşımlar bulunan Hıristiyanlık, “Mesihçi” anlamına gelen Hıristiyan teriminden ismini almaktadır. Bu ismin Hıristiyanlığa inananlar için kullanılışı ise Hz. İsa sonrası döneme rastlamaktadır. Zira “Resullerin İşleri” kitabında Luka, bu terimin ilk defa yaklaşık M.S. 50 yılında Antakya’da kullanılmış olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Hıristiyanlık kendi tarihini insanın kurtuluşuna yönelik tanrısal planın yürürlüğe girmesi süreciyle, genel anlamda insanlık tarihiyle başlatır.

“İsa Mesih’te kurtuluşu dile getiren Hıristiyanlık, Mesih İncili’nin ve Mesih yasasının ifadesidir. Tanrı, ilk insandan itibaren varlık kazanan günah ve ölüme karşı, İsa Mesih dönemine kadar gönderdiği peygamberler aracılığı ile insanlara hitap etmiştir. Hıristiyanlığın “Eski Ahit Dönemi” olarak adlandırdığı bu zaman dilimi, insanlığın İsa Mesih’in gelişi için hazırlık sürecini ifade etmektedir. Hıristiyan inancına göre ilâhî kelamın ya da oğulun İsa Mesih’te tenleşmesi ve İsa Mesih’in insanların günahtan bağışlanmaları ve kurtuluşları için çarmıhta can vermesiyle başlayan ikinci dönem ise insanlığın kurtuluşuna yönelik ilahi planın yürürlüğe konulduğu yeni bir aşamayı dile getirmektedir. Hıristiyanlığın, “Yeni Ahit Dönemi” olarak tanımlanan bu süreçte, ilahi oğul İsa Mesih’in insanlığın kurtuluşuna yönelik iyi haberine tanıklık yapmakta olduğu düşünülmektedir.”¹

Hıristiyanlık, Hıristiyanların dinidir ve Hıristiyanlar da Mesih’e bağlı, ona inanan kimselerdir. “Christos” sözü İbranice Mesih sözünün Yunancasıdır. Aslında “christos”, yağlanmış ve takdis edilmiş demektir. İsa’nın ulûhiyetini ve Mesihliğini kabul edenlere

¹ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, İsam Yay., İstanbul, 2015, s. 15.

ilk defa Antakya’da M.S. 1. yüzyılda “Hıristiyanlar” denmiştir. Yani Hıristiyanlar, “Mesih taraftarları” anlamına gelmektedir. Daha sonra ise Romalılar, bu ismi, bütün Hıristiyanları kapsayacak şekilde kullanmışlardır.²

Hıristiyanlık; Mesih-İsa merkezli bir dindir ve bu din ile ilgili en sağlam birincil kaynak ise, “Kutsal Kitap yani Yeni Ahit”tir. Bundan dolayı İsa –Mesih’in hayatı, mesajları ve öğretileri ile ilgili bilgiler, Hıristiyanlar tarafından kabul edilen Dört İncil ve Resullerin İşleri’nden elde edilmektedir.

İnciller, İsa’yı ve onun hayat hikâyesini merkeze almıştır. Ancak dağınık olarak tebliğ ettiği öğreti de İncillerde yer bulmaktadır. İncil’in metinlerinden İsa’nın tebliğ ettiği ve sonradan Hıristiyanlık olarak adlandırılan din konusunda bakanın bakışına göre değişecek hükümler çıkarmak mümkündür. Bunlardan biri Hıristiyanlığın aslında monoteist bir din olmasıdır. İncillerde ve diğer yazılarda da bu hükme ulaştıracak ifadeler dikkat çekmektedir. Çünkü Allah’ın “Göğün ve yerin Rabbi” olduğu ve “Bir” olduğu gibi Allah’ın birliğinden söz edilmektedir.(Yuhanna, 5:44) Bununla beraber aynı metinlerde bazı ifadeler, mecazî deyimler, daha sonra bir üçleme anlayışının doğmasına yol açmıştır. Bu konuda İncil yazarları, kendilerine kadar gelen rivayetleri toplamış ve değerlendirmişlerdir. Kilise, Sahih/Kanonik kabul edilen İncil metinlerinde İsa “Tanrı’nın Oğlu”, Tanrı da “Baba” olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca bu metinlerde, İsa için “bir peygamber” ve “peygamberden ziyadesi” deymi de, İsa’nın, Tanrı’ya dua ettiği, bunun yanında bazı kimselerin İsa’ya secde ettiği de, onun günahları bağışladığı da yer almaktadır.³

İncillere göre Hz. İsa’nın hayatına dikkat edildiğinde onun için hem “Tanrı’nın Oğlu” hem de “İnsanoğlu” deyimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca İsa “Rab”, “Kral”, “Yahudilerin Kralı”, “Mesih”, “Allah’ın Kuzusu”, “Yusuf Oğlu”, “Davud Oğlu”, “Adem Oğlu” olarak da nitelendirilmektedir. Ayrıca onun “peygamber”, “kudretli bir peygamber” olduğu da ifade edilmektedir. Bu gibi ifadeler, İsa’nın şahsiyeti konusunda büyük bir karışıklık meydana getirmektedir. Bunun yanında İncillerde, İsa’nın Meryem’e

² Resullerin İşleri, 11:26.

³ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yay., Ankara, 2014, s. 407.

Kutsal Ruh ile ilkah edileceğini/dölleneceğini bildirirken, Meryem ile Yusuf nişanlı gösterilmekte ve beraber yaşadıkları yer almaktadır.⁴

Hıristiyanlar, İsa'nın ölümden dirildiği, Tanrı katına yükseldiği haberlerine dayanarak, onun Mesihlik görevini tamamlamadan dünyadan ayrıldığını ve tekrar geri dönerek Tanrısal Mesih devletini kuracağına inanırlar. İlk zamanlar bu dönüş günlük olarak beklenirken, zamanla yerini haftalık bekleyişe ve Pazar gününe bırakmıştır. Aradan yüzyılların geçmesi üzerine artık bu bekleyiş, her yıl bilinmeyen bir Paskalya bayramına kalmıştır. Büyük kiliseler beklenen Paskalyanın tarihini Tanrı'ya bırakırken, günümüz yeni dini akımları İsa'nın geleceği hakkında yakın zaman tahminlerinde bulunurlar. Verilen rakamlar gerçekleşmeyince bir gerekçe bularak gelişin yakın bir zamana ertelendiğini cemaatlerine duyururlar. Böylece cemaatlerinin “Tanrısal Devlet” heyecanını canlı tutmaya çalışırlar. Bu tasavvurlardan Müslümanlar da etkilenmiş ve İsa'nın öldürülmediği, “Tanrı katına yükseltildiği” yolundaki Kur'an ifadesi, Hıristiyanlık paralelinde yorumlanarak Hıristiyan tasavvurlarına yaklaştırılmıştır. Yorumlar “mehdi” tasavvurlarıyla birleşerek Hz. İsa'nın ölmediği, göklerde yaşadığı, ahir zamanda Şam'daki Beyaz Minareden dünyaya inerek kurulacak Mehdi devletinde yer alacağı, icraatında Mehdiye yardımcı olacağı yönünde yorumlar gelişmiştir: Âli İmran, ve Maide, 117. Ayetlerinde verilen “Ey İsa, ben seni öldüreceğim, bana yükselteceğim” ve “Sen beni vefat ettirince onları gözetleyen sen oldun” meallerindeki açıklamaları belirten “İsa'nın öldüğü, fakat öldürülmediği” şeklindeki ifadeler dikkate alınmamış, Hıristiyanlık etkili sentezci görüşler yaygınlık göstermiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.⁵

Beklenen Mesih İsa'nın bir türlü geri dönmeyişi, cemaat içinde vaftiz olan kimselerin ölmeye ve canlı şahitlerin azalmaya başlaması, cemaat ileri gelenlerini harekete geçirmiş, çeşitli bölgelerde ve ülkelerde İsa'yı ve vaazlarını anlatan risaleler ve mektuplar yazmaya başlanmıştır. Yazarlar ya “Havariler” gibi İsa'yı şahsen tanımış olan, ya da onu izleyenlerin ilk kuşağını oluşturan takipçileridir. Nitekim Hıristiyanlar Yeni Ahit'in bütün yazarlarının İsa'nın hayatının görgü tanıkları olduğunu da iddia etmezler. Yeni Ahit yazarlarını “peygamber” de saymazlar, ancak onların yazılarını kendi tavır ve

⁴ Küçük-Tümer, M.A. Küçük, a.g.e., s. 406.

⁵ Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, Ankara, 1993, s. 49.

düşünceleriyle değil Tanrı'nın ilhamıyla yazdıklarını kabul etmektedirler. Bunlara “İnciller” ve “Havari Mektupları” denilmektedir. İnciller yazılmadan önce ağızdan ağıza bir süre nakledilmiştir. Zamanın ilerlemesiyle İsa Mesih cemaatinin büyümesi, yeni görüş ve meşrep ayrılıklarının ortaya çıkmasıyla her cemaatin kendi inanç ve görüşlerini yansıtan İnciller ve mektuplar ortaya çıkmıştır.⁶

Hız. İsa'nın çok kısa süren peygamberlik hayatı ve karşılaştığı Yahudi ve Roma baskıları sonucunda getirdiği mesaj, kendi zamanında derlenip bir araya getirilememiştir. Bunun için Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun resmi dinlerinin arasına girinceye kadar (M. 313), birçok baskı altında kalmış ve gizli yayılma yollarını aramıştır. Roma İmparatorluğu, resmen din olarak Hıristiyanlığı, devlet dini tanıdıktan sonra (M. 380), Hıristiyanlık, büyük bir serbestlik içerisinde hızla yayılma şansını elde etmiş ve geniş bir alana yayılmıştır. Ancak bu arada Hıristiyanlar arasında yüzlerce İncil ve mezhep ortaya çıkmış ve Hıristiyanlık, tam bir kargaşa içerisine girmiştir. Gerek inanç ve gerekse ibadet yönünden birçok ihtilafın ortaya çıkması üzerine başta, Konstantin olmak üzere birçok hükümdar ve papa bu konuları görüşmek ve çözüme kavuşturmak için birçok konsil toplamıştır. Ancak Hıristiyanlığın problemlerinin bu konsillerde tam olarak çözüldüğü de söylenemez. Aksine Konsiller, yeni mezheplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁷

Ancak şu hususu da vurgulamak gerekir ki: “Hıristiyanlar İsa'nın bir kitap veya bir İncil getirdiğini kesinlikle savunmazlar.” Bu konuda Müslümanlardan farklı düşünürler. Onlara göre İsa'nın kendisi zaten Meryem'in vücudunda ete-kemiğe bürünmüş, insan olmuş “tanrı kelamı”dır. Dolayısıyla O Tanrı'nın insanlara bir vahyidir. Hız. Musa'da vahiy, “Tevrat Kitabı”na dönüştüğü gibi, Hıristiyanlık'ta İsa'nın şahsına dönüşmüştür. Vahyin mesajı, İsa'nın hayatı ve vaazlarıdır. “İncil” ismi verirken eldeki kitaplar Müslümanların anladığı gibi Tanrı'nın İsa'ya vahyi sayılmaz. Onlar ilk devir şakirtlerinin gördükleri veya duyduklarının yazılı kayıtlarıdır. Yaklaşık 60-150 yılları arasında cemaatlerin İncil yazarlarına “bize İsa'yı ve olayları anlatın” demeleri üzerine onlar da kendilerine kadar gelen rivayetleri, haberleri toplayıp yazmışlardır. Kendileri olaylara nasıl şahit olup inandırlarsa, o şekilde yazıp anlatmışlardır. Müslümanların anladığı anlamda vahiy değıllerdir. Ancak Hıristiyanlar İncil yazarlarının Tanrı'nın ve

⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta, 2016, s.268.

⁷ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, LiteraTürk Yay. Konya, 2015, s. 213.

Kutsal Ruh'un lütfu ve himayesi altında bulduklarına inanmaları sebebiyle, bu yazıların doğruluğuna, yazarlarına vahyedildiğine inanırlar ve güvenirlar, İncillerin kutsallığından asla şüphe duymazlar.⁸

2. HİRİSTİYANLIĞIN İBADET ESASLARI

Hız. İsa'nın bizzat kendisi ve ilk öğrencileri tam bir Yahudi hayatı yaşamışlardır. İbadetlerini sinagoglarda yapmışlar, kurbanlarını mabette sunmuşlar ve Cumartesi yasağına dikkat etmişlerdir. Hız. İsa'nın öğrencisi olma ya da onu Yahudilerin beklenen Mesih olarak kabul etme dışında diğer Yahudilerden tek farkları Hız. İsa'nın çarmlıha gerilmeden önceki gece yaptığı gibi bir araya gelerek ekmek bölmek ve onun hatırasını yâd etmekten ibaretti. Ancak Yahudi kökenli olmayanların Hıristiyan olmaya başlamalarıyla ve Hıristiyanlığın Yahudilikten ayrı müstakil bir din olmaya başlamasıyla birlikte farklı ibadet ve uygulamalar da Hıristiyanlık'ta yerini almaya başlamıştır. Hız. İsa'nın son gecesinin hatırasını yaşatmak amacıyla yapılan ve daha sonra Ekmek-Şarap Ayini olarak bilinen ayin öne çıkmaya başlamıştır. Hız. Yahya'ya kadar ulaşan ve uzun bir geçmişe sahip olan Vaftiz, Pavlus'un yorumuyla birlikte kazandığı yeni anlamla bir kişinin Hıristiyanlığa girişinin temel göstergesi haline gelmeye başlamıştır. Yahudilikle en önemli benzerlikleri olan Cumartesi kutlamaları yerini, Hız. İsa'nın ölümden diriliş günü ve daha sonra ikinci kez bu dünyaya geliş günü olarak kabul edilen Pazar gününe bırakmıştır. Yahudiler ve Yahudi Hıristiyanlar (Ebiyonitler) tarafından, Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarının anısına olmak üzere kutlanan Pesah bayramı, Hız. İsa'nın dirilişini anma anlamı kazanarak ve Paskalya'ya dönüşerek kutlanmaya başlanmıştır. Bunlar gibi daha birçok dini ibadet ve uygulamalarda Hıristiyanlığın Yahudilikten etkilendiğı göze çarpmaktadır.⁹

Yeni Ahit'de ibadetlerin hangi günlerde ne zaman ve ne şekillerde yerine getirileceğine dair bir işaret yoktur. Ancak her ne kadar kendisinden ayrılmak için aynı olan birçok anlayışa ve bayrama başka anlamlar yükleyerek Yahudilikten/Yahudilerden bağımlı koparmaya çalışmış olsalar da ibadetlerin günlük, haftalık olarak ayrılması ve

⁸ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s.268.

⁹ Fuat Aydın, "Hıristiyanlık", (SABİS) Sakarya Üniversitesi Bilgi Sistemi, Sakarya, 2015, s. 49.

günlük olarak kaç kez ibadet yapılacağı hususunda Hıristiyanlar Yahudileri takip etmişlerdir.¹⁰

Hıristiyanlık'ta ibadet deyince ilk akla gelen kilisedir. Çünkü ibadet ağırlıklı olarak kiliselerde ve cemaatle yapılır. Bununla beraber ferdî olarak dua ve oruç da Hıristiyan ibadetleri arasında yer alır. Kilise'nin sembolü "haç" tır ve çeşitli vesilelerle haç çıkarırlar. İbadete çağrı çanla olur ve genellikle günlük, haftalık ve yıllık (bayramlar) olarak üçe ayrılır.¹¹

Hıristiyan geleneğinde ibadetler, kiliselerin yapısına göre oturarak, ayakta ya da diz çökerek yapılır. Özellikle bireysel ibadet esnasında, ellerin avuç avuca bir araya getirilmesi, parmakların birbirine kenetlenmesi ve boynun eğilmesi dikkat çeker. Ortodoks kilisesinde bireysel ibadetler ikonalar önünde eğilerek yapılır. Bazı Ortodokslar kendi evlerinde ikonanın da yer aldığı özel bir köşe oluşturur ve bu köşede, ikona önünde dua ederler. Ortodoksların aksine, çeşitli kiliseler, ikonalar önünde dua etmeye karşı çıkmakla kalmaz, bu davranışı bir putperestlik ve küfür olarak nitelerler.¹²

Hıristiyanlık'ta, ibadetin özünü, hiç şüphesiz Mesih vasıtasıyla Tanrı'ya yaklaşma vesilesi olarak kabul edilen "dua" oluşturur. Dua, kilisede cemaatle veya bireysel olarak yapılır ve iki şartı vardır: Birincisi, Mesih'in adıyla başlamaktır. Bunun sebebi şudur: İnsan günaha düştüğünden dolayı Tanrı'nın rızasından uzaklaşmıştır. Ancak Mesih'in kanı sayesinde bu uzaklık yok olmuştur. Nitekim Pavlus bu hususu şöyle dile getirmektedir: "Fakat bir zamanlar uzak olan sizler, şimdi Mesih İsa'da, Mesih'in kanı sayesinde yakınsınız."¹³ Bazı Hıristiyanlarca duaya Mesih'in adıyla başlamanın büyük bir sırrı vardır. Zira isim her zaman müsemmayı, yani adı taşıyan varlığı temsil eder. Bunun için duaya Mesih'in adıyla başlamak, onun dua edenle bütünlüğünü temsil eder. Öyle ki, artık dua edenin isteği onun isteği, dua edenin salâhi onun salâhi, dua edenin hayatı onun hayatı olur, kısacası, o adeta dua edende ve dua eden için yaşar.¹⁴

Duanın ikinci şartı ise tam bir inanç ve itimat ile yapılmasıdır. Nitekim Markos İncili, İsa'nın şöyle söylediğini nakleder: "Doğrusu size derim: Kim bu dağa "kalk denize

¹⁰ Aydın, "Hıristiyanlık", s. 49.

¹¹ Ali Erbaş, *Hıristiyanlık'ta İbadet*, Ay Işığı Kitapları, İstanbul, 2003, s. 20.

¹² Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 171-172.

¹³ Efeslilere Mektup, 2:13.

¹⁴ Erbaş, a.g.e., s. 15.

atıl” der ve yüreğinde kuşku duymadan dediğinin olacağına inanırsa, dileği yerine gelecektir. Bunun için size diyorum ki, dua ile dilediğiniz her şeyi daha şimdiden almış olduğunuza inanın, dileğiniz yerine gelecektir. Kalkıp dua ettiğiniz zaman, birine karşı bir şikâyetiniz varsa onu bağışlayın ki, göklerde olan babanız da sizin suçlarınızı bağışlasın”.¹⁵

İncillerde dua etmeyi gerekli kılan sebeplerden de bahsedilmektedir. Mesela, Şeytan’ın iğvasına karşı koyabilmek,¹⁶ başlıca nimetlere nail olmak¹⁷ ve özellikle ahir zamanda kurtuluşa ulaşmak¹⁸ duayı gerektiren gayelerden bazılarıdır. Dua, putperestlerinkinden farklı olarak, alçak sesle ve ağır başlı olmalıdır.¹⁹ Bir de duayı sıkı tutmalı, ısrarlı²⁰ olmalıdır.²¹

Hıristiyan kiliselerinin ibadet şekilleri arasında rüku ve secde yoktur. Bu konuda tek istisna Süryânî kilisesidir. Süryânîler’de dua ve secdeden ibaret olan ibadette, İslâm’dakine benzer bir secde yer alır. Hıristiyan geleneğinde genellikle erkekler ve kadınlar karışık olarak ibadet ederler. Ancak bazı Doğu kiliselerinde ibadet esnasında erkekler önde, kadınlar ise arkada yer alır.²²

2.1. Günlük İbadetler

Hıristiyanlık’ta gün içerisinde kaç defa ve hangi vakitlerde ibadet edileceği tam olarak belirlenmiş değildir. “Fakat Yahudilerin sabah ve akşam dua etmelerinden Hıristiyanlar da etkilenmiş ve bu iki vakitte dua etme ihtiyacını çıkarmışlardır. İlk zamanlarda günde yedi defa yapılmakta iken, sonraları sabah ve akşam olmak üzere bu sayı ikiye indirilmiştir. Kilisede toplu ibadetler ferdî ibadetten daha üstün görüldüğü için, zorunlu olmasa da, sabah ve akşam ibadeti papaz nezaretinde kilisede yapılır. İbadet saatleri, iklime ve hayat şartlarına göre ayarlanır. Bu ibadetlerde; Kutsal Kitap’tan parçalar okunur ve ayrıca ilahiler de söylenir.”²³

¹⁵ Markos, 2:24-25.

¹⁶ Matta, 26: 41.

¹⁷ Yuhanna, 4:10; 6:27.

¹⁸ Luka, 21:36.

¹⁹ Matta, 6:5-6.

²⁰ Luka, 18:1-8.

²¹ Erbaş, a.g.e., s.16-19.

²² Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 172.

²³ A. Küçük, G. Tümer, M.A. Küçük, a.g.e, 433.

2.2. Haftalık İbadetler

Hıristiyanlık'ta haftalık ibadetler, Pazar günü sabah ve akşam olmak üzere iki vakitte yapılır. Pazar günü yapılan ibadetin Hıristiyanlar için önemi çok büyüktür, Pazar gününe verilen önem ise, bu günün Hz. İsa'nın ölümden diriliş günü olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Yeni Ahit'te Pazar gününün ibadet günü olması gerektiğini belirten açık ifadeler olmamakla birlikte haftanın ilk günü olan Pazar gününe sık sık dikkat çekilmektedir.²⁴

Hz. İsa'nın ölümden dirilişinden önce, sadece cumartesi ibadeti bulunmaktaydı. Haftalık ibadet gününün cumartesiden Pazar gününe alınması ilk Hıristiyanlar olarak bilinen Yahudi-Hıristiyanlara dayandırılmaktadır. Çünkü Yahudilere ilişkin bütün tarih içerisinde Mesih'in geleceği belirtilmiş ve bu görülmemiş olay, Hz. İsa'nın gelişiyle gerçekleşmişti. Bu yeni olay sebebiyle Pazar günü ibadet etmeye başladılar. Yeni Ahit metinlerinden anlaşıldığına göre ilk Hıristiyanlar, birinci ve ikinci yüzyıllarda haftalık ibadetlerini, "Rabbin Günü" olarak telakki ettikleri Pazar gününe tahsis etmişlerdir. Zira Mesih'in o günde dirilip kendilerine görüldüğüne inanmışlardır. Kilisenin de Kutsal Ruh'un gelişi ile Pazar günü toplanmaya başladıklarını kabul etmişlerdir.²⁵

Yeni Ahit'te Pazar günü diye bir ifade bulunmamakla birlikte ibadet gününün haftanın ilk günü olarak belirtildiği açıktır. Zira Yeni Ahit'te bu hususa şöyle vurgu yapılmıştır: "Cumartesi (Sebt) gününü izleyen haftanın ilk günü, tan yeri ağarırken, Mecdelli Meryem ile öbür Meryem mezarı görmeye gittiler."²⁶ Ayrıca Pazar gününün ibadet günü olduğuna işaret eden başka ifadeler de rastlamak mümkündür.

2.3. Bayramlar

Günlük ve haftalık ibadetlerle beraber ibadet ve bayram olarak kabul edilen uygulamalar vardır. Bu tür ibadetler, yıl içerisinde kutlanan anma günlerinden ibarettir. Noel, Epifani, Paskalya, Haç Yortusu, Meryemana Günü bunlardandır. Bu ibadetlerde Kilise Yılı/Kilise Takvimi esas alınmaktadır.

²⁴ Erbaş, a.g.e., s. 20

²⁵ Erbaş, a.g.e., s. 20-21.

²⁶ Matta, 28:1; Markos, 16:2,9; Luka, 24:1; Yuhanna, 20:1.

Kilise Yılı/Takvimi, normal yıldan/takvimden farklıdır. Bazı bayramların günü sabittir, bazıları ise her yıl yeniden belirlenir. Mesela Noel sabittir; Paskalya ise 22 Mart-19 Nisan arasında bir Pazar günü yapılır ve her yıl yeniden tespit edilir. Kilise yılında genellikle şöyle dört devre bulunur: 1- Advent Devri: İsa'nın doğum gününü hazırlayan dört haftalık bir tövbe zamanı. 2-Noel Devri: İsa'nın doğum günü. 3-Büyük Paskalya Oruç hazırlığı. 4-Paskalya Devri.²⁷

Noel: İsa'nın doğumunun anısına kutlanan bir bayramdır. Hıristiyanlığın ilk üç yüzyılında böyle bir gelenek yoktur. İsa'nın doğumunun kutlanması Batı'da 25 Aralık'ta, Doğu ve Ermeni Kilisesi'nde 6 Ocak'ta yapılmaktadır.

Noel, 24 Aralık akşamı kilisede yapılan ayin ve evlerde "kutsal gece eğlencesi" ile başlar. 25 Aralık sabahı da, kilisede şenlikler yapılır. İkinci bayram günü olan 26 Aralık'ta da genellikle misafirler ağırlanır, ziyafetler verilir, hastaneler ve kimsesiz çocuklar ziyaret edilir. Noel'den önce, "Noel Perhizi veya Bekleyiş" denilen bir "Adevent Dönemi" vardır. Bu dönem; Noel Bayramı'ndan önceki dördüncü Pazar gününden önce başlar ve üç veya dört hafta sürer. Bu devrede Hıristiyanlar; perhiz yaparak, oruç tutarak, dua ve ibadet ederek kendilerini Noel Bayramı'na hazırlarlar. Özellikle bu devrede birçok kilisede dört mumla süslenmiş olan bir "Noel Çelengi" de bulunur. Bu çelenk bir sunağa yakın bir yere asılır veya masa üzerine konulur. Devrenin ilk Pazar gününde bu dört mumdan biri yakılır ve dört haftada da dört mum yakılır. Bu devredeki ayin elbiselerinin rengi ise mor olur. İlk Noel ise 336 yılında Roma'da kutlanmıştır.²⁸

Epifani: Noel ile ilgili ve onun devamı olarak kutlanan diğer bir Hıristiyan bayramı ise Epifani'dir. Bu kelime; "görünme", "beliriş" anlamındadır ve soylulara, çobanlara "Çocuk İsa'nın Görünmesi" ni ifade etmektedir. Epifani Bayramı, başlangıçta Noel ile birlikte kutlanmıştır fakat daha sonra kutlama gününde ve şekillerinde Kiliseler arasında farklılıklar oluşmuştur. Batı'da, Noel 25 Aralık'ta, Epifani 6 Ocak'ta; Doğu Kiliselerinde, Gregoryen Ermeni Kilisesinde, Noel ile Epifani, başlangıçta olduğu gibi, birlikte ve 6 Ocak'ta kutlanmaktadır. Önceleri bu bayram; İsa'nın Betlehem'de, Ürdün Nehri'nde vaftizinde ve Kana'da bir düğünde kendisini göstermesi ile "Tanrılığını Açıklaması" hatırasına kutlanmıştır. Daha sonra bu bayram, İsa'nın vaftizinin hatırasına

²⁷ Küçük,-Tümer, M.A. Küçük, a.g.e, s. 434.

²⁸ Küçük-Tümer-Küçük, a.g.e, 434.

kutlanan bir bayram halini almıştır. Bu; “İsa’nın doğumunu, sünnetini ve tanrılığını” da hatırlatmaktadır.²⁹

Paskalya: İbranice “geçiş” anlamına gelen “pesah”, Yunanca “Peskhalia” dan gelir. Hıristiyanlığın ilk devirlerindeki Yahudi Pesah Bayramı’na denk olan bir bayramdır. O zamanlar Hıristiyanlar İsa’nın Pazar günü dirilişini her Pazar kutlardı. Buradan hareketle Hz. İsa’nın dirilişini anmak üzere her yıl ilkbaharda değişik tarihlerde yapılan bu seramoniye “Paskalya Yortusu” denilir oldu. Paskalya Yortusu’nun tarihi, I. İznik Konsili (325) tarafından ilkbahar ılımlı noktası (21 Mart) dolunayını izleyen Pazar günü olarak belirlenmişti. Dini takvimin değişen bütün tarihleri bu yortuya bağlıdır. Bunlar özellikle büyük perhiz ya da kırk günlük hazırlık dönemiyle, Paskalyayla başlayıp elli gün süren “hamsin” dönemi sonunda kutlanan “hamsin yortusu”dur. Paskalya, kutsal hafta perşembesinin akşamı başlayıp paskalya pazarında son bulur. Perhizle geçen beş haftalık hazırlık dönemiyle son haftayı (kutsal hafta) kapsar.³⁰

Pentekost: Pentekost kelimesi Yunanca “ellinci gün” (pentecoste) anlamına gelmektedir. Bu kelime, esas itibarıyla Yahudilikte önemli bir kutlama dönemi olan Fısıh (Pessah) bayramından elli gün sonraki bir başka bayramı, İsrailoğullarına Sina’da On Emrin verilmesiyle başlayan Tevrat’ın tebliği ile ilgili kutlamaları ifade etmektedir. Tevrat’ın nazil olmasıyla ilgili bu kutlamaların Yahudilikte bir hasat bayramı anlamı bulunduğu için Pentekost aynı zamanda Hasat Bayramı dönemini de ifade etmektedir. Hıristiyan inancına göre Yahudilerin Fısıh döneminde çarmıha gerilen İsa, üç gün sonra dirilmiş ve belli aralıklarla kırk gün havarilerine görüldükten sonra onların gözleri önünde göğe yükselmiştir. İsa’nın göğe yükselmesinden birkaç gün sonra Yahudilerin Haftalar veya On Emir’in verilmiş bayramı başlamış ve bu dönemde Kutsal Ruh alevden diller biçiminde İsa’nın İnanırlarının üzerine inmiş ve bunların farklı dillerde konuşma mucizesi gerçekleşmiştir. O gün yaklaşık üç bin kişi vaftiz edilmiştir. Bu mucize sebebiyle de, hepsi aynı zamanda birer Yahudi olan İsa’nın İnanırlarının nezdinde Pentekost günü Yahudilikteki anlam ve öneminin yanında yeni bir anlam kazanmış ve bu tarih Hıristiyan Kilisesinin (cemaatinin) kuruluşu olarak kabul edilmiştir. Böylece

²⁹ A. Küçük, G. Tümer, M.A. Küçük, a.g.e, 435.

³⁰ Erbaş, a.g.e. s. 46-47.

Pentekost, Yahudilikteki anlam ve öneminin yanında Yahudilikten doğarak ayrı bir din haline gelen Hıristiyanlık'ta da yeni bir anlam kazanmıştır.³¹

Paskalya'dan elli gün sonra Kudüs'te toplanan havariler üzerine Kutsal Ruh'un inişi anısına Pentekost Bayramı kutlanır.³²

Özet olarak Hıristiyanlarca, Hıristiyan Kilisesinin kuruluşunu ifade eden bir bayram olarak kabul edilen Pentekost; Kutsal Ruh'u beklemekte olan "Elçilerin/Havarilerin" üzerine dökülmesi olayını ifade etmektedir. Kutsal Ruh'un gelmesiyle kişilerin hayatı yenilenmiş ve kurtuluş müjdesinin yayılması için paylaşmayı bilen bir topluluk oluşmuştur.³³

Haç Yortusu: Yunanca Stauros olan Haç kelimesi Türkçe'ye de İstavroz olarak girmiştir. Haç; Hıristiyanlar için genel olarak bir ibadet nesnesi ve inanç simgesidir. Onlara göre Haç, nefsin bencillikten kurtulması ve fenalıklardan uzaklaşmasıdır.³⁴

Hıristiyan ibadet anlayışında Haç'ın büyük bir önemi vardır. Haç'ın 326'ya doğru Azize Helena tarafından bulunduğu sanılmakta ve bu olay birçok yortuyla kutlanmaktadır. Haç ile ilgili olarak Kilisece kabul edilmiş pek çok merasim vardır. ³⁵ "Haç'ın Bulunuşu Bayramı" , "Haç'ın Suya Atılması Bayramı" veya "Epiphani" ve "Kutsal Haç Günü" haç ile ilgili bu merasimlerdenidir.

Bayramların dışında Kudüs'te hac vaktinde İsa'nın çarımha gerildiğine inanılan mekânlar dolaşılır. Ayrıca çeşitli kiliselerde Haç parçalarına ait olduğu kabul edilen kutsal emanetleri ziyaret etme geleneği de oldukça yaygındır.³⁶

Haç taşımak, her hıristiyanın kendi isteğiyle yerine getirmek durumunda olduğu görevlerden birisidir. Haç taşımak, ölümün acısına ek olarak, mahkûmlara taşıttırılacak, utanılacak bir şey değildir. Şu halde Hıristiyanlara göre haç taşımak bir gaye ve bizatihi kast olunan bir ibadet değildir, sadece yüce gaye için, insanın kendi sıfatını inkâr ederek İsa Mesih'in peşinden gittiğini göstermesi için boynuna asılan bir simgedir. Bununla

³¹ Özlem Topcan, "Mistik Bir Hareket Olarak Pentekostalizm'in Doğuşu: Tarihsel Bir Değerlendirme", *Dini Araştırmalar*, Ankara, 2016, C. 59, S. 50, s. 161.

³² Sarıkçıoğlu, a.g.e. s. 301.

³³ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e, s. 437.

³⁴ Küçük-Tümer- M.A. Küçük, a.g.e, s. 437.

³⁵ Mahmut H. Şakiroğlu, "Haç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 14, s. 524.

³⁶ Şakiroğlu, "Haç", s. 524.

İsa'nın kurban olmasına Tanrı'nın rıza göstermesi dile getirilmekte ve İsa'nın talimlerine uyulduğu anlatılmak istenmektedir.³⁷

Haç çıkarma, en basit ve yaygın bir dua türüdür. Katoliklerde mümin sağ elini ilk önce alınına, sonra göğsüne, sonra sol omzuna ve nihayet sağ omzuna götürür. Bunu yaparken şu sözleri söyler: “Peder, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla. Âmin!” İşaretlerin sırası mezheplere göre değişebilir.³⁸

Meryem Ana Günü: Meryem’in günahsızlığını, lekesizliğini, ahlâklılığını ve iffetini tanıtmak için Roma’da 1477 yılında başlatılan bir anma günüdür. Meryem Ana Günü, Advent Devresi’ne dâhil olduğundan anılma günü yıldan yıla değişir.³⁹

Yeryüzü hayatı sona erince Meryem’in, göğe yükselerek Oğlu ile beraber olduğuna inanılır. Kendisi ruh ve bedeniyle göğe yükselmiştir. Yeni Ahit’te Meryem’in göğe yükselmesi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Bu inanç, Katolik Kilisesi’nin Meryem’in kutsallığı ve onuru ile ilgili öğretisine dayanır.⁴⁰

Meryem’e hem popüler hem de litürjik saygının hız kazanmasında vâiz ve teologların da payı olmakla birlikte İskenderiye Okulu başı çekmiştir.⁴¹

Meryem’in doğuşu, Tapınağa götürülüşü, bakireliği, günahsız gebeliği, muştulama, ziyaret, nativitas, müneccimlerin tapınması, Mısır’a kaçış, kutsal aile gibi hususlar Meryem Ana’nın hayatından çeşitli sahneler kutlanır. Meryem’in ölümü ya da uyuması, Ortaçağ’da genellikle Diriliş, Yükseliş ve Taç Giyişi ile birlikte işlenmiştir.⁴²

Birçok Hıristiyan, özellikle Katolik ve Ortodokslar, Meryem’e atfedilen kutsal yerleri (Anadolu’da Efes ve Filistin’de Nasıra gibi) ziyaret ederler. Kiliselerde Meryem’in resimlerine yer verirler, Meryem heykellerine saygı gösterirler. Kendi hidayetleri için şefaatçi olmaya çağırırlar.⁴³

³⁷ Erbaş, a.g.e., s. 49.

³⁸ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 299.

³⁹ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e, s. 438.

⁴⁰ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 294.

⁴¹ Günay Tümer, “Hıristiyan ve İslam Dinleri’nde Hz. Meryem” (*Basılmamış Doçentlik Çalışması*), Ankara, 1979, s. 56.

⁴² Erbaş, a.g.e., s. 50-51.

⁴³ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 294.

Günümüzde bu bayram ve kutlamalar, yerini tamamen dini kaygıdan uzak uygulamalara ve eğlencelere bırakmıştır.

2.4. Diğer İbadetler

Hıristiyanlık'ta yukarıda bahsetmiş olduğumuz ibadetler dışında, bazı dini ritüeller ve kutsal günler de bulunmaktadır. Bunları da kısaca belirtmekte fayda vardır:

Oruç: Hıristiyanlık'ta diğer bir dini uygulama olan oruç, yılın belirli bir zamanında yapılan rutin bir ibadet biçimi değildir. Oruçta esas olan; kişinin gururunun kırılması ve günahkarlığının farkında olarak pişmanlık duyup tövbe etmesidir.⁴⁴

Kutsal Kitap, oruçtan bahsettiği zaman duaya her zamankinden daha fazla vakit ayrılmasını bekler. Oruç; yalnızca aç kalarak yine günlük işlerin aynen yapılmaya devam edilerek geçirilen dini bir zorunluluk ya da yük değildir. Yani oruç; kişinin günahlarını, suçlarını fark etmesi ve gururunun kırılması için, alçakgönüllü olmayı öğrenmesi ve tövbe etmesi için, Tanrı'yla daha derin ve anlamlı bir ilişki kurabilmesi için, Tanrı'nın hayatı için olan planını daha iyi bir şekilde anlaması için, bedensel ve maddesel şeylerden bir süre için uzaklaşarak yaptığı, Kutsal Kitap okuma, dua ve yakarıyla birlikte sürdürdüğü, bir ibadet biçimidir.⁴⁵

Oruç, insanın kendisi içindir. Çünkü değişmesi ve gelişmesi gereken Tanrı değil insandır, insanın yaşantısıdır, yüreğidir. Oruçta diğer bir esas ise; insanın gururunu fark etmesi ve bunun kırılmasına çalışmasıdır. Oruçta hedeflen şey yalnızca kavga ve çekişmelerden uzak kalmak değil, aynı zamanda insanın ailesinde, arkadaş ve akraba çevresinde dargın olduğu kimselerle barışmaktır. Tanrı elindeki yiyeceği aç olanla paylaştığı için aç kalan bir insan görmek istiyor. Yani oruç bir açlık ve susuzluk döneminden çok, bir paylaşma ve insanlarla kucaklaşma dönemi olmaktadır. Tanrı'nın isteğine uygun olarak tutulan oruç ile de insanın hayatı Tanrı'nın ışığı olacaktır.⁴⁶

⁴⁴ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e, s. 442.

⁴⁵ http://samsunkilisesi.com/MAKALELER/Hıristiyanlık'ta_oruc.htm, 28.04.2019, Saat:20:13.

⁴⁶ Luka, 18:9-14.

⁴⁶ İlhan Keskinöz, "Hıristiyanlık'ta Oruç", <http://www.presbiteryen.org/oruc.html>, 29.12.2018, Saat: 14:31.

Hz. İsa'nın dile getirdiği bazı rivayetlere dikkat edilirse orucun Mesih merkezli olduğu görülecektir.⁴⁷ Buna göre oruç, Tanrı'yı hoşnut eden bir oruç olacaktır. Tutulan bir oruç Mesih merkezli ise Tanrı'nın beğenisini ve onayını kazanır.⁴⁸

Hz. İsa'nın öğretisine göre, kişinin başkalarına oruç tuttuğunu belli eden, insanlar ne der korkusu ya da insanların övgüsü için, yani insanlara gösteriş amacıyla tutulan orucun Tanrı'nın katında hiçbir değeri yoktur.⁴⁹

Hıristiyanlıkta çeşitli sebeplerden dolayı oruç tutulabilir. Evlilik, iş değiştirmek, göç etmek, kilisede yeni bir göreve başlamak gibi önemli kararlarda, günahlardan tövbe istenildiğinde, sevinçli ya da üzüntülü olaylarda, ruhsal konularda bilgelik ve hikmet kazanmak için oruç tutulabilir. Yine gururun kırılması, alçakgönüllülük ile Tanrı'ya hizmet etmek ve onun lütfunu daha iyi anlamak için, ruhsal savaşta galip gelmek ve şeytanın tuzaklarını kırmak için, acizlikten kurtulmak için, Tanrı'nın insana yol göstermesi, kuvvetlendirmesi, destek olması ve her alanda bereketli kılması için oruç tutulabilir. Ayrıca, insan hayatında eksik olan ruhsal meyvelerin çoğalması, Tanrı'dan istenilen bir şeyin Onun isteğine uygun olup olmadığını anlamak için, yani hayatın her alanında karşılaşılan iyi ya da kötü durumlarda oruç tutulabilir.⁵⁰

Hıristiyanlarda oruç genelde, akşam bir kez yemek yedikten sonra ertesi akşama kadar devam eden süreye denir. Oruç tutan kişiler gün boyunca bir şey yemez ve içmezler. Gün batımından sonra yenen yemekle oruç bozulur. Oruç döneminde et, tavuk, hayvansal gıdalar (süt, peynir, yumurta) ve alkol kullanılmaz. Ancak bazı sebeplerden dolayı oruç tutamayanlar perhiz tutabilir ya da gün boyunca sıvı şeyler (su veya meyve suyu) alarak oruçlarını hafifletebilirler. Buna "kısmî oruç" ya da "hafif oruç" denir. Kısmî oruçta et ve tatlı cinsinden yiyecekler değil, su ve ekmek gibi temel yiyecekler yenir. Oruç günlerindeki perhizde ise et ve tavuk haricindeki süt, yoğurt, peynir, yumurta veya bunlarla yapılmış yiyecekler alınabilir. Perhiz günlerinde günde birkaç kez böyle hafif yemekler yenilebilir. Oruç esnasında ilaç alınabilir, iğne olunabilir. Uzun süreli oruç uygulamalarında sıvı şeyler alınabilir. Kitab-ı Mukaddes'te, "kendi ekmeğini aç olanla

⁴⁷ Luka, 18:9-14.

⁴⁸ Erbaş, a.g.e., s. 55.

⁴⁹ Matta, 6:16-18.

⁵⁰ Keskinöz, "Hıristiyanlık'ta Oruç", <http://www.presbiteryen.org/oruc.html>, 29.12.2018, Saat: 15:06.

paylaşmak”⁵¹ ve “canının çektiği şeyi aç olana verirsen”⁵² sözlerinden, orucun aç kalarak Tanrı’ya veya insanlara bir performans sergilemekten çok, insanın canının çektiği ve sevdiği şeylerden bir süre için vazgeçmesi ve bunları başkasıyla paylaşabilmesi anlaşılmaktadır. Bu anlamda et ve bazı hayvansal gıdalardan bir süre için uzaklaşım bunlardan vazgeçilmesi bir tür oruçtur. Yine kişinin çok sevdiği veya alışkanlığı olan şeylerden vazgeçmesi de aynı şekilde bir oruçtur.⁵³

Hıristiyanlı’kta oruç tutma çağı oldukça geç bir yaşta başlar. Oruç mükellefiyeti 21-60 yaşları arasındır. Kişinin perhiz için 14, oruç için ise 21 yaşını doldurması gerekli görülmüştür.⁵⁴

Hac: Hac; Hıristiyanlık’ta önemli dini uygulamalardandır ve kişinin pişmanlık duymak veya bir adağı gerçekleştirmek amacıyla yaptığı yolculuk olarak kabul edilmektedir. Mesih-İsa’nın yaşadığı ve hatıralarının bulunduğu yerler ile ilk Hıristiyan Azizlerinin mezarları Hıristiyanlar için “Hac Mekânları”dır. İsa’nın doğduğu Bethlehem (Beytullahim) ve yaşadığı yerler en büyük saygıyı gören “Hac” yerlerindedir. Bu mekânların yanında Kudüs ve Roma da en çok ziyaret edilen yerler arasındadır.⁵⁵

Kudüs’ten sonra Roma’nın Hac merkezi olması Petrus’un ve Pavlus’un mezarlarının orada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelenek yerleşim yaygınlaştıktan sonra Roma’ya ziyaret hiç eksik olmamıştır.⁵⁶

Lourdes (Fransa) ve Fatima (Portekiz) günümüzde Avrupa’da hac maksadıyla en çok ziyaret edilen merkezlerdir. Lourdes yılda yaklaşık beş milyon, Fatima dört milyon, Paris’teki Rue de Bac ise bir milyon kişi tarafından ziyaret edilmektedir.⁵⁷

Hıristiyanlığın Anadolu topraklarında da kutsal ziyaret yerleri vardır. Bu mekânlar Hıristiyanlık tarihi ve önemli şahsiyetleriyle bağlantılıdır. Pavlus’un misyonerlik gezileri esnasında dolaştığı yerler bugün bazı Hıristiyanlarca ziyaret edilmektedir. Antakya bu yerlerden biridir. Pavlus, Petrus ve Barnaba burada Hıristiyanlığı yaymışlar, M.S. 252-

⁵¹ İşıya, 58:7.

⁵² İşıya, 58:10.

⁵³ Erbaş, a.g.e., s. 56-57.

⁵⁴ Erbaş, a.g.e., s. 58.

⁵⁵ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e, s. 442.

⁵⁶ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e, s. 441-442.

⁵⁷ Ömer Faruk Harman, “Hac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), İstanbul, 1996, C. 14, s. 385.

300 yılları arasında bu şehirde on kilise toplantısı yapılmış ve ilk dönemlerde Antakya Kilisesi beş büyük kilise arasında yer almıştır. Diğer bir kutsal mekân da Efes'tir. Pavlus bir süre Efes'te kalarak Hıristiyanlığı yaymaya çalışmış, havari Yuhanna ise burada yaşamış ve ölünce buraya defnedilmiştir. Hz. Meryem'in de Yuhanna ile birlikte Efes'e gelerek burada yaşadığı yolunda bir kanaat vardır; ancak bu zayıf bir ihtimaldir. Zira Epiphanius, Hz. Meryem'in Efes'e gittiğine ve orada öldüğüne dair görüşün ispat edilemediğini belirtmektedir.⁵⁸ Kilise Babaları da Efes'te Hz. Meryem'in bir evinin ve mezarının olduğundan hiç bahsetmemektedirler. Ancak bununla beraber Efes'te bulunan ve Hz. Meryem'e nispet edilen ev günümüzde bir hac mekânı olarak kabul edilmektedir. Hıristiyanlar buradaki kutsal sudan içerler ve dua ederler. Öte yandan Demre'de (Antalya) Hıristiyanlarca Saint Nikolas'ın (Noel Baba) yaşadığı ve defnedildiği yer olarak ziyaret edilmektedir. Burada IV. Yüzyılda Myra (Demre) piskoposu olan Saint Nikolas'a ait bir kilise de bulunmaktadır.⁵⁹

Hıristiyanlık'ta hac uygulaması, ilk dönemlerde bir nevi günahlara kefaretiler amacı ile yapılması zorunluluk arz eden bir ceza şeklinde ortaya çıkmıştır. Hac amacıyla kutsal mekâna gelen Hıristiyan, ilk olarak dua etmektedir. Bu ritüel; bedenî dua ve sessiz şekilde tövbede bulunma/dua etme şeklinde gerçekleşmektedir. Bedenî dua, yüzüstü yere kapanma, elleri çaprazlama bağlama sureti ile icra edilmektedir. Sessiz tövbede bulunma, dua etme ise çıplak ayakla ağır ağır dizler üzerine çökerek dua etme şeklinde uygulanmaktadır. Bu işlemlere başlanmadan önce su kullanılarak temizlenmek gerekmektedir.⁶⁰ Hac yapmak için Hıristiyanlık'ta da kutsal olarak kabul edilen bir zamanı tercih etmek gerekir.⁶¹

Günümüzde Hıristiyan Hac mekânlarında bazı değişiklikler olmuş, yeni hac ziyaret yerleri de ortaya çıkmıştır.

Dua: Dua, Hıristiyanların en çok önem verdiği ritüellerden birisidir. Kutsal olana yönelik hamd, şükür, rica, dilek ve yakarış olan dua, Hıristiyanlar için bir kişiyi hoşnut eden bir eylem olarak görülmektedir. Hıristiyanlara göre o, yaşam ebedi bir bakış açısı

⁵⁸ Günay Tümer, "Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Hz. Meryem", Ankara, 1996, s. 81-84, 88.

⁵⁹ Harman, "Hac", s. 385-386.

⁶⁰ Mehmet Alparslan Küçük, "Din-Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlık'ta ve İslâmiyet'te Hac Uygulamasına Genel Bakış", *Dini Araştırmalar*, 2013, C. 16, S. 42, s. 120.

⁶¹ Erbaş, a.g.e., s.71.

kazandırmak için önemli bir fırsattır. Toplu ibadetlere katılmayan ve sakramentleri yerine getirmeyen Hıristiyanlar bile duaya son derece önem vermektedir. Hıristiyanlar, Pazar ayinlerinde ve yemek öncesi toplu olarak dua ettikleri gibi bireysel olarak da dua edebilirler. Hıristiyanlara göre duada dört önemli vehçe vardır: Tanrı ile konuşma, Tanrı'yı dinleme, Tanrı'nın varlığını tefekkür etme yani onun varlığının farkında olma ve toplumsallık.⁶²

Hıristiyanlık'ta, ibadetin özünü, Mesih vasıtasıyla Allah'a yaklaşma vesilesi olarak kabul edilen "dua" oluşturur. Dua kilisede cemaatle veya ferdi olarak ifa edilir ve iki şartı vardır: Birincisi, Mesih'in adıyla başlamaktır. Bunun sebebi şudur: İnsan günaha düştüğünden dolayı Tanrı'nın rızasından uzaklaşmıştır. Ancak Mesih'in kanı sayesinde bu uzaklık zâil olmuştur. Duanın ikinci şartı, tam bir inanç ve itimat ile yapılmasıdır.⁶³

Hıristiyanlar arasında en çok kullanılan dua, Matta İncili 6:9-13'te yer alan ve "Rab duası" olarak bilinen duadır:

Rab Duası

Göklerde olan Babamız, adın kutsal kılınsın.

Egemenliğin gelsin.

Gökte olduğu gibi yeryüzünde de senin istediğin olsun.

Günlük ekmeğimizi bugün de bize ver.

Bize kötülük edenleri bağışladığımız gibi, sen de bizim suçlarımızı bağışla.

Bizi günah işlemekten koru ve kötülüklerden kurtar/uzak tut. (Âmin)

Hız. İsa'ya mal edilen ve Pater Noster duası diye de isimlendirilen bu dua sık sık tekrar edilir.

Bunun dışında sabah ve akşam duaları, yemekten önce ve sonra yapılan dualar, tespih duaları vs. sayılabilir. Günlük duaların kilisede yapılması daha makbuldür. İbadet vakitleri cemaatin durumuna ve iklime göre ayarlanır. Kutsal Kitap'tan parçalar ve ilahiler okunur. Haftalık Pazar ibadet ve duaları Hıristiyanların hayatlarında önemli bir

⁶² Mahmut Aydın, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Editör: Şinasi Gündüz, DİA Yay., Ankara, 2016, s. 101-102.

⁶³ Erbaş, a.g.e., s. 15.

yer işgal ederler. Katoliklerce bu ibadete katılmak zorunludur. Yıllık dua ve ibadetler de dini bayram ve kutsal günlerde yapılanlardır.⁶⁴

3. HİRİSTİYANLIK'TA KİLİSENİN YERİ ve ÖNEMİ

Mabet ve ibadet konusu Hıristiyanlık'ta önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kilise, Havariler İnanç Sistemi'nin/Hıristiyan İman Esaslarının onuncu maddesi “Kutsal Kilise”ye imanı içermektedir. Bundan dolayı kilise, Kutsal Ruh ile ilgilidir. Kutsal Ruh ile ilgisi de Mesih-İsa ve onun manevi varlığı ile bağlantılıdır. Böyle olunca Kilise/Mabet ve ona bağlı ayinler/ibadetler büyük bir önem taşımaktadır.

Hıristiyanların mabetlerine/ibadet yerlerine, “kilise” denilmektedir ve iman esasları arasında yer almaktadır. Kilise, Hıristiyanlık inancını benimseyenlerin oluşturduğu topluluk, mezhep; Hıristiyan mabedi anlamına gelir. İnananların teşkil ettiği, İsa Mesih tarafından havari Petrus'un otoritesi altında kurulan, havarilerin önderliğinde oluşturulan, Kutsal Ruh tarafından teyit edilen, görünmeyen lideri Mesih ile birleşmiş, üyelerini kurtarıcı doktrinini tasdikte, onun kanununu uygulamakta, sakramentlerini kullanmakta birleştiren görünür bir topluluğu ifade eden **kilise** kelimesi “birini dışarıya çağırmak, toplantıya davet etmek, toplamak” anlamındaki Grekçe **ek-kaleo** fiilinden türetilen ve “topluluk” manasındaki **ekklesia** tabirinden gelmektedir.⁶⁵ Diğer bir ifade ile ekklesia sözü Hıristiyanlık'ta, geniş anlamda bütün inananlar topluluğunu (İslâm'da ümmet) ifade eder.⁶⁶

Hıristiyan ibadet yerleri çeşitli boylarda, büyük veya küçük, çeşitli mimari üsluplarda olabilir. Mahalli kilise dışında hapisane, şato veya gösterişli bina içerisinde ibadet yeri olan küçük kiliselere “Şapel” denir.⁶⁷ Büyük kiliselere de “Katedral” denir. Mimari üslupları da mezheplere göre bazen değişiklik gösterir. Örneğin, Ortodoks kiliseleri çoğunlukla kubbelidir. Batı'da ise, gotik, barok vs. üsluplardadır. Diğer binalardan ayıran, yanlarındaki bir veya daha fazla çan kuleleridir. Bu kuleler, kilisenin yerini gösterdiği gibi, ayin saatini de çan sesleriyle ilan ederler. Köy kiliseleri genelde bir

⁶⁴ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 299-300.

⁶⁵ Mehmet Aydın, “Kilise”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 2002, C. 26, s. 11.

⁶⁶ Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 156.

⁶⁷ Güç, a.g.e., s.158.

holü, bir salonu andırırlar. Mimari üslupları da yoktur. Büyük kiliseler yapıldıkları çağın ve bölgelerin özelliklerini yansıtır. Büyük kiliselerin ana giriş kapısı önünde bir sundurma veya revak bulunur. Bu revaklar azizlerin heykelleri veya İncil’den alınan İsa’nın hayatını anlatan kabartma veya heykellerle süslenmişlerdir.⁶⁸

Hıristiyanlık’ta kilise, diğer ibadet yerlerinden/mabetlerden farklı fonksiyona sâhiptir. Kilise’nin hem bina hem de teşkilat anlamı vardır. Kilise; bina olarak Hıristiyanların ibadet yeri/mabedi, teşkilat olarak da “Ruhban Sınıfı” nı ifade etmektedir. Bu anlamlara göre Hıristiyanlık’ta Kilise; hem “Mesih-İsa’nın Yolu” nu benimseyen ve ona tabi olanların meydana getirdiği topluluktur hem de Hıristiyanlık’ta dini törenlerin ve ibadetlerin gerçekleştirildiği binadır. Bundan dolayı Kilise; hem “İsa’nın manevi vekili” dir hem “Tanrı’nın Evi” dir hem de “meclis veya cemaat” tir.⁶⁹

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde “mabet” yoktur ve ibadetler, evleri müsait olanların evlerinde veya “Katakomp” denilen yeraltı mezarlarında yapılmaktadır. Günümüzde Kilise olarak adlandırılan yapıların ortaya çıkması sonraki dönemlere aittir. Mabetli devrenin başlangıcı IV. Yüzyıldadır. Bu yüzyıldan sonra Hıristiyanlar, Kilise adını verdikleri yapılarda ibadetlerini yapma imkânı bulmuşlardır. Bundan dolayı Hıristiyanlar; milli kültürlerinin temelini Kiliselerde atıldığını kabul etmekte ve Kiliseyi, hem milletin hem de dinin odak noktası olarak görmektedir.⁷⁰

Kiliseyi “Hıristiyanların Mesih’de bir arada yaşadığı yerel cemaat” olarak tasvir eden (Rom. 7:4) Pavlus’un mektuplarında “kilise” (ekklesia) kelimesi yaklaşık olarak altmış kez kullanılmıştır. O, “kilise” kavramını İsa Mesih’e inananların bütünlüğünü tasvir etmek üzere hem tekil hem de çoğul olarak kullanır. Kenhere’deki Kiliseden⁷¹, Laodikya Kilisesi’nden, Selanik Kilisesinden⁷², Gentilelerin Kilisesinden⁷³, Galatya Kilisesinden⁷⁴ ve Makedonya Kilisesinden⁷⁵ bahseder. Pavlus, çoğul olarak kiliselerden söz ettiğinde genellikle bir coğrafik bölgedeki farklı cemaatlere atıfta

⁶⁸ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 301-302; Güç, a.g.e., s. 156.

⁶⁹ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e., s. 430-431.

⁷⁰ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e., s. 431.

⁷¹ Rom. 16:1.

⁷² I. Sel., 1:1.

⁷³ Rom. 16:4.

⁷⁴ Gal. 1:2.

⁷⁵ II. Kor. 8:1.

bulunmaktadır.⁷⁶Pavlus, kilise ile Mesih arasındaki ilişkiyi çeşitli şekillerde vurgulamaktadır. Ona göre, kilise Mesih üzerine bina edilmiş, Mesih'in köşe taşı olduğu Tanrı'nın mabedidir⁷⁷. Kilise Mesih'in mistik bedenidir⁷⁸. Kilise, Mesih tarafından sevilen ve kendisine tabi kılınan kadına benzetilmektedir.⁷⁹

Kiliseyi, İsa Mesih'in vaftiz olmuş takipçilerinin yerel topluluğu olarak kabul eden Pavlus, misyon yolculuklarında gittiği her bölgede ya yerel Hıristiyan kiliseleri kurmuş ya da zaten kurulmuş olan kiliseleri ziyaret ederek onları güçlendirme yoluna gitmiştir. Mesela, Pavlus'un II. Misyon yolculuğuna çıkış amacı birinci yolculuğunda tesis etmiş olduğu kiliseleri ziyaret edip güçlendirmektir.⁸⁰ Herkesin müjdeyi duyma hakkına sahip olduğuna inanan Pavlus, gittiği bir bölgede yerel kiliseyi tesis ettikten sonra, bir takım özelliklere sahip olmalarını şart koştuğu kilise liderleri⁸¹ seçerek o bölgenin misyon faaliyetlerini onlara bırakmış kendisi de misyon faaliyetlerini sürdürmek için başka bölgelere gitmiştir.⁸² Yani İsa-Mesih'in krallığının merkezi olarak kabul edilen kiliseler, misyon faaliyetleri için önemli birer mihenk taşıdır.

Pavlus'un mektuplarında kilisenin üyeleri için üç unvan kullanıldığı görülmektedir. En sık kullandığı unvan ise "Aziz" (Grekçe "Hagious") dir.⁸³ Pavlus'un mektuplarında kilisenin üyeleri "aziz" olarak neredeyse kırk kez isimlendirilir. Grekçe "Hagious"; kutsal, aziz diye tercüme edilen bir kelimedir. Ondaki temel felsefe sıradan şeylerden farklı olduğu fikridir. Mesela, Mabet kutsaldır. Çünkü diğer binalardan farklıdır; kurban hayvanı kutsaldır. Çünkü diğer hayvanlardan farklıdır. O, kutsal bir amaç için ayrılmıştır. Yahudiler için Şabat kutsaldır. Çünkü diğer günlerden farklıdır. Pavlus'un bu anlamda kilise üyesinin aziz/kutsal olduğunu söylemesi diğer insanlardan farklı olduğunu göstermek içindir.⁸⁴

Pavlus, "aziz" (hagious) kelimesini bazen de tanımlayıcı bir ibare olarak kullanır. Örneğin, Koloselilere yazdığı mektuptaki "Kolose'de bulunan Mesih'e ait kutsal ve sadık

⁷⁶ Süleyman Turan, *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2006, s. 163.

⁷⁷ I. Kor.3:9-17; 6:19; Efes. Mek. 2:20-22.

⁷⁸ Efes. Mek. 1:23; 5:2; II.Kol. Mek. 1:18,24.

⁷⁹ Mehmet Aydın, "Kilise", s. 11.

⁸⁰ Res. İş. 15:36.

⁸¹ I. Timoteus 3:1-12; Titus 1:5-16.

⁸²Turan, a.g.e. s.168-169.

⁸³ Romalılar 1:7, 15:26; II. Kor. 1:1; Filipililer. 1:1, 4:21; Koloseliler 1:2.

⁸⁴ Turan, a.g.e., s. 164..

kardeşlere selam”⁸⁵ ifadesi ile Filipililere yazdığı mektuptaki “Filipi’deki gözetmenler ve görevlilerle birlikte Mesih İsa’ya ait bütün kutsallara selam”⁸⁶ ifadelerinde bunu görmekteyiz. “Aziz” kelimesinin aslında “İsa Mesih’in adanmış insanları” anlamına geldiği bu durumda kilisenin üyelerinin hayatlarını İsa Mesih için adayanlar olduğu da ifade edilir.⁸⁷

Kilise üyeleri için kullanılan diğer bir yaygın unvan “kardeşler, din kardeşleri” dir. Pavlus, Roma’daki Hıristiyanlara yazdığı mektupta belirli insanları isimleriyle zikrettikten sonra “yanlarındaki kardeşlere de selam edin” diyerek cümlesini tamamlar (Rom. 16:14). Korintoslular’a mektubunda “kardeşlere karşı günah işleyip onların zayıf vicdanlarını yaralayarak Mesih’e karşı günah işlenmiş olacağını” ifade eder.⁸⁸ Makedonya’dan gelen “kardeşlerden” bahseder.⁸⁹ Yine Efeslilere mektubunda da “Baba Tanrı’dan ve Rab İsa Mesih’ten kardeşlere imanla birlikte esenlik ve sevgi” diler.⁹⁰ Bütün mektupları boyunca Pavlus’un mektup yazdığı insanlara en yaygın hitabı “kardeşler” dir.⁹¹

Kilise üyeleri için oldukça sık kullanılan bir diğer unvan ise “inananlar” dır. Tanrı’nın inanan herkesin babası olduğunu söyleyen Pavlus, Selaniklilere yazdığı mektubunda onların bütün inananlara örnek olmalarını istemektedir.⁹² Kilise üyesi “İsa Mesih ne söylerse doğru kabul eden ve inanan, hayatını doğru olduğunu zannettiği biçimde yaşayan insandır. Yine Hıristiyan, İsa Mesih’in, kendisini onun günahı için feda ettiğine inanan ve İsa Mesih’i hayatının Rabbi yapan insandır.”⁹³

Pavlus’un, Romalılara mektubunda kiliseyi, temel birliği vurgulamak için çeşitli üyelerden oluşan bir “bedene” benzettiği görülmektedir:

*“Bir bedende ayrı ayrı işlevleri olan çok sayıda üyemiz olduğu gibi, çok sayıda olan bizler de Mesih’te tek bir bedeniz ve birbirimizin üyeleriyiz.”*⁹⁴

⁸⁵ Koloseliler 1:2.

⁸⁶ Filipililer 1:1, 4:21.

⁸⁷ Turan, a.g.e., s. 165.

⁸⁸ I. Kor. 8:12.

⁸⁹ II. Kor. 11:9.

⁹⁰ Efesliler 6:23.

⁹¹ Turan, a.g.e., s.164-165.

⁹² Rom. 4:11; I. Sel. 1:7.

⁹³ Turan, a.g.e., s. 165.

⁹⁴ Romalılar 12:4-5.

3.1. Kilise Memuriyetleri

İlk Hıristiyan kilisesi, kardeşçe birbirine bağlanan münferit cemaatlerden meydana geliyordu. Daha İncillerin çıkış devirlerinde (MS. 50-150) *havari*, *öğretmen*, *cemaat reisi (piskopos)* ve *yardımcıları (diakonlar)* gibi bazı vazife ayrımlarının yapıldığı görülür. Henüz sabit bir teşkilat, sınırlanmış görevler ve yönetmelikler yoktu. Kilise kendini, Kutsal Ruh'un idaresindeki Mesih vücudunun, Mesih varlığının devamı olarak görüyordu. Fakat Kutsal Ruh'un nerede ve ne zaman, kimde bulunacağını belirlemek gerekiyordu, bu da kilise idi. Vazife taksimatı ise, henüz I. Yüzyıl sonlarında Roma'da yapılmıştı:⁹⁵

Grekçe pappas kelimesinden türetilen **papa** (baba), Katolik kilisesinin en yüksek ruhani reisi ve Vatikan Devleti'nin başkanı olan şahsa verilen dini-siyasi unvandır. Katolik kilisesine göre papa ilk Roma piskoposu sayılan Havâri Petrus'un halefi olduğundan hıristiyanlar arasında Petrus'un konumu gibi bir yere sahiptir. Papa dinî açıdan dünyadaki bütün Katolikler'in başı ve Vatikan Devleti'nin yöneticisidir. Bu görevinde papaya kardinaller yardımcı olur. Kardinalleri papa, papayı da kardinaller seçer.⁹⁶ **Piskoposluk** makamı, başlangıçta Kilise nezaret (muhafaza) memuriyeti idi. Daha sonra, cemaat idareciliğini de eline aldı. Onun vekilleri, kilisedeki cemaati idare eden **papazlar** oldular. Piskopos bütün papazlara çağrıda bulunabiliyor ve onlara memuriyetler verebiliyordu. Vaftiz, günah çıkarma, ibadet yönetimi, cemaate alma ve cemaatten çıkarma gibi bütün işler onun idaresine girmişti. Böylece otoriter bir kilise teşkilatının temelleri atıldı. **Rahipler** tarafından idare edilen papazlık bölgeleri ilk defa IV. Yüzyıldan itibaren görülür. **Diakonluk** makamı ise, başlangıçta komünyon ayini ve hasta bakıcılık hizmetleri olarak görülür ve havariler zamanına kadar iner. Yaklaşık MS. 250 yıllarından sonra **baş diakonluk** ve onu takiben küçük kilise memuriyetlerine rastlanır. Bunlar, önce Roma'da tatbik edilmişlerdir. Piskoposlar ve papazlar için evlenme yasağı eski bir kaide olarak vardı. Ancak başlangıçta bir kimse evli olarak piskoposluk veya papazlık görevini üstlendiyse ailevî hayatını devam ettirirdi. Evlenme yasağı ilk olarak **İkinci Lateran Konsilinde** (1139) kondu. V. Yüzyıldan itibaren Kilise

⁹⁵ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 303.

⁹⁶ Mehmet Aydın-Ahmet Hikmet Eroğlu, "Papalık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 2007, C. 34, s. 160.

görevlileri, görev işaretleri olarak başlarının tepesini yuvarlak bir şekilde tıraş ettirmeye başladılar ki, buna “tonsur” adı verilirdi. Ruhaniler ve cemaat arasındaki kesin ayrılık ise, 95 yıllarında ortaya çıktı. Kilisedeki Rabıta (Sukzesion)⁹⁷ öğretisinin gelişmesi ile bu ayrılık kuvvetlendi.⁹⁸

⁹⁷ Sukzesion; Kilise ruhanileri için takdis ve tayin zincirinin sürekliliği, Hz. İsa’dan köy papazlığı kadar inen, manevi görevlendirme bağıdır.

⁹⁸ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 303.

İKİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYAN SAKRAMENTLERİ

1. SAKRAMENTLER VE OLUŞUM SÜRECİ

Latince *sacramentum* sözcüğünden türetilen *sacrament* kelimesi, Latince “yemin”, “vaat”, ve “bağ” anlamlarına gelir ve orduya giren bir kimsenin yaptığı “kutsal yemin”i ifade eder. Genel kullanımda ise, kutsal olan her şeye *sacramentum* denilir. Ayrıca, Hıristiyanlık öncesi dönemde kaybeden tarafın parası dinî amaçlar için kullanıldığından, davalıların mahkemeye yatırdığı para da *sacramentum* diye isimlendirilmiştir. Kilise geleneğinde ise, başlangıçta kutsal olan veya takdis edilen her şeyi ifade eden *sacramentum* daha sonra “kutsal bir şeye veya gizli bir anlama sahip olan şeyler” için kullanılmış ve bu anlamıyla bütün dinî ibadet ve ritüelleri içine almıştır. Sonraki aşamada *sacramentum*, Grekçe *gizem* anlamına gelen *mustêrion*’un karşılığı olarak görülmüştür. Hıristiyanlık öncesi Grek kültüründe insanların, yüce manevi güçleri veya ilahî varlığı kendi yaşamlarında tecrübe etmeleri, “*mustêrion*” (gizem) olarak adlandırılmıştır. Nitekim Tanah’ta ve Yeni Ahit’te de *mustêrion* kelimesi bu anlamda kullanılmıştır. Tanah’ta on beş kez geçen *mustêrion*, “insanların kurtuluşu için Tanrı’nın belirlediği plan” ve “bu planın İsrailoğulları’na açıklanması” anlamlarına gelirken, Yeni Ahit’te yirmi sekiz kez geçmekte ve İsa Mesih’te mesihî krallığın gelmesini ifade etmektedir. İkinci yüzyılın sonlarında Latin Hıristiyan teolojisinin kurucusu olarak kabul edilen Tertullian (ö. 212), *mustêrion* kelimesini Latinceye *sacramentum* olarak çevirmiş ve böylece *sakrament* kelimesi, üçüncü yüzyıldan sonra, Kutsal Kitap’ta Grekçe *mustêrion* (gizem) kelimesinin Latince karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁹⁹

Yeni Ahit külliyatı arasında tarihsel bakımdan en eskisi kabul edilen ve Pavlus’un 50-65 yılları arasında değişik kiliselere gönderdiği mektuplarda vaftiz, ellerin (adayın, hastaların) üzerine konulması, ekmek ve şarabın paylaşılması gibi sakramentlerle ilgili uygulamalardan bahsedilmektedir. Ancak, Pavlus’un mektuplarında günümüzdeki terim anlamıyla sakramente karşılık gelebilecek bir kelimeye rastlanmaz. Başka bir deyişle,

⁹⁹ Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, Emin Yayınları, Bursa, 2012, s. 19-20.

Pavlus, tek tek sakrament uygulamalarından bahsetmiş olsa da, bütün sakramentleri ifade edecek genel bir kelime/terim kullanmamıştır.¹⁰⁰

Sakrament, “Hıristiyanların, kendi kurtuluşları için İsa’nın acı çekişi (passion), ölümü ve dirilişini ifade eden paskalya sırrına iştirak etmeleri amacıyla İsa Mesih tarafından kurulan bir alamettir diye tarif edilmektedir.¹⁰¹

İnsan yaşamına yönelik belirli dini düzenlemeler olan bütün sakramentlerin bizzat İsa Mesih tarafından tesis edildiğine ve ilahi rahmetin bir tezahürü olduğuna inanılır. Sakramentler özü itibarıyla birer gizem olarak anlaşılmalı, bunlar aracılığıyla Tanrı’nın inayetinin ve rahmetinin görünür şekilde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bir başka ifadeyle, bu ayinlerde, görünür şekil ve anlamların ötesinde Mesih sırrına ve kurtuluşa yönelik gizemlerin/sırların bulunduğu inanılmaktadır. Bu sebeple olsa gerek, bazı sakramentlerin teolojik anlamı ya da neliği konusunda çeşitli kiliseler arasında farklı anlayışlar bulunmaktadır.¹⁰²

Havariler sonrası ilk dönemde vaftiz, Evharistiya, el koyma gibi tek tek sakrament uygulamalarından bahseden yazarlar olmakla birlikte, henüz bu uygulamaların sakrament diye adlandırıldıkları görülmemektedir. Hıristiyan yazarlar arasında *sacramentum* kelimesini ilk kullanan kişi, 201 yılı civarında Tertullian (ö. 220 civarında) olmuştur. Evharistiya ve vaftizin yanı sıra, yardımseverliği ve şehitliği de sakrament olarak adlandıran Tertullian, kişiyi kutsallaştıran her türlü davranış ve nesneyi sakrament kabul etmiştir.

Augustine, kendisinden önceki Hıristiyan yazarlardan ayrılarak, sakrament kelimesinin farklı anlamlarına dikkat çekmiştir. Buna göre, sakrament, hem Eski ve Yeni Ahit’in hem de paganların dinî uygulamalarını ifade etmektedir. Ayrıca, sembolleri ve Hıristiyanlığın vahyedilmiş doktrinlerini açıklamak için de kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Eski Ahit’in dinî uygulamaları, Yeni Ahit’in dinî uygulamalarını haber veren *semboller* olarak anlaşılmalıdır. Augustine ile birlikte sakrament, artık sadece gizemi değil, sembol ve işaret anlamlarını da, içeren bir kelimeye dönüşmüştür. Bu nedenle, Rabbin Duası, İznik Akidesi, haç işareti, vaftiz kabı ve suyu, yağlamada kullanılan yağ gibi şeyler

¹⁰⁰ Tarakçı, a.g.e., s. 20.

¹⁰¹ Erbaş, a.g.e., s. 77.

¹⁰² Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 160.

sakramenttir; zira bunların her biri duyular üzerinde etkili olan ve insan aklına başka düşüncelerin gelmesini sağlayan kutsal birer işarettir.¹⁰³

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması, Roma ve İstanbul arasında siyasi olduğu kadar dinî otorite çekişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu çekişme kilisenin 1054 yılında Katolik ve Ortodoks olmak üzere ikiye ayrılmasına kadar gidecektir. Bu süreçte birbiriyle bağıni koparan iki kilise geleneği, sakramentler açısından da farklı bir gelişim seyri göstermiştir. Ortodoks gelenek, kilise babalarının mirasını muhafaza etmiştir. Roma Katolik Kilisesi ise, kilise babalarının görüşlerini benimsemekle birlikte, sakramentlerin uygulanma tarzı ve teolojisi bakımından yeni gelişmelere de sıcak bakmıştır. Bunun sonucunda Roma Katolik Kilisesi'nde konfirmasyon, vaftizden ayrılarak müstakil bir sakrament haline gelmiştir. Evlilik, din adamlarının bulunması gereken bir etkinliğe ve kilise emriyle gerçekleşen bir sakramente dönüşmüştür. Rahip takdisi, dört küçük ve üç büyük din adamının belirlediği bir sakrament olmuş ve hastaları yağlama görevi sadece ölmek üzere olanlara uygulanmaya başlanmıştır.¹⁰⁴

Batı kiliseleri sonraki yüzyıllarda sakramentleri tanımlama ve sınırlandırma yönünde bir eğilim içinde olmamışlar; buna karşın sakramentlerde kullanılan ikonların ve seremonilerin zenginleştirilmesine ilgi göstermişlerdir. Sakramentlerin sayısının belirlenebilmesi için, on ikinci yüzyıla, Peter Lombard'a kadar beklemek gerekecektir. Bu dönemde sakramentlerin sayısı yediyle sınırlandırılmış ve sakramentler, ilahî lütfun nedenleri ve işaretleri olarak görülmüştür. Buna karşın; takdis merasimi, haç, kutsal su ve yağ, dualar, dinî yeminler ve diğer kilise merasimleri ise, Tanrı tarafından verilen etkin lütfun araçları değil, sadece faydalı bir takım işaretler olarak değerlendirilerek "sakramental" (sakramentle ilgili) şeklinde isimlendirilmiştir.¹⁰⁵

Havariler döneminden itibaren sakrament kelimesi oldukça değişik manaları içerecek kadar geniş bir anlam yelpazesi içinde kullanıldığı görülmektedir. Dar anlamıyla, bütün Hıristiyanların kabul ettiği Evharistiya ve vaftiz uygulamalarını içeren sakrament, geniş anlamıyla oruç tutmak, vaaz etmek, sadaka vermek, ayak yıkamak gibi değişik ritüelleri, davranışları, şölenleri ve olayları ifade etmiştir. On ikinci yüzyıla

¹⁰³ Tarakçı, a.g.e., s. 23-24.

¹⁰⁴ Tarakçı, a.g.e., s. 24

¹⁰⁵ Tarakçı, a.g.e., s. 25.

gelindiğinde Katolikler, kelimenin geniş kullanımını bırakmışlar ve onu sadece yedi sakramenti ifade etmek üzere kullanmışlardır.¹⁰⁶

Katolikler ve Ortodokslar, Yedi Sakramenti kabul ederken, Gregoryen Ermeniler Altı Sakrament; Protestanlar ise İki Sakrament kabul etmişlerdir. Uniteryenler ve Kuveykirlar ise, Tanrı ile insan arasında hiçbir şeyi kabul etmedikleri için sakramentlerin hepsini reddetmişlerdir.

Hıristiyanlar ölümden dirilen İsa'nın manen cemaatle birlikte yaşadığına, ölmeden önce yaşadığı gibi, hala cemaatle birlikte yaşamaya devam ettiğine, ibadeti, hizmeti, şifa vermeyi, açları doyurmayı, bağışlamayı, cefa çekmeyi ve ölmeyi sürdürdüğüne inanırlar. İsa'nın bu görünmez eylemleri Kilise'nin gizemli (sakrament) ayinlerinde görünür hale gelir. Diğer bir deyimle, bir Hıristiyan bu ayinlere katılmakla manen ölümden dirilmiş İsa ile birlikte olduğuna ve birlikte yaşadığına inanır.¹⁰⁷

2. SAKRAMENTLERİN SAYISI

Her ne kadar ilk dönemlerde, bugün Katolik ve Ortodoksların kabul ettiği yedi sakramente ilişkin dinî uygulamalar görünse de, bu uygulamalar sakrament olarak isimlendirilmemiş ve Hıristiyanlar arasında, uzun bir süre nelerin sakrament olduğunu veya sakramentlerin sayısını belirleme ihtiyacı hissedilmemiştir. Sakramentlerin sayısı üzerine tartışmalar on ikinci yüzyılın ilk yarısında başlamıştır.¹⁰⁸

Sakramentlerin sayısı ve değerlendirilmesi Hıristiyan mezhepleri arasında bazı farklılıklar ihtiva etmektedir. Mesela Katolikler ve Ortodokslara göre Hıristiyan sakramentlerinin sayısı yedidir ve bunlar sırasıyla; vaftiz, Evharistiya, konfirmasyon, tövbe, evlilik, rahip takdisi ve hastaların yağlanmasıdır. Özellikle Katolik kilisesiyle yedi sakrament o kadar iç içedir ki, bazı kiliselerin mimari tarzında bile yedi sakramente çeşitli figürlerle yer verilmektedir. Kilisenin mihrap tarafının üstündeki kubbede yapılan yedi vitraylı pencereye yedi sakramenti anlatan figürler çizilir. Bununla birlikte sakramentlerin sayısının yedi olması noktasında Ortodokslar, Katolikler kadar ısrar etmezler. Bu sebeple bazı eserlerde “yedi sakrament” deyimini zikredilirken adeta Katolik mezhebi ön plana

¹⁰⁶ Tarakçı, a.g.e., s. 26.

¹⁰⁷ Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 297.

¹⁰⁸ Tarakçı, a.g.e., s. 36.

çıkarılmaktadır. Protestan ve Anglikan mezheplerine göre ise, İsa Mesih tarafından vaz'edilen sadece iki adet sakrament vardır ki bunlar vaftiz ve Evharistiyadır. Anglikanlar ayrıca Katolikler ve Ortodokslar tarafından tanzim edilmiş bazı ritlere de bir saktamentel değer vermektedirler.

Katolik ilahiyatçılar yedi sakramente “Hayat’ın girişinin yedi kapısı” ismini verirler ve niçin yedi sakramentin olduğunu şu şekilde ifadelendirirler:

Niçin yedi sakrament?

Bunlar genellikle mistiklerin şifreleridir; sayıların sembolik anlamlarını çözmeye çalışan bir mistik, bu yolla piramitlerin, katedrallerin, müziğin, kozmozun ve insanın sınırlarına yaklaşır. Hıristiyan tecrübesinin sembolik sayılarından biri olan “yedi” rakamından hareketle, yaşayan Mesih’in paskalyasına girebilmek için yedi sakramentin gerekli olduğuna karar verilmiştir.¹⁰⁹

Vaftiz ve konfirmasyon sakramentleri vasıtasıyla insan yeniden doğmaya ve kurtuluş tarihi içine girmeye çağrılır.

Evharistiya ile insanlar, Aşk Krallığı Şöleni’nde yemek yemeye davet edilirler. Bu sakramente kilise kendi birliğini ve tamamlanışını bulur.

Tevbe, evlilik ve hasta yağlama sakramentleriyle insan günlük realitelerin kalbinde ve kendi gelişme merhaleleri esnasında Paskalya’yı yaşamayı öğrenir.

Rahip takdisi ve görev sakramenti (Ordre) ile insanlar, Yaşayan Mesih’in manevi Bedeni etrafında birlik olmaya ve hizmet etmeye çağrılırlar.¹¹⁰

3. SAKRAMENTLERİN GEREKLİLİĞİ

Sakramentlerle ilgili olarak tartışılan konulardan biri de, Tanrı’nın kurtuluş planı açısından gerçekten gerekli olup olmadığı meselesidir. Sakramentlerin gerekli olmadığını düşünenler, temelde, İsa Mesih’in getirdiği kurtuluşun yeterli olduğuna ve maddi unsurlar içermeleri nedeniyle sakramentlerin kurtuluşa vesile olamayacağına vurgu yapmaktadırlar. Bu görüşte olanlara göre, günah insanın ruhuyla ilgili manevi bir şey

¹⁰⁹ Erbaş, a.g.e., s. 81-82.

¹¹⁰ Erbaş, a.g.e., s. 82.

olduğu için, günahattan kurtuluş çarelerinin de manevi olması beklenir. Nitekim Kutsal Kitap'ta bunu destekleyecek deliller de bulunmaktadır. Söz gelimi, Kutsal Kitap bedenle ilgili uygulamaların çok az yararının olacağını açıklamaktadır. Sakramentler maddi şeylerle ve bir takım sözlerle yerine getirildiğine göre, onlar sayesinde gelecek faydalar insanın kurtuluşunu sağlayamaz. Ayrıca Kutsal Kitap'ta Pavlus'un, Tanrı'dan "lütfüm sana yeter" şeklinde bir söz işittiği açıklanmaktadır. Eğer Pavlus'un duyduğu Tanrı sözü doğru ise, kurtuluş için sakramentlere gerek olmamalıdır. Üstelik felsefi açıdan bakıldığında, yeter neden bir şeyin meydana gelmesini tek başına sağlar ve başka bir şeye ihtiyaç duymaz. İsa Mesih'in çarmıhta çektiği sıkıntılar insanın kurtuluşu için yeter neden olduğuna göre, kurtuluş için sakramentler gerekli görülmemelidir.¹¹¹

Katolikler, bedenle ilgili uygulamaların çok az faydasının olacağını kabul etmekle birlikte, sakramentlerin sadece bedensel değil, belli oranda ruhsal bir uygulama olduğuna dikkat çekmektedirler. Elbette, kurtuluş için Tanrı'nın lütfü yeterlidir, ancak bu lütfün kazanılmasında sakramentlere ihtiyaç duyulur. Sakramentler, etkisini, İsa Mesih'in çarmıha gerilmesiyle kazanılan kurtuluştan alır. Dolayısıyla İsa Mesih'in getirdiği kurtuluşa ulaşabilmek için sakramentler gereklidir.¹¹²

Sakramentlerin gerekliliği ile ilgili diğer bir tartışma, sakramentlerin maddi bir nitelik taşımasına ilişkindir. Günah da, günahattan kurtuluş da manevi ve ruhsal bir şey olduğuna göre, neden sakramentler maddi şeylerle uygulanmaktadır? Bu sorunun cevabında, Katolikler üç nedene dikkat çekmektedirler. Birincisi, insan, manevî ve zihnî şeyler de dâhil olmak üzere, bilgiye duyular aracılığıyla ulaşabildiği için, sakramentlerin görünür olması insan doğasına daha uygundur. İkincisi, araçlar ile ilk neden arasında bir uyum olması gereğidir. Hatırlanacağı gibi, insanın kurtuluşunun ilk ve evrensel nedeni insan şekline bürünmüş olan Kelam'dır (inkarnasyon). O halde bu evrensel nedenin gücünü insana ulaştıracak olan tedaviler de nedenine benzemeli, yani görünür olmalıdır. Son olarak, mademki insan görünür şeylerle günaha düşmüştür, o halde, yine görünür şeylerle kurtuluşa erişmesi uygun olacaktır. O halde, görünür ve cismani şeylerin manevî

¹¹¹ Tarakçı, a.g.e., s. 44.

¹¹² Tarakçı, a.g.e., s. 44.

kurtuluşa hizmet edemeyeceğini düşünmek yanlıştır. Bu tür görünür şeyler, kendisi de ete kemiğe bürünmüş ve acı çekmiş olan Tanrı'nın kullandığı araçlardır.¹¹³

4. SAKRAMENTLER (HİRİSTİYAN AYİNLERİ)

4.1. Vaftiz

4.1.1. Vaftizin Anlamı ve Muhtevası

Vaftiz, Grekçe “baptisma” veya “baptismos” kelimelerinden gelmektedir. Kök itibariyle “suya daldırmak” manasına gelen “bapto”dan türetilmiştir.¹¹⁴ Buradan “baptizo” şeklini almıştır. Bu haliyle Yeni Ahit’de de çok kullanılmaktadır. Ancak Yeni Ahit’de “suya daldırma”dan ziyade “yıkama, arıtıp temizleme” anlamını taşımaktadır.¹¹⁵ “Suya daldırma” manası daha çok Yetmişler Tercümesi ve bazı profan yazarlar tarafından tercih edilmektedir. Kimi kez “kötülüklerden bunalmış olmak”¹¹⁶, kimi kez de “vaftiz ritüelini uygulamak”¹¹⁷ manalarında kullanılmaktadır. “Baptisma” ve “baptismos” bazen losyon yani “ilaçlı su ile vücudun bir yerini yıkama” ve “arınma, abdest alma”¹¹⁸ bazen de “Vaftizci Yahya'nın vaftiz töreni”¹¹⁹ ve bazen de “İsa'nın vaftiz töreni”¹²⁰ manalarında kullanılmaktadır.¹²¹

Terim olarak vaftiz, Hıristiyanlık'ta dine girmek, “asli günahtan” kirli geçmişten temizlenmek ve kutsal hayat tarzına kavuşmak amacıyla ve belli usullere riayet etmek suretiyle su ile yapılan bir sakrament (ayin)dir.¹²² Asli günah ise; Hıristiyanlık'ta, Hz. Adem ile Hz. Havva'nın cennette “yasak meyve” den yemek suretiyle işlediklerine ve nesilden nesile bütün insanlığa intikal ettiğine inanılan suçtur. Asli günah terimini ilk defa Saint Augustin kullanmış ve doktrinleştirmişse de bu konuda ilk yorum yapan Pavlus olmuştur. Önceleri Hıristiyanlığa karşı iken daha sonra ilk havarilerin arasına katılan, Hz.

¹¹³ Tarakçı, a.g.e., s. 44-45.

¹¹⁴ Güç, a.g.e., s. 192.

¹¹⁵ Markos, 7:4; Luka, 11:38.

¹¹⁶ Matta, 20:22; Markos, 10:38-39; Luka, 12:50.

¹¹⁷ Matta, 28:19; Yuhanna, 4:2.

¹¹⁸ Markos, 7:8; İbranilere Mektup; 6:2; 9:10.

¹¹⁹ Matta, 3:7, Markos, 1:4; Luka, 3:3; 7:9.

¹²⁰ Rom. Mek., 6:4; Efes Mek., 4:5; Kol. Mek., 2:12; Petrus I. Mek., 3:1.

¹²¹ Erbaş, a.g.e., s.86.

¹²² Mustafa Erdem, “Hıristiyanlık'taki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1993, C. 34, S.1, s. 133.

İsa ile ilgili kurtarıcılık doktrinini ortaya koyabilmek için değişik bir izah getiren Pavlus'a göre günah dünyaya Âdem vasıtasıyla girmiştir. Her insan Âdem'in suçundan bir miktar taşımakta ve bu suç nesilden nesile geçmektedir. İnsanlığı bu suçtan kurtaran ise Hz. İsa'dır. Her doğan çocuk vaftiz olmadığı müddetçe suçludur. (Rom. Mek. 5:12-21.)¹²³

Hıristiyanlık'ta, Baba-Oğul-Kutsal Ruh adına vaftiz olma, İncil'in emridir. İnsanların aslî ve kendi işledikleri günahı silen, onlara tabiatüstü hayatı veren ve onları Allah ile Kilise Oğulları yapan sakramente vaftiz denir. Vaftiz, İsa Mesih'in kilisesine kabul edilme anlamına gelmektedir. Bir anlamda vaftiz, yeniden doğuştur.¹²⁴

Vaftiz, Tanrı ile insan arasındaki ittifakı sağlayan bir sakramenttir. Bu iki varlık arasındaki aşk ittifakı, simgeler aracılığı ile açıklanmaktadır. Rab vaftiz yoluyla insanı, ilk adımı atılmış olan iman vasıtasıyla kendisiyle ahitleşmeye davet eder. Sakramentlerin ve Hıristiyan sembollerinin tümünün rolü ve manası bu doğrultuda değerlendirilmektedir. Öyle ki körler ve sağırlar bile semboller aracılığı ile iletişim kurarlar. Bu şekilde, görünmeyen dünyada Tanrı ile bağları ortaya çıkmış olur.¹²⁵

Hıristiyan ilahiyatçılarına göre vaftizin çeşitli anlamları vardır. Bunlar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Mesih'in ölümü ve dirilişine iştiraktır.
2. Günahtan temizlenmektir.
3. Yeniden doğuştur.
4. Mesih tarafından aydınlanmadır.
5. Mesih'te elbisenin değiştirilmesidir.
6. Ruh yoluyla yenilenmedir.
7. Kölelikten çıkıştır.
8. Cinsler, ırklar ve sosyal gruplar arasındaki engelleri aşmış yeni bir insanlık noktai nazarından özgürlüktür.¹²⁶

¹²³ Günay Tümer, "Asli Günah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı), 1991, C. 3, s. 496.

¹²⁴ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, LiteraTürk Academia, Konya, 2015, Baskı 7, s. 253.

¹²⁵ Erbaş, a.g.e., s.117.

¹²⁶ Erbaş, a.g.e., s. 112.

Vaftiz sakramenti ile aslî günah öğretisi arasında yakın bir ilişki vardır. Hıristiyan geleneğinde İsa Mesih'e iştirak etmeyi, iman etmeyi ve dolayısıyla kurtuluşu ifade eden bu ayin, aynı zamanda Âdem'den miras kalan aslî günaha karşı alınması gereken tavrı da dile getirmektedir. Zira vaftiz olan kişi, Âdem'in işlemiş olduğu aslî günaha ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan ölüme karşı tavır almakta; vaftizle, öldükten sonra dirilmeyi seçmektedir. Bu ifadelerden, Hıristiyan düşüncesine göre vaftiz olanın bütün günahlardan arınmış olduğu ya da günahsızlaştığı anlaşılmamalıdır; zira vaftiz günahsızlaşmayı değil, günaha karşı kurtuluş yolunu seçmeyi simgelemektedir. Bununla birlikte dine yeni giren bir kişinin vaftiz olması, günahlarının bağışlanmasına kapı aralamaktadır.¹²⁷

4.1.2. Tarihi Gelişimi

Hız. İsa ile Hıristiyanlık tarihi içinde yer alan vaftiz, şekli ve gayesi farklı olsa da, Yahudilik başta olmak üzere, birçok dinde görülmektedir.

Hemen hemen her dinde benzeri uygulamalara rastlanan vaftizin başlangıç tarihi hakkında kesin bir bilgi vermek zorlaşmaktadır. Terim anlamı ve uygulama şekilleri itibariyle vaftiz, eski din ve kültürlerden başlayarak belli bir tekâmül geçirmiş ve Hıristiyanlık'ta bir inanç esasına haline gelmiştir.

Eski Ahit'e göre sünnet vasıtasıyla hedeflenen "Tanrı'nın toplumu ile bütünleşme olayı" Yeni Ahit'e "vaftiz" olarak yansımıştır. Yahudilik'teki Kutsal Cumartesi'den Hıristiyanlık'taki Kutsal Pazar'a ve yine Yahudilik'teki Hamursuz Bayramı'ndan Hıristiyanlık'taki İsa'nın havariler ile birlikte yediği son Pazar günü/son akşam yemeğine geçiş de bu şekilde olmuştur. Bazı dramatik kaygılardan dolayı Kilise, çocukların sünnetini benimsememiş ve bununla elde edilecek faydayı vaftiz ile gerçekleştirmeyi daha gerçekçi bulmuştur.¹²⁸

Hıristiyanlığın doğduğu sıralarda Yahya tarafından yapılan vaftiz tıpkı Hıristiyan vaftizi gibi eskatolojik bir özelliğe sahipti. Bu vaftiz çölde Şeria Nehri kıyısında bir vaaz şeklinde yapılmıştı. Şeria, Yahudilerin va'dedilmiş toprağa girmeleri için geçmeleri gereken bir sınır nehridir.

¹²⁷ Editör: Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, Baskı:4, s. 162; Bkz: Güç, a.g.e., 192-193.

¹²⁸ Erbaş, a.g.e., s. 91.

Yahya'nın vaftizinin teolojik açıdan iki anlamı vardır. Birincisi, günahlardan bağışlanmak için pişmanlık vaftizi¹²⁹, ikincisi ise verilecek vaftizin peygamberî hazırlığının ilanıdır¹³⁰. Yahya'nın hazırlayıp ilan ettiği bu vaftizi Mesih, Çarmıh üzerinde insanlığın eskatolojik vaftizi olarak gerçekleştirmiştir.¹³¹

Yahya'nın vaftizi, tövbe ve günahların affi içindi ki, bugüne kadar Yahudilikte görülen, putperestlerin Yahudiliğe girişlerindeki su banyosundan farklıydı. O, ne bir sihir, ne de sembolik bir işti. Yalnızca istikbaldeki olaylara kefarete edecek, sembolik bir antlaşma idi.

İsa'nın vaftizi, Hıristiyan vaftizine bir geçiş olmuştur. İsa veya öğrencileri tarafından verilen vaftizler ile ilgili gelenekler sadece Yuhanna İncili'nde bulunmaktadır.¹³² Ancak İsa'nın kendi vaftizi ve Yahya'nın tanıklığı ile ilgili bilgiler Yeni Ahit'in muhtelif bölümlerine dağılmıştır.

“İsa Mesih adına” vaftiz olan havarilerin amacı, Mesih'in sözünü ve dirilişini kabul ettiklerini ortaya koymaktır. Zira onların vaftiz olmaları çevrede büyük etki yapmış ve vaftiz oldukları gün kendilerine üç bin kişi daha katılmıştır. Havariler vaftiz yoluyla aynı zamanda Pentikost tövbesini ve İsa'nın kurtarıcılık özelliğini de tanımışlardır.¹³³

Hıristiyanlık'ta vaftizin sembolik ve teolojik önemini ilk tanımlayan Pavlus olmuştur. Ona göre mühtedi suya girerek, İsa'nın ölümüne katılmakta (haça gerilmekte, onun yeniden dirilmesi ile de yeni bir manevi hayata sahip olmaktadır. Pavlus'a göre günah, akan su ile değil, ancak Rabbin ölümü ve yeniden dirilmesi ile temizlenmektedir. Hıristiyan, vaftiz yoluyla bu yeni varlığa katılabilmektedir. O, vaftiz suyunu ilk önce günahkâr kişinin daldığı ölüm suyu, sonra da onun içinden çıktığı hayat suyu olarak tanımlamaktadır.¹³⁴

Trent Konsili'nin metinleri içindeki vaftizle ilgili bölüm 13 Ocak 1547'de kabul edilmiş ve metinlerin son bölümünde günahlardan aklanma üzerinde durularak konu şöyle bir cümle ile bağlanmıştır: “Sonunda onlar vaftizi kabul etme, yeni hayata girme ve

¹²⁹ Matta, 3:6, 11; Markos, 1:4-5.

¹³⁰ Matta, 3:11; Luka, 3:16.

¹³¹ Erbaş, a.g.e., s. 92.

¹³² Yuhanna, 3:22.

¹³³ Erbaş, a.g.e. s. 126-127.

¹³⁴ Erdem, a.g.m., 142.

emirleri yerine getirme kararı aldılar”(Bölüm,6). Bu konsilde vaftizle ilgili bazı kanunlar konulmuştur.

II. Vatikan Konsili’nde Hıristiyanlığın diğer esaslarında olduğu gibi vaftiz konusunda da Kilise otoritesi içinde bir yumuşama sağlanmıştır. Hatta bu husus “zorlama yerine misyon ve davet” sözüyle formüle edilmiştir. Bu şekilde vaftizin kurtuluş olduğunu başka din mensuplarına da anlatmak için metotlar geliştirmek gerektiği vurgulanmıştır.¹³⁵

Hıristiyan vaftizinin temeli “İsa’nın ölümü ve dirilişi” olayına dayanmaktadır ki, bu vaftiz onun adeta passionudur. Vaftizi sırasında onun dünyaya Mesih ve Tanrı’nın Oğlu olarak geldiği bildirilmiştir.¹³⁶

4.1.3. Vaftizin Önemi

Vaftiz, Hıristiyanlar için kurtuluşa ermek ve gerçek imana ulaşmak gayesine matuf çok önemli bir sakramenttir. Çünkü vaftiz olmadan Tanrı’nın samimi bir kulu olma imkânı yoktur. Vaftiz, inanan kimsenin imanını te’vid eder. Onun açıkladığı iman aynı zamanda Kilise’nin ona bir lütfudur. Sakramental işaretler altında bu iman ancak vaftiz ile gerçekleştirilmiş olur. Vaftiz, ihtidanın cevheri ve imanın meyvesidir. Vaftiz olanın günahta ölüşü, özgürlük için dirilişi ve Tanrı’nın evlatlığına kabul edilmiş Oğul’un hayatına doğuşu demektir. Vaftiz, insanı Tanrı’nın toplumun ortak sınıfına ait iman kardeşliğine girmeye yetkili kılar. Bu şekilde Mesih’de ihtida etmiş olur. Bütün bu nedenlerden dolayı vaftiz gereklidir ve hem de gerekliliği isteğe bağlı değildir. İman ne kadar gerekli ise vaftiz de o derece gereklidir.¹³⁷

Hıristiyan ilahiyatçılarına göre, vaftizi sadece bir sakrament olarak düşünmekle yetinilmemelidir. Zira o hıristiyanî hayatın her an içinde olan bir husustur. Konfirmasyon, Komünyon, İman İtirafı, Evlenme gibi sakramentlerin vaftiz olmadan düşünülmesi mümkün değildir. Vaftiz somut bir şekilde yaşıyan Kilise inançlarının toplamını oluşturmaktadır. Vaftizin önemi Kilise’nin kabul ettiği imana bağlıdır. Bu perspektifin dışında bulunan her vaftiz muğlak ve müphem olarak kalır ve adeta “yanlışa açılan bir

¹³⁵ Erbaş, a.g.e., s. 109-110.

¹³⁶ Erbaş, a.g.e., s. 94-95.

¹³⁷ Erbaş, a.g.e., s. 126.

kapı” olur. Bu çeşit yanlışlara yol açmamak için Kilise her çağda kateşizm (din eğitimi) ve vaaz, doktrinlerle ilgili tartışmaları aydınlığa kavuşturan sinod ve konsillerde alınan kararlar, teologların eğitimi ve vaftiz usullerinin hazırlanması yoluyla bir “vaftiz doktrini” düzenlemektedir. Kiliseye göre vaftiz, başlarına gelecek birçok olayda çocuklar için bir manevî sigorta mahiyeti taşımaktadır. Yeryüzünde Tanrı’nın ailesi ile entegrasyonu sağlar.¹³⁸

4.1.4. Vaftiz Uygulamaları

Hıristiyanlık’ta çeşitli gayelerle yapılması gerekli görülen vaftizin kimlere ve ne zaman yapılacağı hususu tartışma konusudur. Zira vaftizin yapılış gayesi, onun yapılacağı zaman ile yakından alakalandırılmaktadır. Nitekim her insanın, “aslî günah”la dolu olarak doğduğuna inananlar, bu günaha temizlenmek için, doğumundan belli bir süre sonra, onlara, vaftiz yapılmasını istemektedirler. Bunlara karşı çıkan bazı teologlar ise, vaftizi Hıristiyan olmanın bir gereği olarak kabul etmekte, dolayısıyla, insanın belli bir fizikî ve aklî olgunluğa ermesi gerektiğini şart koşmaktadırlar. Bu sebeple, bunlar, henüz kendileri ile ilgili karar veremedikleri için çocukların vaftiz edilmesini uygun bulmamaktadırlar.¹³⁹

Vaftiz sakramentini kimin uygulayacağı konusunda Hıristiyan mezhepler arasında görüş farkları bulunmaktadır. Katoliklere göre, episkopos, diyakoz veya papaz bu ayini yürütebileceği gibi, ihtiyaç anında vaftiz olmamışlar da dâhil olmak üzere herkes bu ayini icra edebilir. Katolikler kurtuluş için vaftizi gerekli gördüklerinden, vaftiz olmadan ölmektense, mecburiyet anında ruhban sınıfının dışında kalanların da vaftiz yapmasına izin verirler. Hatta sadece sıradan Katoliklerin değil, diğer Hıristiyan mezheplerine mensup kişilerin yaptıkları vaftiz bile geçerli kabul edilir. Ortodokslara göre, vaftizi episkopos veya papaz icra eder. Bunlar yoksa diyakoz veya herhangi bir Hıristiyan bu ayini yürütebilir. Ortodokslar, Hıristiyan olmayan birinin yaptığı vaftizi kabul etmezler.¹⁴⁰

Günümüzde Hıristiyan kiliseleri arasında yetişkinlerin vaftizi ağırlıkta olan bir görüştür. Bunda şüphesiz, kişinin inanarak Hıristiyan olma isteği ve bunun için vaftizi bir

¹³⁸ Erbaş, a.g.e., s. 127.

¹³⁹ Erdem, a.g.m., s. 144.

¹⁴⁰ Kürşat Demirci, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2005, s. 55.

araç olarak seçmesinin rolü büyüktür. İncillerde bu konularda ayrıntılı bilgilerin bulunmaması ve ilk dönemlere ait çelişkili ifadelerin nakledilmesi, konunun tartışılarak gündemdeki yerini korumasının nedeni olmuştur. Vaftizin uygulanmasında, yetişkinler üzerine açıklanan görüşler temel teşkil etmiş, çocuklar toplumun bir parçası olması sebebiyle, Kilise ve Mesih cemaatine kabulünün uygun olacağı üzerinde durulmuştur. Günümüzdeki uygulamalarda çocuklar anne ve babalarıyla birlikte, yetişkinler gibi muamele görmekte, iman ikrarı, vaftiz isteği ve şeytandan kurtulma gibi dinî gerekçelere dayanarak vaftiz edilmektedir. Bazı teologlar, Hıristiyan çocuklarının vaftiz edilmemeleri durumunda helak olacakları korkusuyla değil, Hıristiyan kilise muhitinde doğduğu ve onun üyesi bulunduğu için vaftiz yapılmalarının uygun olacağını ileri sürmektedirler.

Katolik kilisesi, çocukları vaftiz etmek için, Hıristiyan ebeveynlerden, vaftiz ana ve babalarından bir iman ikrarı istemektedir. Böylece çocuk, doğumundan itibaren vaftizin inayetinden yararlanmaktadır. O, buluş çağına ulaştığında, daha önce yapılan vaftizini şahsî bir iman ikrarı ile kabul edip etmemekte serbest olmaktadır.

Vaftiz için özel bir gün yoktur. Kilisenin ilk yıllarında Paskalya gecesi ve Pentakost'ta yer aldığı veya Cumartesi günü yapıldığı rivayet edilmiştir. Daha sonra çeşitli vesilelerle vaftiz günleri ihdas edilmiş veya şartların gereğine göre her gün vaftiz yapılması uygun bulunmuştur.¹⁴¹

Vaftiz terimi kullanılmaksızın, bir yerde vaftizin “yeniden doğuş yıkaması” anlamında yer alır. Vaftiz kurtuluşla ilişkilendirilir. Yine bir yerde “Mesih adıyla aklanma” şeklinde vaftize değinir. Ruh'la vaftiz, bir yerde açık şekilde geçmektedir, ancak Kutsal Ruh'un etkinliği ve vaftizinin anlamına dönük ifadeler çoktur. Pavlus'un mektuplarının genel niteliği Mesih fikrini, kendi ifadesiyle kendisine verilen “Mesih Sırrı” nı anlatmayı, açıklamayı hedeflediğinden vaftizle ilgili hususlar da daha çok vaftizin anlamına ve Mesih fikri ile bağlantısına ilişkindir.¹⁴²

4.2. Evharistiya

Evharistiya ismi Yeni Ahit'te *eucharistein* ve *eulogein* şeklinde yer almakta ve Yahudilerin yemek sırasında Tanrı'ya yaptıkları şükür ifade etmektedir. Evharistiyanın

¹⁴¹ Erdem, a.g.m., s. 147-148.

¹⁴² Canan Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, Karşın Copy Center, Diyarbakır, 2011, s. 94.

dışında bu sakramente Rabb'in Sofrası, Ekmeğin Bölünmesi, Kutsal Kurban, Kutsal ve Tanrısal Litürji, Komünyon ve Kutsal Ayin isimleri de verilmektedir.¹⁴³ Hıristiyanlığın en önemli ibadetlerindedir.

Evharistiya, "Tanrı'ya şükür duasında bulunma" manasına gelmektedir ve Mesih'in havarilerle birlikte yediği son yemeğin hatırasına kutlanmaktadır. Bu sakrament insanların kurtuluşu için ölen ve dirilen Oğul İsa Mesih'in fedakârlığı yoluyla gerçekleştirilmiş, hiçbir karşılık beklemeden Tanrı için yapılır. Bu fedakârlık Mesih tarafından herkes için gerçekleştirilmiştir ve tüm insanlığın lehine gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Bu son yemeği anmak için yapılan kudas ayininde kilise sadece Mesih'in "Bu benim bedenim ve kanımdır" sözünü tekrar etmekle kalmaz aynı zamanda onun takdim ettiği faaliyete de katılır. Kiliselerin büyük bölümü kudas ayininde ve Kutsal Ruh'un etkisi altında İsa'nın sözlerini tekrar etmekle, ölmüş ve dirilmiş olan Mesih'in vücudunun ve kanının ekme ve şarap olduğunu, vücut ve kanın aynı zamanda imanlarını ve aşklarını doyurup, böylece bir değişime uğramalarını sağlamak için inananlara takdim edildiğini itiraf etmektedirler. Kilise'nin faaliyetinin kaynağı ve zirvesi olarak kabul edilen Evharistiya –ki II. Vatikan Konsili de buna dikkat çekmektedir- sakramental teoloji ve kilise biliminin gelişme seyri içinde önemli bir rol oynayacaktır. Evharistiyanın Hıristiyan hayatının kaynağı olduğunu belirten sözü açıklayan Papa II. Jean Paul, Evharistiya sakramentine iştirak eden bir hıristiyanın büyük bir güç ve kuvvet kazandığını ifade etmektedir. Mesih'in çarmıha gerilmesini de, evharistik kurban olarak değerlendirmektedir. II. Vatikan Konsili'nde belirtilen "evharistik kurbanın, Kuzu'nun bedeni ve kanı vasıtasıyla müminleri doyurduğu ve onlara güç ve kuvvet verdiği" hususunu ifade etmektedir.¹⁴⁴

Evharistiyada ekme ve şarabın, İsa Mesih'in bedeni ve kanına dönüştüğüne ve bu ayine katılanların ekme ve şarabı almak suretiyle İsa Mesih'le birleştiklerine inanılmaktadır. Bu nedenle, Evharistiya, sakramentlerin en önemlisidir. Zira diğer sakramentlerde bir takım lütuflar elde edilirken, Evharistiyada lütufların kaynağı olan İsa Mesih alınmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴³ Tarakçı, a.g.e., s. 113; Bkz: Güç, a.g.e., s. 196.

¹⁴⁴ Erbaş, a.g.e., s. 160.

¹⁴⁵ Tarakçı, a.g.e., s. 128.

4.2.1. Tarihi Gelişimi

Kudüs cemaatinde, İsa'nın son akşam yemeğinin hatırası devam ettiriliyordu. Pavlus Hıristiyanlığa girdiğinde bunu hazır bulmuştu; ama ona kendisi yeni bir anlam kazandırıyor. Komünyon ayinindeki ekmeği, İsa'nın gerçek eti; şarabı da gerçek kanı olarak izah ediyor ve komünyona katılan kimsenin manen olduğu gibi maddeten de İsa ile birleştiğinin iddia ediyordu. Halbuki, havarilerince bu sadece bir hatıra yemeğinden ibaretti.¹⁴⁶

Mesih'in göğe yükselmesinin ardından havariler bir yandan Evharistiya ritüelini sürdürürken, diğer yandan da cumartesi günleri sinagoglarda Yahudilerin yaptığı ibadetlere katılıyorlardı. Evharistiya genellikle cumartesi akşamı ve Pazar sabahı evlerde beraberce yenen bir kardeşlik yemeği olarak kutlanırdı. Ancak 70 yılında mabedin yıkılmasından sonra, Hıristiyanlar kendilerini ayrı bir cemaat ve yeni bir din olarak görmeye başladılar. Bu tarihten itibaren Hıristiyanlar, Yahudilerin ibadet günü olan cumartesi yerine; haftanın ilk günü, yaratılışın başladığı ve Mesih'in dirildiği gün olan Pazar günü toplanıp ibadet ettiler.¹⁴⁷

İkinci yüzyıldan itibaren, Evharistiya ayini bir kurban merasimi olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun nedeni, kurbanın o dönemde hayli yaygın bir uygulama olmasıdır. Ayrıca, Romalılar, kurban sunmadıkları için Hıristiyanları ateist olmakla eleştirmekteydiler.¹⁴⁸

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de Evharistiya bir çeşit "kurban" olarak görülmektedir. Ancak bu, tüm Hıristiyanlarca kabul edilen bir görüş değildir. Genel Hıristiyan kanaatine göre Evharistiyaya katılmak; İsa Mesih'in bedenine katılmaktır.¹⁴⁹

Dördüncü ve altıncı yüzyıllar arasında Evharistiya ayini, basit ve sade bir ritüel yemeği olmaktan çıkıp, oldukça gelişmiş bir merasim haline dönüşmüştür. Bunun sonucunda, Evharistiyanın şükür ve komünyon anlamları önemini kaybetmiş ve Evharistiya günahların bağışlanmasını sağlayan bir kurban olarak görülmüştür. Mesih'in

¹⁴⁶ Erbaş, a.g.e., s. 167.

¹⁴⁷ Tarakçı, a.g.e., s. 122.

¹⁴⁸ Tarakçı, a.g.e., s. 123.

¹⁴⁹ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e., s. 439.

ayinde hazır bulunması hala önemli bulunmakla birlikte, rahibin etkinliği ve rolü de artmıştır. Teolojideki bu değişim, pratikte de yankı bulmuştur. Evharistiya, komünyon olmaktan çıkmış, kurban dönüşmüştür. Komünyon, herkesin katılması ve ayin sırasında alması gereken bir şeydi. Halbuki kurban merasiminin icrası için herkesin katılmasına gerek yoktu. Episkoposlar ve papazlar, ayinde bulunan veya bulunmayan insanlar adına kurbanı sunabilirlerdi. Ayrıca, katılımcılar, İsa Mesih'in bedeni ve kanı olan ekmek ve şarabı (komünyon) almasalar bile kurban onlar adına gerçekleştirilebiliyordu.¹⁵⁰

Evharistiya sakramenti ile ilgili tartışmalar dokuzuncu yüzyıl ve sonrasında ise İsa Mesih'in bizzat ve bedenen ayinde bulunup bulunmadığı, şayet bedenen ayinde bulunuyorsa, bunun nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği konuları üzerine yoğunlaşmıştır.

Ortaçağ'da Evharistiya manastır hayatı yaşamayan sıradan Hıristiyanlar için en önemli ibadet olmuştur. Hıristiyan topluluklar her Pazar ve oruç günlerinde, rahipler ise her gün Evharistiyayı icra etmekteydiler. Bu dönemde Evharistiya'yı önemli kılan şey, bir yiyecek olarak komünyonu almak değil, kurtuluşu sağlayan şeyi görmektir.¹⁵¹

İsa'nın kefare kurbanı olarak haç üzerinde acı içinde ölmesi dogmasına dayanan Hıristiyanlık, sırf bu nedenden dolayı, tapınmalarında insan kurbanı olmayan Yahudilere ve Türklere de tamamıyla yabancı bir dindir. Çünkü komünyon, eucharist, supper, mass, Evharistiya, rabbın sofrası, son akşam yemeği gibi isimlerle de uygulanan Evharistiya ayini ya da ekmek ile şarap sakramenti; her pazar günü İsa'nın yaşamının, ölümünün ve dirilmesinin anısına, bazı farklılıklarla da olsa tüm Hıristiyan kiliselerinde halen düzenlenmekte olan temel bir ayindir. Evharistiya ayini, vaftizden sonra, kilisenin yedi sırrından ikinci gizemidir. Bütün insanların işlediği ve işleyeceği tüm günahlarına kefare olsun diye, İsa'nın kendisini kurban olarak babasına sunduğu çarmıhtaki ölümü adına günümüz kiliselerinde her pazar günü düzenlenen Evharistiya ayiniyle, bu ayine katılanların; gizemli bir şekilde, İsa ile yüz yüze gelerek karşılaştıklarına, İsa'ya katıldıklarına ve onunla bir olduklarına, yedikleri ekmek ile İsa'nın bedenine ve içilen şarapla (suyla) da İsa'nın kanına ortak olduklarına inanmaktadırlar. Günümüzde yalnızca Protestan kiliselerindeki Evharistiya ayinine cemaat dışından olanların katılmasına izin verilirken, içki yasağını benimseyen bazı uç reformist akımlara bağlı kiliselerde şarap

¹⁵⁰ Tarakçı, a.g.e., s. 123.

¹⁵¹ Tarakçı, a.g.e., s. 127.

yerine üzüm suyu veya su tercih edilmektedir. Katolikler ve Ermeniler Evharistiyada sunulacak ekmeğe maya katmazken, Ortodokslar ve Protestanlar mayalı ekmeği kullanmaktadırlar. Hazırlanan Rabbin sofrasında okunan ilahiler ve edilen dualardan sonra ekmek ile içki kutsanır, bu kutsamayla birlikte ekmek ile şarabın (suyun) İsa'nın bedenine ve kanına dönüştüğüne inanılır. Dönüşüm konusunda da bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Katolik kiliseleri öze geçiş öğretileriyle, kutsanan ekmek ile şarabın özde İsa'nın etine ve kanına dönüştüğüne inanırken; fakat ayinde de olsa, yenilip içilenin tadında veya kokusunda, ekmek ile şarabın özelliklerini taşıdığını öne sürmektedirler. Evharistiya ayininde yenilen ekmeğin İsa'nın bedeni ve içilen şarabın da İsa'nın kanı olduğundan hiç kuşku duymayan Ortodokslar kadar; Lutheristler de, içilen şarabın ve yenilen ekmeğin İsa'nın gerçek kanı ve gerçek eti olduğunda ısrar ettikleri gibi, bu ayinin başından sonuna kadar İsa'nın kilisede bulunduğu da inanmaktadırlar. Diğer Protestan kiliselerinde Evharistiya ayini manevi ve sembolik önemiyle kabul görmüş olsa da, esas vurgu, insanların günahlarının affı uğruna İsa'nın kendisini kurban kuzusu olarak babasına sunması, yani kurtarıcılık işlevini üstlenmesi üzerinde odaklaşmıştır.¹⁵²

4.2.2. Evharistiya Töreni

Hristiyanlıktaki en önemli ayinlerden olan Efkariya/Evharistiya bütün Hristiyanlarca ve Hristiyanlık türevi inançlarda ve Yezidilerde de kutsal sayılan sakramental bir durumdur. Mesih İsa'nın haç üzerindeki ölümünü, yeniden dünyaya gelinceye dek, yüzyıllar boyunca sürmesi için kiliselerinde ölümünün ve dirilişinin anılması için, diğer onu izleyenlere verdiği miras olarak tanımlanabilir. Bir başka deyiş ile Mesih İsa'nın onu izleyenlerden istediği paskalya sofrasının diğer jenerasyonu ve emridir. İsa'nın başlangıçtan günümüze kadar onu izleyenlerden istediği "Beni anmak için bunu yapınız" dediği yani ekmek ve şarapla yapılan ritüel ve ayindir. Ekmek İsa'nın bedenini, şarap ise İsa'nın kanını sembolize etmektedir. Ayrıca Katolik ve Ortodoks Kilisesi teolojisi ve litürjisinde ekmeğin şarapla birleşimi, transsübstansiasiyon (madde dönüşümü) ekmek ve şarabın İsa'nın kanı ve bedenine dönüştüğüne inanılmaktadır.¹⁵³

¹⁵² Kürşat Haldun Akalın, "Yunan-Roma Uygarlığında İnsan-Tanrılara Tapınma Töreni Olarak: Kilise Ekmek-Şarap Ayini", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2014, S. 41, s. 138-140.

¹⁵³<https://tr.wikipedia.org/wiki/Efkariya> 18.05.2019, Saat: 15:23.

Evharistiya ayininin düzenlenmesi açısından üç önemli aşama dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki ayinde kullanılacak olan ekmek ve içkinin hazırlanmasıdır. Bu safhada hazırlanacak olan ekmeğin ve içkinin nitelikleri konusunda kiliseler arasında farklı uygulamalar görülmektedir. Mesela Katolikler ve Ermeniler, Evharistiya için hazırlanan ekmeğe maya katmazlar; Ortodokslar ise mayalı ekmek hazırlarlar. Bu esnada okunan dualar, ilahiler ve dinî metinler ise ayinin düzenlenmesindeki ikinci safhayı oluşturur. Son ve en önemli safha ise ekmek ve içkinin kutsanması safhasıdır. Mesela bu safhada Katolikler ekmek ve içkinin İsa'nın bedenine ve kanına dönüştüğüne inanırlar. Adventistler gibi bazı Protestan akımlar, içki içmeyi haram saydıklarından Evharistiya'da üzüm suyu kullanırlar.¹⁵⁴

Sakrament için toplanıldığında, önce Kutsal Kitap'tan bir parça okunur. Sonra Evharistiya duasına hazırlık safhasına geçilir. Sakramenti yöneten papaz ekmekle şarabı hazırlar. Bu esnada, hazır bulunan cemaatten bir teberru toplanır. Kutsal metnin okunmasından sonra ortalığı bir sükûnet kaplar. Bu sükûnetten sonra Evharistiya duası yapılır. Bu dua şükür, takdime ve sunulanı yemeye daveti ihtiva etmektedir. Duanın ortasında İnciller'de Hz. İsa'ya izafe edilen "son yemek" esnasındaki cümleler yer alır. Bunlar üç İncil'de anlatılanların sentezi halinde söylenir. Hz. İsa'ya maledilen bu cümlelerin telaffuz edilmesi ayinin heyecanını artırır. Son zamanlara kadar Hıristiyanların bu esnada göğüslerine vurdukları belirtilmektedir. Ancak şimdi sadece papazın önündeki masaya (sunağa) dikkatle bakmakta ve daha sonra Hıristiyanlığın alameti olan Pater Noster duası yapılır. Bundan sonra sıra ile ilerleyen cemaat ekmek ile şarabı yiyip içerler (veya şaraba batırılmış ekmekten yerler).¹⁵⁵

Tarihî süreç içerisinde Evharistiya ayininin farklı şekillerdeki icrasına paralel bir biçimde Kiliseler arasında da bu ayinin algılanışı ve litürjisinde farklılıklar olmuştur. Bunlardan Ortodoks Kilisesi "litürji" olarak adlandırdığı Evharistiyayı, genel olarak haftada bir, pazar günleri icra etmektedir. Her pazar günü sadece bir defa yapılan bu ayinde çeşitli dualar ile Mezmurlardan, Eski ve Yeni Ahit'ten bir takım pasajlar okunmaktadır. Ayakta yapılan bu ayinde tütsü, kutsal su ve kandil gibi unsurlar etkin bir biçimde kullanılmakta, koroyla okunan ilahilere önemli bir yer verilmektedir. Ortodoks

¹⁵⁴ Reha Kerem, "Evharist (Komünyon Ayini)", <https://www.iham.org.tr/evharist-komunyon-ayini/>, 06.05.2019, Saat:23:08.

¹⁵⁵ Erbaş, a.g.e., s. 168-169.

Kiliseleri bu ayinde yerel diller de kullanmakla birlikte, genellikle Grekçe olan Doğu litürjisini tercih etmektedir.¹⁵⁶

Katolik Kilisesi ise "mass" olarak adlandırdığı Evharistiyayı her gün icra etmekte; hatta Hz. İsa'nın doğum günü gibi bazı özel zamanlarda bu ayini günde üç defa gerçekleştirmektedir. Haftanın her günü gerçekleştirilen ayinin en önemli kutlamaları ise pazar günleri yapılmaktadır. Bu gün yapılan ayine her Hıristiyanın katılması gerekli görülmektedir. Ayin esnasında çeşitli dualar edilmekte, Mezmurlardan ve Yeni Ahit'ten pasajlar okunmakta, günah itirafı yapılmaktadır. Cemaatin, önemli bir bölümünü ayakta takip ettiği ve zaman zaman diz çökerek haç çıkardığı bu törende, kutsanmış ekmek ve şarabın dağıtılmasından sonra bitiş duasıyla ayin tamamlanmaktadır.¹⁵⁷

Reform Kiliseleri'nde ise ülkeden ülkeye ve dönemden döneme farklılıklar görülmekle birlikte, Evharistiya en önemli ibadet olarak kabul edilmektedir. Protestan Kiliselerin bu konudaki en temel farkı ise, Katolik Kilisesi'nin aksine, rahibin kutsadığı ekmek ve şarabın, İsa'nın eti ve kanına dönüşmediğini savunmalarıdır. Bu Kiliseler komünyon ayinini yılda sadece birkaç kez yapmakta, her türlü ibadet ve ayinde Kutsal Kitab'ın vaazına büyük önem vermektedir. Bazı Protestan hareketleri ise ne Evharistiyaya ne de dua gibi diğer ibadetlere değer vermektedir. Bu hareketlerin en tipik örneği ise hiçbir sakramentin ve ayinin kabul edilmediği Quakerlık'tır.¹⁵⁸

4.3. Hastaları Yağlama

Son yağlama; ölüme bir hazırlık olup takdis edilmiş yağın şifa, günahların bağışlanması ve rahat ölüm için hastalara ve yaşlılara sürülmesi ayinidir.¹⁵⁹

Hıristiyanlar Tanrı'nın İsa'yı hastaları iyileştirmek veya ölüme hazırlamak için gönderdiğine inanırlar ve ağır hastalık ve ölüm anlarında İsa'nın yanlarında olduğunu düşünürler. Bununla kendilerini zor anlarında yalnız hissetmezler.¹⁶⁰

Hastaları yağlama sakramenti, Yeni Ahit'de bulunan şu cümlelerden esinlenerek ortaya çıkarılmıştır: *"İçinizden biri hasta mıdır? O, cemaatin (kilisenin) büyüklerini*

¹⁵⁶ Mehmet Katar, "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ankara, 1998, C.1, S.1, s.73.

¹⁵⁷ Katar, a.g.m., s. 73.

¹⁵⁸ Katar, a.g.m., s.73.

¹⁵⁹ Güç, a.g.e., s. 198.

¹⁶⁰ Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 298.

çağırtsın, onlar da Rab adına onu zeytin yağ ile ovarak dua etsinler. İman duası hastayı kurtaracaktır ve şayet günahları varsa bağışlanacaktır.”¹⁶¹

Hastaları kutsal yağ ile yağlamak yoluyla ve rahiplerin duasıyla, onların acısını dindirmek ve bu hastalıktan kurtarmak için Kilise böyle bir sakrament oluşturmuştur. Mesih’in Passion’u ve dirilişinin hatırasına uygulanan bu sakramentten gaye, toplumdaki bu duyguları güçlendirmek ve ölüm kuvvetlerine karşı savaşı kutlamaktır. Bunların her birinin, hastaları yağlama manası ifade eden yönleri vardır.¹⁶²

Hastaların yağlanması bir şifa vesilesi olarak gerek ilk dönem kilisesinde gerekse diğer din ve kültürlerde uygulanmıştır. Hıristiyan geleneğinde bu yöndeki ilk örnekler Yeni Ahit’te bulunmaktadır. Havariler, kilise babaları ve sonraki dönemlerde de hastalar fiziksel olarak şifaya kavuşmaları için yağlanmışlardır. Yağlamanın bir sakrament uygulaması olarak ortaya çıkması ve bu sakramentle ilgili ritüellerin belirlenmesi ise, ancak on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşmiştir.¹⁶³

Bu sakrament açısından kiliseler arasındaki farka gelince, Katolikler ve Ortodokslara göre Mesih havarilerine, hastalara bir kuvvet verme ve destek olma gayesiyle kutsal yağlama yapma yetkisi vermiştir. Hastaların acılarını fiziki olarak dindirmeye çalışmakla birlikte onları ölüme ve dirilişe hazırlamak da bu sakramentin gayeleri arasındadır. Ortodokslar ayrıca kutsal yağ ile hastanın vücudunu ovamaya “dualı ovma” adı vererek, onu mistik bir necat vasıtası sayarlar. Ancak Ermeniler hastaları yağlama sakramentini kabul etmezler. Çünkü can çekişen kişilerin dualarının yerini “yağ sürme” ile doldurma iddiasının “sakramentler” için istenen şartları taşımadığına ve dolayısıyla sakramentlerin altı adet olduğuna inanırlar. Protestanlara ve Anglikanlara göre ise Kilise, özellikle ölüm imtihanına karşı meydan okumaya çalışan kimselere destek olmak zorundadır; ancak Mesih bu gayeyle bir sakrament gerçekleştirilmemiştir ve böyle bir sakrament uygulamaları bulunmamaktadır.¹⁶⁴

¹⁶¹ Yakub’un Mektubu, 5:14.

¹⁶² Erbaş, a.g.e., s. 182.

¹⁶³ Tarakçı, a.g.e., s. 217.

¹⁶⁴ Tarakçı, a.g.e., s. 183.

Diğer taraftan Doğu Hıristiyanları son yağlama işini istek üzere taç giydirme törenlerinde de kullanırlar.¹⁶⁵

Pavlus, mektuplarında iki yerde hastaları iyileştirmeden bahsetmektedir. Her ikisinde de hastaları iyileştirmeye Kutsal Ruh'un armağanları arasında yer vermiştir. Ruh aracılığıyla bazı kimselere hastaları iyileştirme armağanı verildiğini söylemiştir.(I.Ko.12: 8-10) Bu, hastaları iyileştirmenin Kutsal Ruh ilişkisine işaret etmektedir. İkincisinde de yine herkesin hastaları iyileştirme yeteneğinin bulunmayacağını belirtmiştir.(I.Ko.12: 27-30)¹⁶⁶

4.3.1. Hastaları Yağlama Sakramentinin Uygulanışı

Yağlama, evde, hastanede veya kilisede yapılabilir. Bu sakrament, tek bir kişiye verilebileceği gibi, bir grup hastaya da uygulanabilir ve Evharistiya ile birleştirilmesi özellikle arzu edilen bir durumdur.¹⁶⁷

Bir Hıristiyan ciddi bir hastalığa tutulduğu zaman ona uygulanacak olan “hastaları yağlama” sakramentini yönetmek için papaz çağrılır. Kutsal yağlama için hastanın yatağının yanında beyaz örtülü bir masa hazırlanır. Bunun üzerine haça gerilmiş şekliyle bir İsa figürü, yanmakta olan bir mum, bir şimşir dalı ile okunmuş su, içinde altı parça hazır pamuk ve birazcık ekmek içi bulunan bir tabak ve içinde papazın parmaklarını temizleyeceği bir bardak su konur. Bu esnada hastanın tüm ailesi onu çevreler ve papazla beraber ona dua ederler.¹⁶⁸

Hastanın yağlanması anı da ayrı bir seremonidir. Bunun için papaz sağ elini hastanın başına sürerek dua eder. Sonra papaz başparmağını kutsal yağ ile ıslatır ve hastanın gözleri, kulakları, burun delikleri, yanakları, elleri ve ayaklarını haç işareti yaparak yağlar ve bu esnada bazı dualar okur. Bütün yağlamaları yaptıktan sonra papaz başparmağını ekmeğin içine sokar, eller yıkanır ve silinir. Papazın ellerini temizlemek için kullanılan su ve ekmek içi ateşe atılır. Yine bazı dualarla hastaları yağlama sakramenti tamamlanmış olur.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Güç, a.g.e., s. 199.

¹⁶⁶ Seyfeli, a.g.e., s. 469.

¹⁶⁷ Tarakçı, a.g.e., s. 222.

¹⁶⁸ Erbaş, a.g.e., 184.

¹⁶⁹ Erbaş, a.g.e., s. 184-185; Bkz: Güç, a.g.e., s. 195.

4.4. Konfirmasyon (Vaftizi Kuvvetlendirme)

Konfirmasyon, doğrulama, gerçekleştirme, onaylama, teyid etme, tasdik etme manalarına gelmektedir. Bu kavram Hıristiyan ilahiyatında “vaftizi pekiştirme ayini” olarak uygulanmaktadır. Konfirmasyon; bir “kilise sırrı”, imanın kuvvetlendirilmesi ve bir Hıristiyanın hıristiyanlığının sorumluluğunun farkında olması anlamını taşımaktadır. Konfirmasyon, daha önce vaftiz edilmiş ve Hıristiyanlığı kabul ettiğini kilisede cemaat huzurunda ilan etmiş olan erginlerin, bu imanlarına devam ettiklerini, engellere ve imtihanlara rağmen sabit olduklarını te’kid etmeleri ve onların papaz tarafından onaylanmaları demektir. İmanlarını bu şekilde te’kid ve tazeledikten sonra aldıkları feyzin arttığına inanılır. Vaftiz; günahtan kurtulmayı, Konfirmasyon ise; Tanrı’nın İsa-Mesih aracılığı ile insan soyu için yaptıklarına şahitliği sembolize etmektedir. Bundan dolayı o, vaftizin tamamlanması ve mükemmelleştirilmesi ayini olarak görülmüştür. Çünkü Hıristiyanlık açısından kurtuluş; sadece günahların bağışlanmasından değil, İsa’nın, Tanrı’nın isteğine uygun olarak dünyayı değiştirme görevini devam ettirmeye de bir çağrıdır. Bu sebeple insan “Konfirmasyon” ile bu görevi yüklenmektedir.¹⁷⁰

Konfirmasyon, Hıristiyanlığa giriş ayininin ikinci bölümünü oluşturur. Bununla Kutsal Ruh gücünün yeni mümine bağışlandığına inanılır. Yetişkin bir Hıristiyan olarak, üstlendiği tüm sorumlulukları yerine getirmeye çağrılır. Kiliseye kabul edilen kişi ergin ise, vaftiz ve güçlendirme ayinleri iki bölümde aynı anda yapılır. Küçük çocuksa, ergenliğe girdiği, 13-16 yaşlarında yapılır. Piskopos veya rahip, adayın alınca biraz kutsal yağ sürerek “*Allah’ın armağanı olan Kutsal Ruh seni simgelesin. Rab seninle beraber olsun*” der. Kutsal yağ, Kutsal Ruh’un simgesi sayılır.¹⁷¹

Konfirmasyon kesinlikle kişisel değil, tamamen Kilise’de icra edilen bir sakramenttir. Yani evrensel kilisenin Hıristiyan toplumunun bir sakramentidir. Bu herkes için bir “alâmet” olmak zorundadır. Konfirmasyon olan kimseyi Kilise “yeni doğmuş bir varlık” olarak takdim eder.¹⁷²

¹⁷⁰ Erbaş, a.g.e., s. 174.

¹⁷¹ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 297.

¹⁷² Erbaş, a.g.e., s. 177.

Mühürleme yani konfirmasyon sakramenti, İsa Mesih'in üzerine Kutsal Ruh'un inişi, elçilerin üzerine inişi ve Ruh ve ateş vaftiziyle ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmelerde temel faktör Kutsal Ruh'tur.¹⁷³

Kiliseler arasında Konfirmasyon ile ilgili bazı düşünce farklılıkları bulunmaktadır. Katolik ve Ortodokslara göre Konfirmasyon, Kutsal Ruh'un armağanlarını bütünüyle vermek için Mesih tarafından teşekkül ettirilen bir sakramenttir. Ortodokslar gençlik çağına gelmekte olan çocuklara, dine giriş manasına gelen üç sakramenti aynı anda vermektedirler. Bunlar vaftiz, Konfirmasyon ve Evharistiyadır. Konfirmasyonu vaftizin tamamlayıcısı olarak gören Gregoryan Ermeni Kilisesi, onu hemen vaftizden sonra vermektedir. Bu ayinden geçen kimsenin, Kutsal Ruh'un lütfuna sahip olduğuna, "Kraliyet Mührü" ile tasdik edildiğine ve İsa-Mesih ordusunun bir askeri olarak güç kazandığına inanılmaktadır. Protestanlar ve Anglikanlar'a göre ise, Kutsal Ruh'un armağanlarının tamamı vaftiz ile verilmiştir ve bundan dolayı konfirmasyon sakramentine ihtiyaç yoktur. Konfirmasyon yerine iman itirafı vardır.¹⁷⁴

4.4.1. Konfirmasyon Töreninin Uygulanışı

Konfirmasyon törenini normal olarak piskopos yönetir. Törene İncil okunarak başlanır. Bununla birlikte her papazın, kendi kilisesinin mensuplarına ölüm gerçeğini ve konfirme olmalarının önemini anlatma yetkisi bulunmaktadır. Vaftiz uygulamasında olduğu gibi konfirmasyon uygulamasında da bir vaftiz babası veya vaftiz annesi piskoposa yardımcı olur.¹⁷⁵

Pavlus'a ait kutsal metinlerde mühürleme sakramentinin çıkış noktasını gösterecek fiili uygulama biçimine dair açık bir veri yoktur. Bir yerde "aynı Ruhta vaftiz"¹⁷⁶ ifadesini kullanarak Ruh vaftizine göndermede bulunmuştur. Ruh vaftizine dönük anlam, kendisini Kutsal Ruh'un kişideki etkinliğine dair ifadelerde daha açık göstermektedir. Pavlus, sık sık Kutsal Ruh'la aklanmadan bahsetmiştir.¹⁷⁷ Burada aklanma Ruh vaftizi anlamını içermektedir ve günahların bağışlanması anlamına gelir.

¹⁷³ Seyfeli, a.g.e., s. 162.

¹⁷⁴ Erbaş, a.g.e., s. 179.

¹⁷⁵ Erbaş, a.g.e., s. 180.

¹⁷⁶ I. Kor., 12:13.

¹⁷⁷ Rom.8:10; I.Kor.6: 11; Gal.3: 2-14; 5:4-6; Tit.3: 7.

Böylece vaftizle topluluğa girmiş olan kişi Kutsal Ruh'la mühürlenir,¹⁷⁸ kutsallaşır,¹⁷⁹ özgürleşir.¹⁸⁰ Tanrı'nın ve Mesih'in Ruhu olan Kutsal Ruh'un tapınağı haline gelir ve Kutsal Ruh onun içinde yaşar.¹⁸¹ Bedensel vaftizin ardından ruhsal vaftizin gerçekleşmesiyle arınma gerçekleşmiş olur. Su ve Ruh vaftizini alarak arınan birisi Mesih'in bedeninde kutsallığa kavuşmuş olur. Dolayısıyla, vaftizin, Mesih'in ve Tanrı'nın bir olması gibi Ruh da birdir.¹⁸² Böylece topluluk, yani Kilise de birdir.¹⁸³

4.5. Tövbe (Günah İtirafı)

Tövbe; kişinin işlediği günah veya hatasını kilisede itiraf etmesi ve rahibin de Baba, Oğul, Kutsal Ruh adına söz konusu günah veya hatayı bağışlaması¹⁸⁴ ve kaybolan vaftiz inayetine yeniden elde edilmesi için yapılan bir sakramenttir.¹⁸⁵

Hıristiyanlar günahlarından dolayı pişmanlık duyduklarında Tanrı'nın kendilerini bağışlayacağına inanırlar. Günah çıkarma ayinine başvururlar. Tarih boyunca farklı şekillerde olmuştur. Bazen özel itiraf, bazen de toplu halde yapılır. Ayinde papazın aracı kılınmasının sebebi, Yuhanna İncili'ndeki (XX,23) "*Kimin günahlarını bağışlarsanız, onlar bağışlanmış olur ve kimilerininkini alıkoyarsanız alikonmuş olur*" ifadesine dayanır. Yani papaz, bu ayinde İsa tarafından görevlendirilmiş, yetkili kılınmış sayılır. Kişinin günahının papazca kabulü ile Tanrı tarafından bağışlandığına inanılır.¹⁸⁶

Günah işleyip pişman olan Hıristiyan papaza itirafta bulunur. Bir daha günah işlememeye azmettiğini belirtir. Günahlarının hepsini samimi olarak itiraf eder. Onlara göre tövbe sayesinde vaftizden sonra işlenmiş olan her türlü günah affedilebilir. Her insanın doğuştan getirdiği "aslî günah" tan başka bir de "fiilî günahları" vardır. Fiilî günahlar, kişinin hesabını zorlaştırır. "Günahkâr" diye, günah işleyip de tövbe etmeyene derler. Hıristiyan inancına göre en büyük yedi günah şunlardır: Kibir, cimrilik, şehvet düşkünlüğü, haset, fazla oburluk, öfke ve tembellik. Ruhu'l-Kudüs'e karşı olan günahlar

¹⁷⁸ II. Kor.1:21-22; 5:5; Ef.1:13;4:30.

¹⁷⁹ Rom.15:16; II. Se.2:13.

¹⁸⁰ II. Kor.3: 17.

¹⁸¹ I.Kor.3: 16; 6:19-20; Ef.2: 21.

¹⁸² I. Kor.12:13; Ef.4: 3-6.

¹⁸³ Seyfeli, a.g.e., s. 162.

¹⁸⁴ Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 168.

¹⁸⁵ Güç, a.g.e., s. 197.

¹⁸⁶ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 298.

ise, ümitsizlik, haset, kendini beğenmişlik, kötülükte ısrar, son tövbeyi yapmamak ve ilâhî hakikati kabul etmemek olarak altı adettir. Bunlar, tövbeyi imkânsız hale getirecek derecede kalbi karartırlar.¹⁸⁷

4.5.1. Tövbe Sakramentinin Uygulanışı

Günah itirafı sakramentinde, günah çıkarma hüccesine giren kişi, diz çöker, istavroz çıkarır ve şöyle söze başlar: “*Beni kutsa, peder! Yüce Tanrı’ya ve sana günah işlemiş olduğumu itiraf ediyorum.*” Rahip cevap olarak, “*Günahlarını doğru bir şekilde itiraf edebilmen için, Tanrı kalbinde ve dudaklarında olsun.*” der. Papaz, tövbe etmek isteyen kişiyi selamlayıp takdis ettikten sonra, tövbe ile ilgili Kutsal Kitap cümleleri okuyarak kişiyi tövbeye çağırır. Tövbe etmek isteyen kişi, en son ne zaman günah itirafında bulunduğu ve kutsal komünnyona katıldığını açıkladıktan sonra, önce büyük günahlarını, sonra küçük günahlarını rahibe itiraf eder. Günah itirafının ardından rahibin tavsiyeleri dinlenir ve rahip uygun bir ceza belirledikten sonra günahları bağışlar. Son olarak şükran duası yapılarak tövbe eden kişi takdis edilir. Günah itirafı, işlenen günahları tam anlamıyla affettirmeyebilir. Ayrıca başka dualar ve hayır işleri de günah itirafına eklenmeli ve endüljans almaya çalışılmalıdır.¹⁸⁸

Ortodokslar yılda en az bir kez günah çıkarmayı tavsiye etmektedirler. Günah itirafı sakramentinin uygulanmasında Katolik ve Ortodoks Kiliseler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Katoliklikte kişi, özel bir odada ve diz çökerek günah itirafında bulunur. Ortodokslukta ise, kilisede genellikle ikonaların önünde papaz ve günah çıkaran kişi ayaktayken ayin gerçekleştirilir.¹⁸⁹

Ortaçağ’da kilise, günah itirafı sakramenti bağlamında endüljans geleneğini ortaya çıkarmış ve Luther’in de eleştirilerine konu olduğu gibi, günah itirafını ciddi bir ekonomik getiri sektörü haline getirmiştir. Kilise yetkilileri tarafından hazırlanan endüljans belgeleri, günah itirafı sakramenti esnasında kişilere satılarak önemli bir kazanç yolu oluşturulmuştur. Günah itirafında mutlaka bir rahibe ihtiyaç olduğunu vurgulayan kilise, kişinin kendi kendisine tövbe edemeyeceğine inanmıştır. Bütün bunlar, başta

¹⁸⁷ Erbaş, a.g.e., s. 190-191.

¹⁸⁸ Tarakçı, a.g.e., s. 204-205.

¹⁸⁹ Demirci, a.g.e., s. 55.

Luther olmak üzere reformasyon dönemi ilahiyatçılarınca şiddetle eleştirilmiştir. Günah itirafını bir sakrament olarak görmeyen Protestanlık ise, iman ve tövbenin bireyselliğinden hareketle, tövbede rahibe ya da kilise kurumuna ihtiyaç olmadığını ve kişinin kendi kendisine tövbe edebileceğini düşünmektedir. Bazı doğu kiliselerinde ise, günah itirafı yalnızca ruhban sınıfına uygulanmaktadır.¹⁹⁰

Pavlus'un mektuplarında ise günah ve tövbe hakkında iki kısma ayrılabilir. Birincisi, asli günah fikridir ve Hıristiyan teolojisinin, kurtuluş doktrininin merkezinde durur. Pavlus, bu fikir ve doktrini daha açık ve bütün içerisinde formülize etmiş gibidir. İkinci kısım ise tövbe sakramentini doğrudan ilgilendiren hususlardır. 1-Asli günah, İsa ve kurtuluş; 2-Asli günahla ilgili hususlarda Pavlus'un günaha karşı uyarıları; 3-Günaha karşı uyarı; 4-Kardeşlere karşı günah; 5-Mesih'in önünde bağışlama ve 6-Birbirinizi bağışlayın. Pavlus, özellikle Korintlilere Birinci Mektubu'nda asli günahın İsa'nın kurtarıcılığını hatırlatır ve günahlara karşı uyarır. Bunun temel sebebi Korintliler arasında iman ettikten sonra günahların ve farklı fikirlerin görülmesidir. İman edip vaftiz olanların günaha düştükleri ve uyarılmaları söz konusudur. Bu durumda tövbe gündeme gelmektedir. Pavlus Korintlilere İkinci Mektubu'nda ise günaha, daha çok tövbe ve bağışlama hususunda değinmiştir.¹⁹¹

4.6. Evlilik (Nikâh)

Evlilik sakramenti Hıristiyanlık'ta, özellikle Katoliklerde Mesih tarafından tesis edilen kutsal bir işlem olarak kabul edilmektedir. Nitekim Tanrı Âdem'e eş olarak Havva'yı vererek evlilik sakramentinin temelini atmıştır.¹⁹² Dolayısıyla evlilik hayatı, Tanrı'nın görünmeyen inayetinin görünen şekli olarak kabul edilmektedir.¹⁹³

Katoliklerde ve Doğu Hıristiyan geleneğinde evlilik, kutsal bir eylem olarak görülmekte ve dolayısıyla nikâh da bir gizem ya da sakrament olarak değerlendirilmektedir. Hıristiyan geleneğine göre evlilik, yalnızca iki insanın bir arada yaşaması değil, Âdem ile Havva'nın Tanrı tarafından kutsanmasına dayalı bir geleneğin

¹⁹⁰Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 168-169.

¹⁹¹ Seyfeli, a.g.e., s. 201-202.

¹⁹²Erbaş, a.g.e., s. 198.

¹⁹³ Güç, a.g.e., s. 201.

yaşanmasıdır. Dolayısıyla bu kutsal eylemin başlangıcı olan nikâhın, ruhbanın gözetiminde gerçekleşmesi şarttır. Bu bağlamda Hıristiyan geleneğinde nikâh törenleri kilisede dinî ayin eşliğinde yapılmakta; kilise de bir tür nikâh dairesi işlevi görmektedir. Nikâhın bir sakrament olduğunu kabul etmeseler de, bazı Protestan ülkelerinde kiliseler sivil nikâh daireleri yanında nikâh işlemlerini yürütmektedir.¹⁹⁴ Özellikle Katolikler’de evliliğin ve çiftler arasındaki cinsel ilişkinin amacının çocuk yapmaya yönelik olması gerektiği vurgulanır. Boşanma ise, zina gibi çok ciddi gerekçeler bulunmadıkça hoş karşılanmaz. Ortodoks geleneğinde üçe kadar tekrar evlenmeye izin verilir.

Evlilik sakramenti konusunda Kiliseler arası bazı farklılıklara da rastlanılmaktadır. Katolikler ve Ortodokslara göre, Tanrı huzurunda eşlerin birbirlerine yüz yüze söz vermeleri ve Tanrı’ya karşı söz vermeleri, Mesih tarafından kurulmuş bir sakramenti meydana getirmektedir. Böylece bir evlilik, Mesih ve Kilise’nin bozulmaz birliğinin bir alametidir. Bu sakrament kilise tarafından Mesih adına verilmiştir. Eşler arasındaki beşeri aşkı pekiştirir ve eşlerle Tanrı arasında karşılıklı sözleşme yoluyla Tanrı huzurunda ve Kilise tarafından sağlam bir şekilde gerçekleştirilmiş olan birliği bozulmaz hale getirir. Nitekim Yeni Ahit aynı hususu şöyle ifade etmektedir: *“Onlar artık iki değil, bir bedendir, imdi Tanrı’nın birleştirdiğini insan ayırmasın”*.¹⁹⁵

Katoliklerde ruhban sınıfı evlenemez. Ruhban sınıfı dışında olanlardan evlenenler boşanamazlar. Kilisede yapılmayan nikâh sahih sayılmaz. Boşandıktan sonra evlenme zina sayılır.¹⁹⁶

Ortodoks Kiliseleri belirli bazı olaylarda evliliğin bozulabileceğini ve daha sonra yeni bir evliliğin kurulabileceğini kabul eder. Yalnızca zina evliliği sona erdirir.¹⁹⁷ Papazlar evlenebilirler, ancak keşişler, piskoposlar ve patrikler evlenmezler. Ermenilerde de aynı şekilde piskoposlar ve piskopos adayları evlenemezler. Evlenmiş olanlar terfi edemezler. Buldukları terfinin bir üstüne yükselemezler. Ancak karısı ölen evlenmek şartıyla yükselir. Patrik ve katolikoslar bekârdır.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Gündüz, *Hıristiyanlık*, s. 169.

¹⁹⁵ Matta, 19:6.

¹⁹⁶ Küçük-Tümer-M.A. Küçük, a.g.e., s. 441.

¹⁹⁷ Aydın, *Hıristiyanlık*, s. 58.

¹⁹⁸ Erbaş, a.g.e., s. 202-203.

Protestan kiliselerine göre ise, eşlerin Tanrı huzurunda sözleşmeleri otantik olarak dini bir güvenilirlik içerir ve bu kesinlikle bir sakrament özelliği taşımaz. Evlilikle ilgili birliğin bozulmazlığı düşüncesi Protestan kiliseleri tarafından çok sert bulunur.¹⁹⁹

Şunu da ilave etmek gerekir ki Hıristiyanlık'ta izin verilen evlilik şekli tek eşliliiktir.²⁰⁰

4.6.1. Evlilik Sakramentinin Uygulanışı

Genellikle Missa (komünyon) ayini esnasında yapılır. Yeni evlenecek olanlar için bazı özel ve genel dualar yapılır. Evlenecek iki kişi ana sunak önünde durur, yanlarında da iki şahit bulunur. Rahip nikâhın önemi ve ciddiyetine dair bir konuşma yapabilir. Evlenecek olanlara evlenme kararlarını serbest iradeleriyle alıp almadıklarını sorar. Olumlu cevap alınca, nikâhı kıyar, dualar okunur ve sonunda yeni çift ve şahitler evlenme defterini imzalarlar.²⁰¹

Pavlus'un mektuplarında evlilik ve boşanma konuları zina ve tek eşle evlilik hususlarında şekillenirken ölüm ve imanlı olup olmama da belirleyici olmuştur. Bu şekillenme, sadece evlilik konusunda değil bütün Hıristiyan teolojisinde kendisini gösteren Mesih öğretisinde ana tema olarak işlenen Yaratılış Kitabı ve İncillerdeki "tek beden" fikriyle ilişkilidir. Tek beden fikri Eski Ahit metinlerinde ve İncillerde evlilik konusuyla ilişkili olarak bahsedilirken, özellikle Pavlus'un Mektuplarında Hıristiyan teolojisinin merkezini oluşturacak bir konuya dönüşmüştür. Her şeyden önce Pavlus'un evlilikle ilgili görüşleri, Mesih'le kilisesinin tek beden olma fikriyle ilişkilidir. Dolayısıyla Evharistiya sakramentiyle de doğrudan ilişkilidir.²⁰²

4.7. Rahip Takdisi (Ordre)

Din adamlarının rahip olarak atanma seremonisidir. Bu ayin esnasında rahip olarak atanacak kişi, hayatını Hıristiyan topluluğuna atamayı vaat eder.²⁰³

¹⁹⁹ Erbaş, a.g.e., s. 203.

²⁰⁰ Güç, a.g.e., s. 201.

²⁰¹ Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 297-298.

²⁰² Seyfeli, a.g.e., s. 319.

²⁰³ Gündüz, a.g.e. s. 99.

Bir başka ifadeyle Rahip takdisi, kilise hiyerarşisinin üç üst mertebesinde bulunan piskopos, papaz ve diyakosların takdisi ayinidir. Bu görevler hem tayin hem de takdisle verilir. Takdis, hukuki olarak tayin edilmiş piskopos tarafından gerçekleştirilir.²⁰⁴

Rahip takdisi, kişiye ekmek ve şarabı Mesih'in bedeni ve kanına dönüştürmeye, ayrıca günahları affetme yetkisi veren sakramentin adıdır. Bu sakramentin maddî unsuru, episkoposun, adayın üzerine elini koyması ve duasıdır. Ayrıca, adaya Evharistiyada kullanılacak olan şarap dolu kadehin ve içinde ekmek bulunan tabağın verilmesi de sakramentin maddî unsurlarındandır.²⁰⁵

Katolik mezhebine göre aynı zamanda hem peygamber, hem hükümdar ve hem de din adamı olan Mesih, havarilerine kutsal din adamlığı görevini de intikal ettirmiştir. Bu görev, ibadeti idare etme ve imanlıları takdis etme, tövbe ile insanları Tanrı'ya götürme olup, bu yetki de rahip takdisi sakramenti ile intikal eder. Bu sakrament, takdis edilecek şahsın üzerine papazın ellerini koyması, din adamlarına mahsus avadanlığın kullanılması ve o sırada bu sakramente ait dua ve sözlerin okunması şeklinde uygulanır. Böyle bir takdis ile silinmez bir vasıf kazanılır ki, artık ne dinden dönme, hatta ne de afroz edilmekle bu özellik papazdan kaybolmaz. Bundan dolayı Hıristiyanlık'tan çıkan bir papaz, takdis edebilir, ayin yönetebilir. Buna mukabil günahları affetme yetkisi, kendisine verilmiş olan bu yetkinin devam etmesine bağlıdır, yani bu husustaki yetkisi, irtidat veya uzaklaştırma durumunda kaldırılabilir.²⁰⁶

Katolik ve Doğu Hıristiyanlığında, rahip ataması da bir sakrament olarak kabul edilir. Kilise hiyerarşisi içerisinde yer alacak din adamları, bu görevlerine bir üst ruhban sınıfı tarafından dinî törenler eşliğinde kutsanmak suretiyle atanırlar. Rahipliğe atanan kişi, kendisini Tanrı'ya ve cemaatine adanmış sayılır.

“Bütün inananların din adamlığı” ilkesini geliştiren Protestan kiliseler, müstakil bir ruhban sınıfına ve rahip atamasına karşı çıkarlar. Bununla birlikte, Protestan kiliselerde de bir profesyonel rahipler sınıfının var olduğu görülmektedir.²⁰⁷

²⁰⁴ Güç, a.g.e., s. 200.

²⁰⁵ Tarakçı, a.g.e., s. 230.

²⁰⁶ Erbaş, a.g.e., s.212.

²⁰⁷ Gündüz, a.g.e., s. 170.

4.7.1. Sakrament Olarak Rahip Takdisi

Kilise hiyerarşisinin üç üst mertebesinde bulunan diyakos, papaz ve piskoposların takdisi ayinidir. Bu görevler, sadece tayinle değil, takdis ayiniyle verilir. Takdis, piskopos tarafından yapılır.²⁰⁸

Rahip takdisi sakramentini sadece havarilerin varisleri kabul edilen episkoposlar yönetebilir. Bu sakrament kadınlara verilmez. Dolayısıyla ruhban sınıfı sadece erkeklerden oluşur.²⁰⁹

Ruhban sınıfının takdisi genellikle Pazar günü pek çok katılımcının izlemesine imkân veren bir katedralde Evharistiya sakramentiyle birlikte yapılır. Öncelikle episkopos, ruhbanlık görevine başlayacak kişinin başına ellerini koyar ve Kutsal Ruh'un inerek adaya ruhbanlık görevinin bütün armağanlarını vermesi için dua eder. Adayın üzerine "stola" denilen ve rahipliği simgeleyen bir atkı konulur. Episkopos, "*Ey Tanrım, bu elleri takdis et, neleri takdis ederlerse, kabul et.*" Diyerek adayın ellerine dua eder ve kutsal yağ sürer. Ardından episkopos içinde ekmek olan bir tabağı ve içinde şarap olan bir kupayı ayin yapma yetkisini vermek için yeni papazlara uzatır. Hep birlikte ayin yapılır ve şu dua ile merasim sona erer: "*Aziz Ruh'u alın. Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur ve kimlerinkini alıkoyarsanız, alıkonmuş olur.*"²¹⁰

Pavlus'un mektuplarında ruhban takdisi sakramentini ilgilendiren hususlar diğer metinlere göre daha açık haldedir. Bu hususları görev ve yetki verme ile el koyma ana temaları altında toplamak mümkündür. Görev ve yetkilerin anlaşılmasını kolaylaştıracak hususlar Kutsal Ruh'un armağanları, Kutsal Ruh'un meyveleri, Mesih'in lütuf armağanı bahislerinde geçmektedir. Ruhban takdisi sakramentini daha yakından ilgilendiren ise bu hususların bahsinde geçen el koyma, atama ve görev kavramları etrafında şekillenmektedir.²¹¹

Görev ve atama konusu, Pavlus'un Mektuplarında, Mesih öğretisi, Mesih'in Kilise'deki rolü üzerine kurulmuştur. Pavlus'un Mesih tanıtımı, Mesih'in görevini tanıtımı öğretiyi özetler niteliktedir. Mesih, Tanrı'nın görünümüdür. Her şey onun için

²⁰⁸ Küçük-Tümer, M.A. Küçük, a.g.e., s. 441.

²⁰⁹ Tarakçı, a.g.e., 239.

²¹⁰ Tarakçı, a.g.e., s. 239.

²¹¹ Seyfeli, a.g.e., s. 391.

yaratılmıştır. Bedenin, yani Kilise'nin başı odur. Çarmıhta akıtılan kanı aracılığıyla Tanrı'yla barışı kazandırmıştır. Bu müjdeli haberdır. Pavlus Müjde'nin hizmetkârıdır.²¹² Tek beden olan Kilise'nin nasıl bir başı, baş kâhini varsa aynı bedenin yeteneklerine göre vazifeleri, armağanları ve meyveleri bulunan üyeleri de vardır. Üyeler oluşturmanın, görevler dağılımında bulunmanın ilk örneğini İsa Mesih ortaya koymuştur. Elçileri, peygamberleri ve öğretmenleri seçmiş, görevlendirmiş ve imanla gerçekleştirilebilecek yetkiler vermiştir.²¹³

²¹² Kol. 1:23.

²¹³ Seyfeli, a.g.e., s. 394.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PAVLUS'UN HAYATI

1. PAVLUS KİMDİR?

Hıristiyanlık her ne kadar İsa'ya atfedilen bir din olsa da şüphesiz Pavlus'un bu dinin teolojisinin ve dini pratiklerinin oluşturulmasında ve şekillendirilmesinde önemi büyüktür. Nitekim Hz. İsa'nın çok kısa süren peygamberlik hayatı, Roma ve Yahudi baskıları neticesinde getirdiği mesajlar kendi zamanında derlenip toparlanamamıştır. Bunun sonucunda Pavlus yaşadığını iddia ettiği Şam Vizyonu sonucunda günümüz Hıristiyanlığının temellerini atmaya başlamıştır.

Bu nedenle günümüz Hıristiyanlığını anlamak için İsa'yı tanımak ne kadar önemli ise Pavlus'u tanımak da bir o kadar önem arz etmektedir. Çünkü yaşadığı Şam Vizyonu sonrası Pavlus, tarihsel İsa'ya ve öğretilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bunun içindir ki Pavlus'u, yaşadığı ortamı, dönemi ve döneminde var olan din ve ibadet anlayışlarını bilmeden günümüz Hıristiyanlığını da anlamak mümkün olmayacaktır.

Pavlus araştırmalarının zorluğu, temelde Pavlus'un yaşamı ve görüşlerine ilişkin kaynakların sınırlılığı ve mevcut kaynaklarda bulunan Pavlus'un çeşitli görüş ve düşüncelerindeki kapalılıktan veya farklı yorum ve değerlendirmelere açık yapıdan kaynaklanmaktadır. Şüphesiz, Pavlus'a ve öğretilerine inanan Hıristiyanlar açısından Pavlus'un yaşamında veya öğretilerinde bir kapalılık ya da bir gariplikten bahsedilemez. Tarihsel olarak Pavlus'un yaşadığı dönemi takip eden ilk devirlerden günümüze kadar çeşitli Pavlus izleyicileri, her ne kadar kendi aralarında Pavlus'u değerlendirme noktasında birçok farklılıklar mevcut olsa da her biri kendi değerlendirmesi ve anlayışının doğruluğunu ve bu anlayışa ulaşma noktasında Pavlus'a ilişkin kaynakların yeterli ve çok net olduğunu savunmuştur.²¹⁴

Pavlus'la ilgili çeşitli değerlendirme farklılıklarına çok erken dönemlerden itibaren rastlanılmaktadır. Pavlus'un yakın takipçisi ve öğrencisi olan İncil yazarı Luka,

²¹⁴ Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, 2017, Ankara, s. 19.

onu “Mesih’in İncilini (müjdesini, iyi haberini) Gentililere (Yahudi olmayan uluslara) götüren ve Kudüs Kilisesi tarafından da tanınan bir misyoner” olarak görür. Luka, Resullerin İşleri’ndeki çeşitli ifadelerinde²¹⁵ Pavlus’a misyon seyahatlerinde bizzat eşlik ettiğini de vurgular. Bu arada Luka, kendi döneminde Pavlus’u anlama konusundaki farklılıklara da dikkat çekerek kendisi gibi düşünmeyen “Pavlus’un diğer talebelerine” atıfta bulunmakta ve benimsemediği bazı görüşleri tenkit etmektedir. Nitekim, Pavlus’un mektupları üzerindeki incelemelerinden hareketle Lüdemann, ilk dönemlerde Pavlus yanlılarının iki ana grup oluşturduğuna dikkat çekmekte ve bunların hareketlerini “sol-kanat Paulinizm” ve “sağ-kanat Paulinizm” adıyla adlandırmaktadır.²¹⁶

Pavlus ile ilgili olarak tartışıla gelen birçok konu içinden tartışılmaz olanı onun ilk Hıristiyan teologu olmasıdır. Bir havari ve aziz kimliğinden ziyade Pavlus, sistematik bir teolog olarak karşımıza çıkmaktadır. Pavlus’u İsa’nın havarilerinden ayıran noktalar onun Filistin’de doğmamış olması, İsa hayatta iken kendisiyle görüşmemesi ve son olarak hayatını da teolojik görüşlerini de pagan halkları arasında paylaşmış olmasıdır.²¹⁷

Pavlus ve öğretileriyle ilgili değişik bakış açıları ilerleyen dönemlerde de sürmüştür. “Kilise Babaları” adıyla da bilinen erken dönem Hıristiyan yazarlar, Pavlus’un yaşamına ilişkin olarak Resullerin İşleri ve Mektuplar gibi Yeni Ahit metinlerinde bulunmayan çeşitli bilgilere eserlerinde yer vermişlerdir. Örneğin, Pavlus’un ölümü konusunda Yeni Ahit suskun kalırken, bazı Hıristiyan yazarlar eserlerinde Pavlus ve Petrus’un Roma’da acı çektirilerek öldürülüşlerini anlatırlar.²¹⁸

Yakın zamanlarda da Pavlus ve öğretilerine ilişkin çeşitli değişik görüş ve düşüncelerin savunulmakta olduğu bilinmektedir. Örneğin, bazı araştırmacılar Pavlus’u tarihsel İsa’nın mesajını şu ya da bu sebeple bozan, değiştiren kişi olarak görürken, diğerleri onu İsa’nın mesajını sürdüren ve sistematize eden ederek yaygınlaştıran bir misyoner, bir teolog olarak görmektedirler. Yine C.A.A. Scott gibi bazı yazarlar onu “taviz vermez bir monoteist” olarak değerlendirirken, bazıları ise onu “Helenizmin bir takipçisi”, “bir gnostik” ya da “sır dinleri geleneği çerçevesindeki bir kişi” olarak nitelemektedirler. Onun öğretisinin merkezini oluşturan doktrinin ne olduğu konusunda

²¹⁵ Res. İş.16:10.

²¹⁶ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 19-20.

²¹⁷ Caka, a.g.t., s. 11.

²¹⁸ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 21.

da çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Örneğin Schweitzer, Pavlus öğretilerinin merkezinde “Mesih mistisizminin” yer aldığını savunurken, bazıları ise Helenistik “Kyrios kültürü” ne dayalı düşüncelerin önemli bir yer tuttuğuna inanmaktadırlar.²¹⁹

Pavlus’un yaşamı ve öğretilerine ilişkin bilgiler, konuyla ilgili Hıristiyan literatüründen kaynaklanır. Esasen, Hıristiyan literatürü dışında Pavlus’la ilgili ilk elden bilgilere başka kaynaklarda rastlanılmaz. Pavlus’la ilgili temel bilgilerimizin kaynağı Yeni Ahit’tir. Yeni Ahit içerisinde bulunan ve Pavlus’a atfedilen mektuplar yanında Resulleri İşleri kitabı da muhtevasında Pavlus’un yaşamı ve öğretileri konusunda önemli bilgilere sahiptir. Resullerin İşleri 7:58, 8:13, 9:1-30, 11:25-30, 13:1-28:31 Pavlus’u konu edinir. Özellikle 13:1’den metnin sonuna kadar kısım, bir misyoner olarak Pavlus’un Antakya’daki dönemiyle başlar ve onun sonraki yaşamıyla misyon faaliyetleri sırasıyla anlatılır.²²⁰

Pavlus’a ilişkin önemli bir kaynak olan Resullerin İşleri’nin yazarı, aynı zamanda üçüncü İncil olan Luka İncilinin de yazarı olan Luka’dır.

Pavlus hakkında son dönemde Batı’da önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Türkiye’de ise Pavlus ile ilgili çalışma sayısı oldukça azdır. Konuyla ilgili ilk ve en önemli çalışma Şinasi Gündüz tarafından yazılan *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı* isimli eserdir. Zikredilebilecek diğer bir çalışma Fuat Aydın tarafından yazılan *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*’tir. Bir diğer çalışma Süleyman Turan tarafından kaleme alınan *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus* isimli eserdir. Cengiz Batuk’un Pavlus’u Düşünmek, Eduart Caka’nın Pavlus’un Mektupları yine önemli eserler arasındadır. Bunların dışında *Tarsuslu Pavlus’un Üç Dünyası* isimli Homer Kitabevi tarafından basılan bir çeviri ile Çiğdem Dürüşken tarafından hazırlanan *Pavlus’un Kutsal Görev ve Anadolu Halklarına Mektupları* isimli eser konuyla ilgili diğer çalışmalardır. Başlıca zikrettiğimiz bu çalışmaların dışında konuyla ilgili sınırlı da olsa başka eser ve makaleler de vardır.

Günümüz Hıristiyanlığının temel kurucusu olarak kabul edilen Pavlus hakkında asırlardır farklı sahalarda kitap ve makale kaleme alınmıştır. Pavlus’un kimliğini ortaya koymaya başladığımızda onunla ilgili birçok sorunun hala tartışıldığını ve henüz net bir

²¹⁹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 21-22.

²²⁰ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 22.

şekilde cevaplanmadığını görüyoruz. Bu konuda kaynaklarda iki genel görüş zikredilmektedir. Birisi onun bir havari ve aziz olduğu, bu yüzden de kendisine hürmet gösterilmesi gerektiği şeklinde iken, diğer bir görüşe göre Pavlus bir havari olmayıp İsa'nın vefatından sonra onun getirdiği tüm ilahi mesajları adeta daha farklı bir şekle soktuğu ve günümüz Hıristiyanlığını sistematize ettiği şeklindedir. Onun hayatında yapıp ettikleri ve düşünceleri hakkında mektuplarından başka bir kaynak elimize ulaşmaması ve belki de İsa'nın hayatta olduğu sürece onun tebliğine karşı çıkması, onun vefatından sonra da havarilerle bir olması gibi önemli hususlar, şahsiyeti hakkında biraz daha fazla şüphe meydana getiren noktalardan bazılarıdır.²²¹

Ancak Pavlus ile ilgili olarak tartışıla gelen birçok konu içinden tartışılmaz olanı onun ilk Hıristiyan teologu olmasıdır. Bir havari ve aziz kimliğinden ziyade Pavlus, sistematik bir teolog olarak karşımıza çıkmaktadır. Pavlus'u İsa'nın havarilerinden ayıran noktalar onun Filistin'de doğmamış olması, İsa hayatta iken kendisiyle görüşmemesi ve son olarak hayatını da teolojik görüşlerini de pagan halkları arasında paylaşmış olmasıdır.²²²

Pavlus, bir yönden yaklaşık iki bin yıldır ileri sürdüğü görüş ve düşünceleriyle tartışılmalı bir kişi, diğer yönden tarihte üstlendiği önemli rolün hemen herkesçe kabul edildiği bir düşünür, misyoner, teolog ve din kurucusudur. Pavlus, tarih boyu hem taraftarlarının ve dostlarının hem de taraftarı olmayanların ve düşmanlarının ilgi odağı olmuştur. Kimisine göre o, halüsinasyonlar gören bir epileptik veya sürekli vizyonlar gören bir histeriktir. Kimilerine göre ise o, yaratıcı bir düşünür, teolojik bir devrimcidir. Pavlus'un öğretilerini benimseyip kabullenen sıradan inananlara göre ise o, Tanrı oğlu İsa Mesih'in mesajını insanlara iletmek üzere Tanrı tarafından seçilen bir elçi, bir resuldür. Pavlus'u tanımlamaya yönelik bu değerlendirme farklılıklarından başka Pavlus'un öğretisinin ne olduğu, neleri içerdiği, bu öğretilerin kaynağının ne olduğu ve ne kadarının Pavlus sonrası dönemde sürdürüldüğü konularında da değişik görüş ve değerlendirmeler mevcuttur.²²³

²²¹ Eduart Caka, "Pavlus'un Mektupları", *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi)*, Bursa, 2009, s.10.

²²² Caka, a.g.t., s.11.

²²³ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 12.

Kültürel açıdan oldukça zengin bir yapıya sahip olan bir coğrafyada doğup, büyüyen ve dinsel ve kültürel yönden farklılığa sahip insanlarla temas kuran Pavlus, başlangıçta İsa Mesih taraftarlarına karşı tehdit sayılan biri iken, MS 34 yılında Şam yolunda geçirdiği vizyon sonrasında kendisinin, İsa Mesih tarafından “Gentilelere elçi” olarak görevlendirildiğine kani olmuştur. Vizyonu sonrası yaptığı üç büyük misyon yolculuğu, bu yolculuklarındaki misyon faaliyetleri ve sahip olduğu teolojisiyle Pavlus, Yahudiliğin bir mezhebi olarak görülen hareketi (Hıristiyanlık) bir dünya dini haline getirmiştir. Bugün Hıristiyanlık'ta mevcut olan, çarmıh ve yeniden dirilme inancı, vaftiz, imanla aklanma, orijinal günah ve bir kurban aracılığıyla kurtuluş, ümit, iman ve sevgi değerleri, lütuf doktrini, evlilik, Mesih'in bedeni olarak kilise, Kutsal Ruh ve Ruh'un armağanları, Mesih'in ikinci gelişi ve son yargı gibi önemli teolojik hususları Hıristiyanlık Pavlus'a borçludur.²²⁴

Pavlus'un mektupları ise günümüzde alışlagelmiş tarzdan mektuplar değildir. Onun mektuplar yazmadaki temel hedef teolojik görüşlerini belirtmek ve muhatapların misyonu boyunca yüreklendirmek idi. İşte adeta mektuplarında serpiştirilmiş bu kendine has görüşleri zaman içinde Hıristiyanlığın amentüsü haline gelmiş ve bu yüzden de günümüz Hıristiyanlığının mimarı olarak nitelendirilmiştir. Ana hatları bu şekilde belirlenen bu tablo içinde yapılan araştırmalar da günden güne yeni boyutlara bürünmüştür. Pavlus'la ilgili tüm araştırmaların vazgeçilmez kaynağı ve temeli de onun “Mektuplar”ıdır ki bunların bir kısmı kendisi tarafından yazılmış, diğer kısmı ise onun adına başkaları tarafından kompoze edilmiştir.²²⁵

1.1. Hıristiyanlık Öncesi Pavlus

Pavlus'un doğumundan Hıristiyanlara zulmeden biri olarak Kudüs'te ortaya çıkışına kadarki hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Hayatı ile ilgili bilgilerimiz de Kitab-ı Mukaddes içerisinde yer alan Resullerin İşleri kitabı ve Pavlus'a atfedilen mektuplara dayanmaktadır.²²⁶

²²⁴ Ronald D. Witherup, “Pavlus Hakkında On Soru On Cevap”, Çev. Süleyman Turan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, C. 4, S. 4, s. 243.

²²⁵ Caka, a.g.t., s.12.

²²⁶Turan, a.g.e., s. 69.

Mektuplarında kendisini Paulos diye isimlendirir. Paulos, Roma’da aile ismi olarak kullanılan Paul(l)us’un Yunanca şeklidir. Aynı isme Petrus’un II. Mektup’unda (3:5) ve Elçilerin İşleri’nde (13:9)’dan itibaren rastlanır. Elçilerin İşleri’nin zikredilen bölümünden önce Pavlus’dan, Yunanca Saoulos’tan türeyen, “(Tanrı’dan ya da Yahveh’den) istenen” anlamına gelen Saul ya da Saül²²⁷ diye söz edilir. Bu son isim, yalnızca Hıristiyan oluşunun anlatıldığı bölümlerde²²⁸ yer alır.²²⁹

Roma vatandaşı olarak Pavlus, üç isim kullanır görünmektedir.²³⁰ Maclean, bunlardan ikisini, onun birinci ismini (praenomen) ve ikinci ismini (nomen) bilmiyoruz ancak, üçüncü ismi (cognomen)ni biliyoruz ki, o da Paul’du, demesine rağmen, Stendahl Yunanca metinde yer alan üç ismi de zikreder: Saulos (Saul), Paulos (Paul),²³¹ hem vizyonda Rab ve hem de Hananya tarafından kullanılan ve İbranice ismin tercümesi dışında olan Saoul.²³²

Pavlus olarak isimlendirilmeye Kıbrıs’ın Romalı Prekonsülü Sergius Paulos’un Hıristiyan oluşunun anlatıldığı yerde başlanması,²³³ onun ihtidasına vesile olduğu kişinin adını aldığı anlamına gelmemektedir. Muhtemelen Pavlus, bu ismini doğumunda almıştı. Saul ise Yahudi çevrelerde kullanılan signum/supernomen bir isimdi. Dönemin Yahudilerinin iki ismi vardı, bir semitik (Saul) diğeri ise Yunan ya da Roma kaynaklı (Pavlus). Bu tür isim seçimlerinde genellikle isimler arasındaki ses benzeşmeleri göz önüne alınırdı.²³⁴

Mektuplarında Pavlus, soyunu İsrailoğullarının Benyamin kabilesine bağlar²³⁵ ve kendisinin de İbrahim soyundan gelen bir İsraili olduğunu vurgular.²³⁶ Buradan, onun Tarsus’ta yaşayan ve Yahudi Diasporasına ait olan bir ailenin ferdi olduğu anlaşılır. Nitekim Resullerin İşleri’nde onun kendi diliyle “Ferisi oğlu Ferisi”²³⁷ olarak nitelenmesi

²²⁷ Elç. İş. 3:58; 8:1-2; 9:1 vd.

²²⁸ 9:4, 17; 22:7, 13; 261:14.

²²⁹ Fuat Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, Eskiye Yay., Ankara, 2017, s.52.

²³⁰ Antik Roma’da bireyin üç ismi vardır. Bunlardan birincisine, praenomen; ikincisine nomen ve üçüncüsüne de cognomen denir..

²³¹ Elç. İş. 13:9.

²³² Elç. İş. 9:4,17; 22:7, 13; 26:14.

²³³ Elç. İş. 13:9-10.

²³⁴ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s.53.

²³⁵ Rom. 11:1; Filip. 3:5.

²³⁶ 2 Kor. 11-22.

²³⁷ Res. İş. 23:6.

ve isminin “Saul” olarak zikredilmesi de onun ailesinin Yahudi kimliğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca onun aslen bir Yunanlı olduğu ve sonradan Kudüs’te Yahudiliğe girdiği yolunda bir takım rivayetler de mevcuttur. Nitekim Epiphanius’un verdiği bilgilere göre, erken dönemlerde Ebionitler, Pavlus’un Yahudiliğe ihtida etmiş bir Gentile olduğunu sonradan Yahudilikten yüz çevirdiğini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin temel hareket noktasının, Pavlus’un Tarsuslu olduğu rivayeti olduğu açıktır.²³⁸

Pavlus’un nereli olduğu kadar ne zaman doğduğu konusu da tartışmalıdır. İlk elden kaynaklarda onun doğum tarihiyle ilgili açık bir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Çeşitli Yeni Ahit araştırmacıları, Resullerin İşleri’ndeki “genç Saul’un Stefan’ın taşlanışını izlemesinden²³⁹ hareketle onun muhtemel doğum tarihini hesaplamaya çalışırlar. Bu çerçevede onun muhtemelen M.S. ilk 10 yılda doğmuş olduğu üzerinde durulur.²⁴⁰

Pavlus’un, insanları fiziksel olarak etkileyebilecek türden dış görünüme sahip olmayıp aslında fiziksel görünüşünün güçsüz bir izlenim verdiği söylenir.²⁴¹ Sakin bir yer olan Listra’daki halkın iri yapısından dolayı Zeus’a benzettikleri Barnaba’nın tersine, Pavlus’un tanrı Hermes’in bir mesajcısı olduğunu sanmışlardır.²⁴² Yüzde yüz kesinliği garanti edilmemekle birlikte, Pavlus hakkında ikinci yüzyıldan gelen bir tanım vardır: “Kel kafalı ve çarpık bacaklı, bedeni formda olan, sık kirpikli, kanca gibi bir burnu olan, arkadaş canlısı, boyu kısa bir adam; bir adam gibi görünmüş olsa da, melek gibi bir yüze sahipti.” Bu pek de övgü dolu olmasa bile, yine de güvenilir bir tanımdır.²⁴³

Pavlus fiziksel olarak pek de harika bir şekilde olmasa da, müjdeyi kendi zamanında bilinen dünyaya taşımak için olağanüstü zorluklara katlanmıştır. Çektiği tüm yorgunluk, açlık, susuzluk, soğuk ve çıplaklıkla birlikte kırbaçlanmış, dövülmüş, taşlanmış, üç deniz kazası atlatmış, zor ve yorucu seyahatlere çıkmış, haydutlarla mücadele etmiş, Yahudiler, Yahudi olmayanlar ve Hıristiyanlar tarafından tehdit

²³⁸ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 32.

²³⁹ Res. İş. 8:1, 9:1-2.

²⁴⁰ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 31-32.

²⁴¹ II. Kor. 10:10.

²⁴² Elç. İş. 14:12.

²⁴³ Peter Barnes, *İsa ve Pavlus Aynı Fikirde miydi?*, Çev. Arzu Bahar Yıldırım, Haberci Yay., İstanbul, 2006, s. 26.

edilmiştir.²⁴⁴ Buna eklenebilecek başka bir zorluk da gözündeki sorundur. Genelde, insanlar arasında geride kalmasına neden olması beklenebilecek olan bu fiziksel zayıflığı, Galatya’da müjdeyi duyurmasına neden olmuştur. Pavlus, Galatya’da çok iyi karşılandığını, ellerinden gelse Galatyalılar’ın kendi gözlerini çıkarıp kendisine vermeyi isteyeceklerini²⁴⁵ söylemektedir.²⁴⁶

II. Korintliler’de Pavlus, kendisine rahatsızlık veren, “bedenindeki bu dikenden” kurtulmak için Rabb’e üç kez yalvardığını söyler.²⁴⁷

Pavlus’un ailesiyle ilgili bildiklerimiz oldukça sınırlıdır. Luka’nın ifadelerinden,²⁴⁸ Pavlus’un babasının Ferisi mezhebine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca onun babasının bir çadır ustası olduğu ve muhtemelen Pavlus’un da baba mesleği olan çadırcılık işini sürdürdüğü ileri sürülür. Annesiyle ilgili ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Resullerin İşleri 23/16’da Pavlus’un bir kız kardeşi ve bundan doğan bir yeğeni olduğundan da bahsedilmektedir.²⁴⁹

Pavlus’un evlenip evlenmediği de tartışmalı hususlardandır. Bazı araştırmacılar Pavlus’un Şam vizyonu öncesi dönemde, muhtemelen geçimini sağlamak amacıyla 20 yaşlarında Kudüs’ten bir müddet ayrılarak memleketi olan Tarsus’a döndüğünü, ancak 30 yaşlarında yeniden Kudüs’e geldiğini ileri sürerler. Yine bazı araştırmacılar onun evlenmiş, hatta bir çocuk sahibi olmuş olduğunu ancak sonradan dul kaldığını iddia ederler. Örneğin Pollock, Pavlus’un evli ve en az bir çocuk sahibi olduğunu, ancak sonradan karısını ve çocuğunu kaybettiğini savunur.²⁵⁰ Bu konuda ileri sürülen en önemli dayanak ise, Yahudi geleneğinde Rabbinik hocaların ve Sanhedrin üyelerinin evli, hatta çocuklu olmalarının şart olmasıdır. Bu araştırmacılar, Pavlus’un Kudüs döneminde Rabbinik eğitim görmüş ve muhtemelen Sanhedrin’de oy sahibi bir Yahudi olduğu ön yargısından hareketle bunu ileri sürmektedirler. Diğer taraftan Pavlus’un mektuplarındaki diğer ifadeler, yalnızca bir spekülasyondan ibaret olan bu yargının kesinlikle yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Pavlus, Korintlilere Birinci Mektup’ta (7/8-9)

²⁴⁴ II. Kor. 11:24-27.

²⁴⁵ Gal. 4:13-15.

²⁴⁶ Barnes, a.g.e., s. 26-27.

²⁴⁷ II. Kor. 12:7-10.

²⁴⁸ Res. İş. 23:6.

²⁴⁹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 32.

²⁵⁰ John Pollock, *Elçi*, ter. Leyla Güleç, Bütün Dünya Kitaplığı, İstanbul, 2001, s. 51.

evlenmemiş olanlara ve dul kalanlara kendi gibi kalmalarını, ama kendilerini denetleyemiyorlarsa evlenebileceklerini önermektedir. Buradan, Pavlus'un evlenmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca o, mektuplarında bekâr kalmayı övmekte ve herkese bunu teşvik etmektedir. Dolayısıyla, Pavlus'un mektuplarındaki ifadelere aykırı olmasına rağmen bazı Hıristiyan yazarlarca ileri sürülen Pavlus'un evlenmiş ve çocuk sahibi olduğu yönündeki spekülatif görüşlerin, her konuda örnek şahsiyet olarak ön plana çıkarılan Pavlus'un, aile yaşantısı ve çocuk konusunda da örnek bir yaşama sahip olduğunu ortaya koyma çabasından kaynaklandığı açıktır.²⁵¹

Pavlus'un ailesi Musa'nın Yasası'nı uygulamakta titiz davranan Ferisilerdi. Yahudi olmayan uluslarla yan yana yaşıyorlardı, ama soylarını bozulmaya karşı koruma hususunda çok dikkatliydi. Ayrıca Yahudiler, Grek düşüncesini küçümsüyor, bu yüzden çocuklarının Yahudi olmayan çocuklarla arkadaşlık etmesini hoş karşılamıyorlardı.²⁵²

Pavlus beş yaşına kadar annesi tarafından eğitilmiş, daha sonra on yaşına kadar eğitimini babasının yanında sürdürmüştür. Babası ona kutsal kitapları ve geleneksel yazıyı öğretmiştir. Tevrat hakkında sağlam bir eğitim almış olan Pavlus'un bir Grek kültür merkezinde doğmasına ve ailesinin ona klasik bir eğitim aldrabilecek kadar zengin olmasına rağmen onun Tarsus'un hiçbir okuluna gitmediği ve Stoa düşüncesini daha ileriki bir dönemde edinmiş olduğu ileri sürülmektedir.²⁵³

Pavlus'un 13 yaşındayken eğitimini sürdürmesi için ailesi tarafından Kudüs'e gönderildiği yaygın şekilde kabul edilir. Örneğin Pollock, onun M.S. 14'te Kudüs'e yüksek eğitim için gönderildiğini ve orada beş ya da altı yıl boyunca Hillel'in torunu Gamaliel'in dizinin dibinde eğitim gördüğünü söyler.²⁵⁴ Bu kanaatin en büyük dayanağı, Luka'nın Resullerin İşleri'nde yer alan konuya ilişkin ifadeleridir. Luka'ya göre, genç Pavlus, Kudüs'e gelerek burada Hillel okulunun başında bulunan ve Ferisi çevrelerde ağırlıklı yeri olan ünlü hoca Gamaliel'in öğrencisi olmuş, onun gözetiminde Kutsal Yasa eğitimi almıştır.²⁵⁵ Gamaliel (Büyük Gamaliel ya da I. Gamaliel), Luka tarafından "tüm

²⁵¹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 38-39.

²⁵² Turan, a.g.e., s.80.

²⁵³ Turan, a.g.e., s. 80-81.

²⁵⁴ Pollock, a.g.e., s.6.

²⁵⁵ Res. İş., 22:3.

halkın saygısını kazanmış bir Kutsal Yasa öğretmeni, bir Ferisi”²⁵⁶ olarak tanımlanır. Ayrıca Luka, Pavlus’un bu eğitim sayesinde Ferisi cemaat içerisinde önemli bir yere gelmiş olduğuna da vurgu yapar. Örneğin, onun Kudüs’teki Yüksek Kurul ya da Sanhedrin toplantılarını izleyen ve verilen kararlarda etkili olan bir kişi olduğuna/olabileceğine²⁵⁷ dikkat çeker.²⁵⁸

Pavlus’un Kudüs’te Gamaliel’in öğrencisi olduğu rivayetiyle ilişkili olarak bazı kaynaklarda ilginç iddialar da ileri sürülmektedir. Örneğin, bu çerçevede onun, Kudüs’te hocası Gamaliel’in kızına âşık olarak onunla evlenmek istediği, fakat kızın kendisinden yüz çevirmesi üzerine saldırganlaşarak öfkeyle Yahudi ilke ve değerlerine düşman olduğu ve bu doğrultuda Musa Hukuku karşıtı faaliyetlere başladığı iddia edilir.²⁵⁹

Pollock, Pavlus’un Şam vizyonu sonrasında ailesinin yanına döndüğünde, katı bir Ferisi ailesinde küçümsenen Yunan edebiyatı eğitimi aldığını ifade eder. Bununla birlikte onun ya evinin içinde hizmet eden kölelerden yahut yabancı oyun arkadaşlarından kendi şehrinde bulunan gizli tarikatlara ve kurtarıcı ilahlara dair bilgi sahibi olduğu da söylenmektedir.²⁶⁰

Luka’nın, Pavlus’un Kudüs yaşantısıyla ilgili rivayetlerine göre Pavlus, Sanhedrin’in ya da yüksek mahkemenin değer verdiği ve güvendiği bir kişidir. Ünlü hoca Gamaliel’in gözetiminde eğitimini sürdürürken, kendisinin de üyesi olduğu Yahudi geleneğine, özellikle de Ferisiliğe karşı faaliyette bulunan İsa ve taraftarlarına karşı yürüttüğü katı muhalefet ve şiddetle o, gerek hocasının gerekse bütün Ferisi çevrelerin güven, saygı ve takdirini kazanmıştır. Nitekim o, bu güven neticesinde Sanhedrin’in onayıyla başrahipten aldığı mektupla Kudüs dışında da İsa yanlılarının takibatını sürdürmekle görevlendirilmiştir.²⁶¹

Resullerin İşleri’nde Luka, Pavlus’un Kudüs’te Hıristiyanlara karşı alınan kararlara destek olduğunun ve yapılan infazları takip ettiğinin altını çizer. Örneğin, bu çerçevede onun, Stefan’ın yargılanmasını izlediğini ve onun için verilen taşlanarak

²⁵⁶ Res. İş., 5:34.

²⁵⁷ Res. İş., 8:1, 26:10.

²⁵⁸ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 34-35.

²⁵⁹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 35.

²⁶⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 273.

²⁶¹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 37.

öldürülmesi kararına onay verdiğini vurgular.²⁶² İsa'nın ateşli bir taraftarı olan ve birçok mucizeler yaptığı rivayet edilen Stefan, Yahudilerce kentten dışarı atılıp dövülürken ve taş yağmuruna tutulurken, genç Pavlus, olan biteni izlemekte ve ölüm esnasında “Rab İsa! Canımı al” diye inleyen Stefan'ın feryadını işitmektedir.²⁶³

Luka, hikâyesine Pavlus'un yaptıklarıyla yetinmeyip, yaptıkları zulümler neticesinde Şam'a kaçmış İsa taraftarlarını geri getirmek için Şam'daki havralara verilmek üzere mektuplar almak için baş kâhine gittiğini ifade ederek devam etmektedir.²⁶⁴

Pavlus, bu ilk Hıristiyan cemaatten hoşlanmıyordu. Onların peşinden gidiyor ve onları daha yakından tanıyordu. Eziyet ettiği bu insanları inançlarından dolayı aptallıkla suçluyor ve isteklerini saçma görüyordu. Ancak bu yakınlaşmalar ve onların ne istediklerini yakından öğrenmesi, Pavlus'un Tarsus ya da Antakya'daki senkretik eğilimlerini daha canlı hale getirdi. Bu tür eğilimleri, İsa'nın şakirtlerinin arzularını tasdik eden şeylerdi. Bu yüzden de, onun daha sonraki hayat tarzı ve Hıristiyan oluşu bu ortamın bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır.²⁶⁵

1.2. Şam Vizyonu ve Sonrası Pavlus

Pavlus'un Şam vizyonu ile ilgili iki kaynak vardır; birincisi Resullerin İşleri'nde geçen ifadeler, ikincisi Pavlus'un mektuplarında geçen ifadeler ki Korintoslulara yazdığı birinci mektup ile Galatyalılara yazdığı mektuptaki ifadelerine dayanılarak onun bu çağrı olayını gerçek bir “teofani”²⁶⁶ olarak algıladığı iddia edilmektedir.²⁶⁷

Pavlus, Hıristiyan oluşunu, hayatının dönüm noktası olarak kabul eder. Şam olayı onun için dirilen Rabb'le (Kyrios) karşılaşmasıdır. Bu karşılaşma elçilik iddiasının

²⁶² Resullerin İşleri, 7/58-59, 8/11.

²⁶³ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 38.

²⁶⁴ Turan, a.g.e., s.83.

²⁶⁵ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s.79.

²⁶⁶ Teofani (Theophany): Tanrı'nın kendini göstermesi: Mutlaka maddi olarak olmasa da kendisini göstererek vahyetmesi. Bkz. Şinasi Gündüz, “*Din ve İnanç Sözlüğü*”, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s.365.

²⁶⁷ Turan, a.g.e., s. 83.

temelini oluşturur. Elçiliğini sorgulayanlara, “Elçi değil miyim? Rabbimiz İsa’yı görmedim mi?”²⁶⁸ diyerek iddiasının haklılığını savunmaya çalışır.²⁶⁹

Pavlus, hayata bakışını ve onun bir yansıması olan din/Hıristiyanlık anlayışını da belirleyecek esas temalardan biri olan “Tanrı’nın lütfu” nu, Şam olayında hissetmeye başlamıştır. Çünkü kendisinin hiçbir çabasının olmamasına ve hatta Hıristiyanlara eziyet ediyor olmasına rağmen, Tanrı’nın kendisini seçmesini ancak bu şekilde açıklayabilmektedir. Bu yüzden de, misyonerlik faaliyetleri sırasında, mecbur bırakılmadığı müddetçe, yaptıklarını Tanrı’nın lütfuna havale eder.²⁷⁰

Luka’nın anlatısına göre, Stefan’ın taşlanarak öldürülüşü sonrası dönemde de Pavlus, Kudüs’te İsa taraftarlarına karşı öfke ve şiddetini artırarak sürdürdü. Hatta bu nefretinde o kadar aşırı duyarlılık göstermektedir ki Kudüs dışındaki merkezlerde İsa taraftarı olduğu haberini aldığı kişileri de kovuşturmaya, takibat altına almaya çalışır. Sanhedrin nezdinde o, Şam ve civarındaki İsa taraftarlarını tutuklayıp Kudüs’e getirmekle görevlendirilecek kadar güvenilen bir şahsiyetti. Nitekim Pavlus, baş kâhinden aldığı görevlendirme yazısıyla Şam’daki İsa yanlısı ayrılıkçıları tutuklayıp Kudüs’e getirmek amacıyla Kudüs’ten Şam’a bir yolculuğa çıkar.²⁷¹

Yine Luka’nın anlatısına göre Pavlus, bu yolculuğunda Şam’a yaklaştığı bir sırada, bir öğle vakti birdenbire gökten gelen ve adeta gözleri kör eden bir ışığın çevresini aydınlattığını görür. Işık o kadar güçlüdür ki Pavlus’un gözleri görmez olur. Bunun etkisiyle yere yıkılan Pavlus’a bir ses; “Saul, Saul, bana neden zulmediyorsun?” der. Bunun üzerine Pavlus’un, “Ey efendim, sen kimsin?” sorusuna, aynı ses “ben senin bana zulmettiğin İsa’yım” der.²⁷² Luka, bu olayı Resullerin İşlerinde üç yerde anlatır. Bunların ilk ikisinde vizyon esnasında İsa, Pavlus’a yalnızca “Haydi kalk ve kente gir, ne yapman gerektiği sana bildirilecek” der,²⁷³ üçüncü rivayette ise İsa, Pavlus’a oldukça uzun bir konuşma yapar:

²⁶⁸ Kor. I. 9:1, 15:8.

²⁶⁹ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 83-84.

²⁷⁰ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 86.

²⁷¹ Res. İş. 9:1-2, 22:5, 26:12; Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 39.

²⁷² Res. İş. 9:3-5, 22:6-9, 26:13-15.

²⁷³ Res. İş. 9:5, 22:10.

Haydi ayağa kalk, Seni hizmetimde görevlendirmek için sana göründüm. Hem gördüklerine hem de kendimle ilgili sana göstereceklerime tanıklık edeceksin. Seni, kendi halkının ve diğer ulusların elinden kurtaracağım. Seni ulusların gözlerini açmak ve onları karanlıktan ışığa, Şeytan'ın hükümranlığından Tanrı'ya döndürmek için gönderiyorum. Öyle ki bana iman ederek günahlarının aflarına kavuşsunlar ve kutsal kılınların arasında yer alsınlar.²⁷⁴

Luka tarafından anlatılan ve Pavlus'un yaşamında bir dönüm noktası olan Şam vizyonu hadisesine, mektuplarda Luka'nın anlatısında olduğu gibi yer verilmez. Yalnızca Pavlus bir yerde bu hadiseye kısaca değinir. Galatyalılara Mektup 1:16-17'de Pavlus, Tanrının, Oğlu'nu (İsa Mesih'i) kendisine göstermeye razı olduğunu ve bu olay üzerine kendisinin hemen Kudüs'e gitmediğini, bir müddet Arabistan'da vakit geçirdikten sonra Şam'a gittiğini söyler. Bunun dışında Pavlus, mektuplarda zaman zaman İsa Mesih'i görmüş olduğuna vurgu yapar. Örneğin o, Korintlilere Birinci Mektup 9:1'de muhaliflerine karşı Rab İsa Mesih'i gördüğünü, Galatyalılara Mektup 1:12'de ise öğretilerini kendisine İsa Mesih'in açıkladığını savunur. Ancak Pavlus'un mektuplarının hiçbirisinde, özel bir görevle Kudüs'ten Şam'a giderken Şam yakınlarında Pavlus'un bir vizyon yaşaması ve bir ışık içerisinde İsa'nın kendisine hitap etmesi şeklinde cereyan eden bir olaydan bahsedilmez. Dolayısıyla, Resullerin İşleri'ndeki şekliyle Şam vizyonunun tek kaynağı Luka'dır.²⁷⁵

Pavlus'un Şam vizyonuna ilişkin anlatıların ayrıntılarında görülen çelişkili ifadeler de oldukça dikkat çekicidir. Örneğin Pavlus'un Galatyalılara Mektup 1:16'daki ifadesinde, bu hadisede Tanrı tarafından Oğul'un (İsa Mesih'in) kendisine gösterildiği vurgulanırken, Resullerin İşleri'ndeki anlatılarda hadise esnasında aniden ortaya çıkan ışık nedeniyle Pavlus'un hiçbir şey görmez bir hale geldiği, hatta olayı izleyen 3 gün bu geçici körlüğün devam ettiği belirtilir. Bu körlük nedeniyle Pavlus, kendisine hitap eden İsa Mesih'i yalnızca duymuş ve onunla konuşmuştur.²⁷⁶ Yine Resullerin İşleri 9. bölümde (Bab'da) anlatılan rivayete göre, Pavlus'un beraberinde olan kişilerin, bu olay esnasında dilleri tutulur, oldukları yerde kalakalırlar; onlar da Pavlus'a hitap eden bu sesi duyarlar ancak hiç kimseyi göremezler. Oysa 22. Bölümdeki rivayete göre ise onlar da Pavlus gibi

²⁷⁴ Res. İş. 26:16-18.

²⁷⁵ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 40.

²⁷⁶ Resullerin İşleri, 9:7-9, 26:14.

ışığı görürler, fakat konuşulanı anlamazlar. Yine 9. ve 22. bölümlere göre Pavlus, ışığın etkisiyle hiçbir şey görmez olur ve bu durumda beraberinde bulunanlar onun elinden tutarak onu Şam'a götürürler. Kendisinin ışık nedeniyle kör olmasına karşın, 22. bölümde kendisiyle birlikte ışığı gördükleri belirtilen arkadaşlarının bundan etkilenmemesi oldukça ilginçtir. Yine Resullerin İşleri 26. bölümde Pavlus'un, bu olayda İsa'nın kendisine İbranice değil de Yunanca bir deyiş aktarması oldukça dikkat çekicidir. Son olarak Luka, Resullerin İşleri'nde vizyon esnasında Pavlus'un yanında bulunan kişilere sıkça vurgu yaparken, olayın anlatıldığı Galatyalılara Mektup'ta Pavlus'un, olay esnasında yanında bulunanların varlığından bahsetmemesi de gözden kaçmamaktadır.²⁷⁷

Pavlus'un yeni bir döneme girdikten sonra yapması gereken ilk şey kendisinin bir havari olduğunu başta İsa Peygamberin on iki havarisine, sonra da bütün insanlara kabul ettirmektir. Ancak bunu gerçekleştirmek için bazı özelliklere sahip olması gerekiyordu. En önemlisi de İsa Peygamberle tanışmış ve görüşmüş olması gerekiyordu ki Pavlus'ta böyle bir özelliğin olması söz konusu değildi. Bunun yanı sıra Pavlus, İsa'nın kardeşi Yakup olmak üzere on iki havari Yahudilik dini içerisinde faaliyet gösteriyordu. Oysa Pavlus bu mesajının, sadece Yahudilere değil, bütün uluslara ulaştırılması gerektiği yönünde faaliyet gösterilmesinden yanaydı. Nitekim onun hayatının bu ikinci döneminde temel vazife ve görevi de bu olacaktır.²⁷⁸

Pavlus bir yandan kendisini bir havari olarak kabul ettirmeye çalışırken, diğer yandan mektuplarında İsa'nın doğumu veya gençliğinde bahsetmemekle birlikte, ölümü ve yeniden dirilmesinden çokça söz etmektedir. Yani Pavlus "yeni teolojisini" teslis ve asli günah doktrini üzerine oturtmaktadır.²⁷⁹

Pavlus'un yaşadığı vizyonlar yalnızca Şam vizyonu ile sınırlı değildir. "ekztatik bir vizyoncu" olan Pavlus, İsa sonrası yaklaşık 30 yıllık bir dönemde Mesih ve Rab olarak nitelendirdiği tanrısal varlık İsa ile ilgili çeşitli vizyonlar görmüştür. Örneğin, onun Şam vizyonu sonrası geldiği Kudüs'te gördüğü vizyon ile Pavlus, İsa Mesih tarafından Kudüs'ten ayrılmaya ve "uzakta olan uluslara" mesajı yaymaya yönlendirilmiştir. Yine Pavlus, ikinci misyon seyahati sırasında Troas kentinde yaşadığı bir vizyon uyarınca

²⁷⁷ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 41.

²⁷⁸ Batuk, a.g.e., s. 18.

²⁷⁹ Caka, a.g.t., s. 21.

Makedonya'ya gitmeye karar vermiştir.²⁸⁰ Galatyalılara Mektup 2:2'de ise o, Titus ve Barnaba ile birlikte Kudüs'e yaptığı yolculuğun bir vizyon sonucu olduğunu ima etmekte, yine tanrısal bir vahye dayandığını ifade etmektedir.²⁸¹

1.3. Pavlus'un Misyon Yolculukları

İsa Mesih'in öğrencilerine karşı tehdit soluduğu ifade edilen²⁸² Pavlus, Şam'a kaçan İsa taraftarlarını geri getirmek için çıktığı Şam yolunda İsa Mesih'in kendisine görünmesiyle bir tecrübe yaşamıştı.²⁸³ Yaşadığı bu tecrübe sonrasında Pavlus kendisini, Müjdeyi daha önce işitmeyen Gentililere duyurmak için görevlendirilen İsa Mesih'in bir elçisi olarak görmeye başladı.

Pavlus'un kullanımında misyoner terimleri olan "müjde ve elçi" kelimeleri birbiriyle bağlantılıdır. Ancak Pavlus'un elçi (Apostle) kavramının misyoner teriminden daha kapsamlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü elçi Pavlus, bir temsilci olarak otoritesini göğe yükselen İsa Mesih'ten almıştır. Pavlus'un sünnetsizlere müjdesini Petrus'un sünnetlilere (Yahudilere) olanından farklı kılan şey, Pavlus'un özel göreviydi. Yani, Mesih hakkında iyi haberleri Yahudi olmayanlara duyurmak. Bu, şu anlama geliyordu. Kurtuluşun milletlere duyurulacağı zaman artık gelmişti. Pavlus'un düşüncesinde kurtuluşun gelişinin ön koşulu olarak misyon motifi onun bütün teolojisine nüfuz etmiştir.²⁸⁴

Pavlus vizyonu sonrası Yahudilerin düşmanlığı yüzünden gittiği yerlerde kısa bir süre kalmaya mecburdu. Hıristiyanlara göre, İsa Mesih'i ve peygamberlerini öldüren Yahudiler Pavlus'a da zulmetmişlerdi. Onu Gentileler için yapmaya çalıştığı şeyden uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Yahudiler, Pavlus'un Gentilelere vaaz etmesini ve onların kurtulmalarını istemiyordu. Ancak Pavlus, İsrail'in Müjde'den "Gentileler onu kabul etsin" diye yüz çevirdiği ve Gentilelerin hepsinin onu kabulünden sonra İsrail'in de imana geleceğine inanıyordu.²⁸⁵

²⁸⁰ Res. İş., 16:9-10.

²⁸¹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 41.

²⁸² Res. İş. 9:1-2.

²⁸³ Res. İş. 9:2-12.

²⁸⁴ Turan, a.g.e., s. 91.

²⁸⁵ Romalılar 11.

Pavlus, Tanrı'nın İsa Mesih'in ölümü ve yeniden dirilişi aracılığıyla bütün insanlara kurtuluş sunduğu görüşüne sahip olduğunda, vaaz etmek için sürükleyici ve güçlü istek hissetti. Bu, onun misyoner görevi hakkında konuştuğu metinlerde gözükmektedir.²⁸⁶

Müjdeyi herkese duyurmak hususunda Pavlus için en ilgili sebep, ne endişe ne de zorlama duygusudur. Aksine ayrıcalık duygusudur. İmtiyaz, lütuf ve minnetkârlık Pavlus'un misyoner görevine atıfta bulunduğu düşüncelerdir.²⁸⁷

Bu duygular ve isteklilikle hareket eden Pavlus, bugün kendisini Hıristiyanlığın en büyük misyoneri ve kurucusu yapacak üç büyük misyon seyahati yapmıştır. Yakın zamanlarda ilk dönem Hıristiyanlığın gelişimi hakkında yapılan çalışmalarda Pavlus'un bu yolculuklarında yaklaşık on bin mil yol kat ettiği ve misyon faaliyetlerinin aktif olarak tamamladığı MS. 60 yılına kadar bütün Roma İmparatorluğu'nda 2000 Hıristiyan'ın var olduğu tahmin edilmektedir.²⁸⁸

Luka, Pavlus'un Hıristiyan oluşunun hemen arkasından Şam'da Hıristiyanlığı tebliğe başladığını söyler. Bu tebliği üzerine Yahudilerden bir kısmı onu öldürmeyi planlarlar, bu yüzden oradan kaçmak zorunda kalır. Şam'dan ayrılan Pavlus, İsa'nın ölümünden kısa bir süre sonra Kudüs'e geri dönmüş ve oradaki cemaat (kilise) liderleriyle ilişki kurmayı denemiş olduğunu Luka, Elçilerin İşleri'nde (9:19,30) anlatır.

Ancak Pavlus, kendi mektubunda Hıristiyan oluşu sonrasında Luka'dan farklı anlatır. Hıristiyan olduktan sonra Kudüs yerine Arabistan'a giden Pavlus, daha sonra Şam'a döner. Burada, Kral Aretas'ın valisinin kendisini yakalamak için tedbir alıp, kapılara adamlar koyunca pencereden küfe içinde sarkıtılarak oradan kaçmak zorunda bırakılır.²⁸⁹ Hıristiyan olduktan iç yıl sonra Kudüs'e gittiğini anlatır.²⁹⁰ İnananlar, Kudüs'e Kifas'la tanışmak için gelen Pavlus'dan önceki davranışlarından dolayı korkuyorlardı.²⁹¹ Barnaba, onu götürüp havarilerle tanıştırdı. Burada on beş gün kaldı; Petrus ve Yakup'tan başka kimseyi göremedi.²⁹² Kudüs'teki vaazlarından ve

²⁸⁶ Romalılar 15:15-21; I. Kor. 8:16-17; II. Kor. 5:16-20.

²⁸⁷ Romalılar 1:5; 15:15.

²⁸⁸ Turan, s. 94-95..

²⁸⁹ II. Kor. 11:32.

²⁹⁰ Gal.1:17-19.

²⁹¹ Elç. İş. 9:26.

²⁹² Gal. 1:18.

tartışmalarından rahatsız olan Yahudilerin, onu öldürmeyi planlamaları üzerine “kardeşler”, onu Kayseri’ye indirip Tarsus’a yolladılar.²⁹³

Pavlus’un görüşlerini paylaşmak için hedef seçtiği bölgelerdeki insanlarla sürekli temasta bulunmasının da onun misyonunda başarılı olmasında katkısı olmuştur. Zira o, bu bölgelerin ileride daha sistematik hale gelecek olan kiliselerinde görev yapan bir teolog veya bir papaz değil, bu kiliselerin kurucusudur. Dolayısıyla, gerek gönderdiği kişiler gerekse yazmış olduğu mektuplar aracılığıyla bu kiliselerle bağıni koparmamıştır.²⁹⁴

Stefan olayından dolayı sıkıntıya düşerek dağılanların bir kısmı Yahudilerin dışında kimseye tebliğ etmeyi düşünmeyerek Fenike, Kıbrıs ve Antakya’ya kadar gittiler. Kıbrıslı olan şakirtlerden bir kısmı ise, Antakya’da İsa’yı Yunanlılara da müjdelediler. Burada birçok Yunanlının iman ettiği haberi Kudüs’e gelince, Kudüs cemaati, Barnaba’yı oraya gönderdi. Antakya’ya varan Barnaba, iman edenleri teşvik ettikten sonra, Tarsus’a Pavlus’u aramaya gitti. Onu bulunca Antakya’ya getirdi. Tarsus’ta Pavlus’un ne kadar kaldığı Luka tarafından ifade edilmiyorsa da bunun 40-44 arası bir tarih olması mümkündür. Bu tarihten farklı olarak, sürenin ilk misyoner faaliyeti de dâhil iki yıl olduğu da söylenir. Burada bir yıl boyunca insanlara Hıristiyanlığı öğretmişler.²⁹⁵

1.3.1. Pavlus’un I. Misyon Yolculuğu (MS. 46-48)

Şam vizyonundan sonra belli bir müddet pasif kalan Pavlus, Gentilelere Mesih’i anlatmak üzere “göreve çağırılacak” ve birinci misyon yolculuğunu gerçekleştirecektir. Resüllerin İşleri’nin yazarı olarak kabul edilen Luka, Pavlus’un birinci misyon yolculuğunu Resüllerin İşlerinde 13:1-14:27 bölümleri arasında anlatmıştır. Yeni Hıristiyan olmuş Pavlus için bu misyon yolculuğu çok önemlidir. Bu ilk yolculuğunda elde edeceği başarı onun havarilere dahil olması ve 12 havarinin karşısına çıktığında bir şeyler söyleyebilmesi noktasında yardımcı olacaktır. Dolayısıyla birinci misyon yolculuğu Pavlus için bir nevi sınav değerindedir. Burada dikkat çekici diğer bir nokta da Barnaba’nın Antakya kilisesinde çok etkili ve önemli bir konumda oluşudur. Luka’nın

²⁹³ Elç. İş. 9:28-30; Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s.93-94.

²⁹⁴ Caka, a.g.t., s. 25.

²⁹⁵ Elç. İş. 11:19-27; Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 94-95.

ifadelerine göre aslında Kutsal Ruh, seçme işlemini yaparken Pavlus'tan önce Barnaba'nın ismini zikretmiş ve çağırmıştır.²⁹⁶ Fakat ikinci yolculuğunda Pavlus, çok basit bir nedenden dolayı Barnaba ile ayrılmış ve Barnaba, Resüllerin İşlerinde başka hiçbir yerde zikredilmemektedir. Burada Pavlus'un Barnaba'yı hedeflerine ulaşmak için kullanmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁷

Bu yolculuğun tarihi ile ilgili olarak Luka herhangi bir tarih vermezken, araştırmacılar değişik tarihler üzerinde durmaktadır. Bütün tartışmalara rağmen, bu yolculuğun M. S. 46-50 yılları arasında gerçekleştirildiği söylenebilir.²⁹⁸ Bu sırada Pavlus, o dönemin büyük merkezlerinden olan Antakya'da bulunmakta²⁹⁹ ve yanında da diğer taraftar ve arkadaşları vardır. Antakya'daki kilisenin İsa zamanından kaldığı ve Pavlus'un oraya Barnaba tarafından çağrıldığı veya davet edildiği söylenebilir.³⁰⁰ Bu bağlamda Antakya, Hıristiyan Kilisesi ve tarihi bakımından önemli bir yere sahiptir. Çünkü Luka'ya göre inananlara ilk olarak Antakya'da Hıristiyan denilmiştir. Ayrıca Pavlus'un bu ilk misyon yolculuğunun yaklaşık üç yıl kadar sürdüğü söylenebilir.³⁰¹

Yeniden Antakya'ya dönen Barnaba ve Pavlus, buradaki cemaat tarafından Kıbrıs ve Anadolu'da misyon faaliyetinde bulunmak üzere görevlendirilir. Luka, anlatısında bunun Kutsal Ruh tarafından cemaate ilham edildiğini belirtir.³⁰² Böylelikle yola çıkan Barnaba ve Pavlus, Selefkiye yoluyla Kıbrıs'a, oradan da Anadolu'ya uzanan bir seyahat gerçekleştirirler. Bu seyahatlerinde Kıbrıs'tan başka Perge, Pisidya'daki Antakya, Konya, Listra ve Derbe'yi ziyaret ederler.³⁰³ Yeni ahit araştırmacılarınca "Pavlus'un Birinci Misyon Faaliyeti" olarak adlandırılan bu seyahat yalnızca Resüllerin İşleri'nde Luka tarafından anlatılır; Pavlus'un mektuplarında bundan söz edilmez. Bu nedenle bazı araştırmacılar, bu seyahat ile ilgili bilgilerin gerçek olmadığını, Luka tarafından uydurulduğunu ve dolayısıyla tamamıyla fabrikasyondan ibaret olduğunu ileri sürerler.³⁰⁴

²⁹⁶ Res. İş., 13:2.

²⁹⁷ Caka, a.g.t., s.26.

²⁹⁸ Res. İş., 13:1.

²⁹⁹ Erbaş, a.g.e, s. 29.

³⁰⁰ Res. İş., 11:26.

³⁰¹ Caka, a.g.t., s.27.

³⁰² Res. İş. 13:2.

³⁰³ Res. İş. 13:4-14:25.

³⁰⁴ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s.58.

Luka'nın anlatımına göre, Antakya'da bulunan Pavlus ve diğer inananlara Kutsal Ruh, ayırdığı görev için Barnaba ve Pavlus'u çağırdığını söylemektedir. Bunun üzerine de ikisi yolculuğa çıkmışlardır.³⁰⁵

Barnaba ile Pavlus'un bu seyahatiyle ilişkili anlatılarında Luka, genellikle Pavlus'u ön plana çıkarır; onun gösterdiği mucizevi tavır ve davranışlardan, çektiği ıstırap ve çilelerden ya da çeşitli kişilerle (özellikle de Yahudilerle) giriştiği mücadelelerden sıkça bahseder. Luka'nın ifadelerinde Barnaba, sanki adeta Pavlus'un yanındaki bir yardımcı görünümündedir. Oysa Luka, yine bu seyahat esnasında Listra'da halkın Barnaba'yı Zeus ile Pavlus'u ise Hermes ile özleştirdiğinden de bahseder. Yukarıda da üzerinde durduğumuz gibi her ne kadar Luka, Pavlus'u ön plana çıkarıyor olsa da halkın yaptığı bu benzetme, Barnaba-Pavlus ikilisinden Barnaba'nın Pavlus'a göre üstünlük ve önceliğine işaret etmektedir.³⁰⁶

Misyon yolculuğu için gönderildiğinde Pavlus, Antakya'daydı. Antakya; Roma ve İskenderiye'nin ardından üçüncü büyük ve kozmopolit şehirdi. I. Yüzyılda yaklaşık 300.000 nüfusa sahipti ve burada büyük bir Yahudi nüfusu vardı.³⁰⁷

Pavlus'un yaşamıyla ilgili anlatılarda sık sık dile getirilen mucizevi durumlara, bu seyahatinde de sıkça rastlanır. Kıbrıs'ta Baryeşu (ya da Elimas) adlı bir büyücünün gözünün kör edilmesi,³⁰⁸ Konya'da bir dizi mucizeler göstermesi,³⁰⁹ Listra'da kötürümü iyileştirmesi³¹⁰ gibi harikulade olaylar, Luka tarafından anlatılır. Yine Luka, bu seyahatte Pavlus'un çektiği çile ve ıstıraplardan da bahsederek, onun Perge'den nasıl kovulduğunu³¹¹ ve Listra'da nasıl taşlanarak öldü sanılıp kentin dışına atıldığını³¹² anlatır. Luka, aynı zamanda Pavlus'a zulmeden kişilerin onu kıskanan, öğretilerinden ve başarılarından rahatsız olan Yahudiler olduğunun altını çizer.³¹³

³⁰⁵ Caka, a.g.t., s. 28.

³⁰⁶ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s.58-59.

³⁰⁷ Turan, a.g.e., s. 96.

³⁰⁸ Res. İş. 13:6-11.

³⁰⁹ Res. İş. 14:3.

³¹⁰ Res. İş. 14:8-10.

³¹¹ Res. İş. 13:50.

³¹² Res. İş. 14:13.

³¹³ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 59.

Bu seyahat esnasında Barnaba ve Pavlus'un misyonunda, iki temel öğreti ön plana çıkar. Bunlardan ilki "kurtarıcı İsa Mesih" düşüncesidir. Pavlus, yaptığı konuşmalarında İsa Mesih'in kurtarıcı olarak yeryüzüne gönderildiği, burada çarmıha gerilerek öldürüldüğü, mezara konulduğu, fakat sonra Tanrı'nın onu ölümden dirilttiği mesajını işler.³¹⁴ Pavlus ve Barnaba'nın misyonundaki ikinci önemli öğretisi ise "kurtuluşun tanrısal hukuk aracılığıyla değil Mesih aracılığıyla" olduğu kanaatidir.³¹⁵

1.3.2. Kudüs (Havariler) Konsil'i (MS.49-50?)

I. misyon yolculuğu sonunda Antakya'ya dönen Pavlus ve Barnaba'nın orada uzun bir süre kaldığı ifade edilir. Bu sırada Yahudiye'den gelen bazı kişiler Antakya'da bulunanlara Musa'nın töresi uyarınca sünnet olmadıkça kurtulamayacakları hususunda onlarla tartışmaya girmiştir. Luka, Pavlus ve Barnaba'nın bu kişilerle bir hayli mücadele ettiğini sonunda bu konuyu havarilerle görüşüp değerlendirmek üzere yanlarına aldıkları birkaç kişiyle beraber Kudüs'e gittiklerini belirtir.³¹⁶ Kudüs'e vardıklarında havariler ve diğer ileri gelenler onları iyi karşılamış ve konuyu görüşmek üzere bir toplantı tertip etmişlerdir.³¹⁷

Toplantıda uzunca bir tartışmadan sonra ilk sözü alan Petrus, ne kendilerinin ne de atalarının taşıyamadığı bir boyunduruğu öğrencilere yüklememek gerektiğini ifade eder. Daha sonra söz alan Pavlus ve Barnaba, I. Misyon seyahati esnasında yaşadıklarını anlatırlar. Onlar konuşmalarını bitirince söz alan Yakup, kendi kanısına göre "Öteki uluslardan olan ve Tanrıya dönen insanlara güçlük çıkarmamak gerektiğini ama putlara sunulup murdar olan etlerden, fuhuştan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve kandan sakınmaları gerektiğini, onları yazmaları gerektiğini" ifade eder.³¹⁸ Luka bu toplantı esnasında ferisi mezhebinde olan bazı İsa yanlılarının sünnet olmak ve Musa hukukuna bağlanmanın gerekliliği hususunda görüş bildirdiklerini³¹⁹ de ifade eder.³²⁰

³¹⁴ Resullerin İşleri, 13:23-37.

³¹⁵ Res. İş. 13:38-39; Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 59

³¹⁶ Resullerin İşleri 14:21-22.

³¹⁷ Turan, a.g.e., s. 102.

³¹⁸ Resullerin İşleri 15:19-20.

³¹⁹ Resullerin İşleri 15:5.

³²⁰ Turan, a.g.e., s. 102-103.

“Kudüs Konsili” ya da “Havariler Konsili” adıyla meşhur olan bu toplantının, yalnızca Luka tarafından rivayet ediliyor olması dikkat çekicidir. Çeşitli araştırmacılar, Resullerin İşleri 15:1-34’te yer alan metnin, Pavlus’un Galatyalılara mektubundaki ifadelerinden³²¹ hareketle kompoze edildiğini, dolayısıyla Luka’nın bu rivayetinin müstakil bir değer taşımadığını ifade ederler. Galatyalılara mektubunda Pavlus, Barnaba ve Titus’la birlikte, tanrısal hukuk konusunu görüştükleri herhangi bir toplantıdan söz etmez. Ayrıca yukarıda değindiğimiz gibi Pavlus, bu ziyaretin, savunduğu öğretilerin Kudüs cemaatiyle görüşüp tartışılması amacıyla yapıldığını vurgular. Dolayısıyla yalnızca Luka’nın anlatısında yer alan Kudüs Konsili’nin gerçekleşip gerçekleşmediği konusu tartışmalıdır.³²²

Yukarıda kısaca anlatılan ve sonradan “Havariler Konsili” olarak isimlendirilen bu konsil, Hıristiyanlık tarihinde, önemli doktriner ya da idari problemlerin tartışıldığı toplantıların ve bir geleneğin ilk örneği olması açısından önemlidir. Ancak Hıristiyan tarihindeki bu önemine rağmen, onun gerçekleştiği tarih hakkında herkesin üzerinde uzlaşacağı kesin bir tarih yoktur. Konsilin toplanma zamanı hakkında ileri sürülen tarihler 49-52 arasında değişmektedir.³²³

1.3.3. Pavlus’un II. Misyon Yolculuğu (MS. 51-53)

Pavlus’un gerçekleştirmiş olduğu birinci misyon yolculuğu, tüm tartışmalarla birlikte kendisini diğer havariilere ve Hıristiyan otoritelerine kabul ettirmesi açısından çok önemlidir. Kendisinin ve Luka’nın anlattığı kadarıyla, bütün zorluklara rağmen yolculuk iyi ve olumlu geçmiştir. Bunun sonunda yapıldığı iddia edilen Kudüs Konsili de, bir anlamda Pavlus’un bu misyon yolculuğunun taçlandırıldığı konsil niteliğini taşımaktadır. Bu konsilden sonra Pavlus, Barnaba ile birlikte oradan uzaklaşarak ikinci misyon yolculuğuna başlayacaktır.³²⁴

Kudüs ziyaretinin ardından Pavlus, Antakya’dan ayrılarak Anadolu, Balkanlar ve Yunanistan’daki çeşitli merkezlere misyon faaliyetlerinde bulunmak üzere yola çıkar. Pavlus’un bu seyahatinin ilk önemli misyon gezisi mi yoksa ikincisi mi olduğu

³²¹ Gal. 2:1-10.

³²² Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 61.

³²³ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 98.

³²⁴ Caka, a.g.t., s. 30.

tartışmalıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bazı yeni Ahit araştırmacılarınca Luka'nın uydurmasından ibaret gerçek olmayan bir olay olarak nitelenen, Barnaba ve Pavlus'un Anadolu'ya yaptıkları seyahat, "Birinci Misyon Seyahati" diye adlandırıldığında, Pavlus'un Anadolu'dan Yunanistan'a uzanan ve oradan Kudüs yoluyla tekrar Antakya'ya döndüğü bu misyon seyahati de "İkinci Misyon Seyahati" olarak kabul edilebilir. İlerleyen dönemde bu ikinci seyahati bir üçüncüsü daha izleyecektir.³²⁵

II. Misyon yolculuğunun esas planı I. Misyon yolculuğunda kurulan kiliseleri ziyaret etmek ve güçlendirmek idi. Ancak bu planın değiştirildiğini görüyoruz. Pavlus'un planını niçin değiştirdiği ifade edilmemekle beraber en azından iki açıklamanın zihne geleceğine Hristiyan teologlarca işaret edilmiştir. İlk olarak Pavlus, Antakya'da kendisine verilen Kutsal Ruh'un rehberliğiyle hareket etmektedir. Kutsal Ruh, onu bu bölgelere yönlendirmiş olabilir. İkinci olası açıklama Psıdy Antakya'sını (Yalvaç) ziyaretinin sonucunda Pavlus geldiği yoldan geri dönmekten daha ziyade batıya devam etmeye ve gemiyle Suriye Antakya'sına geri dönmeye karar vermiş olabilir.³²⁶

Resullerin İşleri'ne göre (15:36 vd.), birlikte yaptıkları Kudüs seyahati sonrası Pavlus ve Barnaba, Antakya dışındaki bölgelere birlikte bir misyon seyahati daha yapmayı planlarlar. Ancak bu defa onlar arasında ciddi bir anlaşmazlık baş gösterir; zira Barnaba, Markus'u (Yuhanna Markus) da yanlarına almak istemektedir. Pavlus ise daha önceki misyon seyahatinde kendilerini yüzüstü bırakıp göreve devam etmemiş olan Markus'u³²⁷ yanlarında götürmeyi uygun görmemektedir. Bu anlaşmazlık üzerine Barnaba ile Pavlus birbirinden ayrılırlar; Barnaba yanına Markus'u alarak Kıbrıs'a doğru yola çıkarken, Pavlus ise yanına aldığı Silas ile birlikte Kilikya'ya ve oradan ziyaret edeceği diğer yörelere gider.³²⁸

Barnaba'dan ayrılan Pavlus, yanına Silas'ı alarak yola koyulur. Listra'da kendilerine Timoteyus da katılır.³²⁹ Ayrıca bu seyahatte Anadolu'da son durak olan Troas'da İncil (ve aynı zamanda Resullerin İşleri'nin) yazarı Luka da Pavlus'a katılır.³³⁰ Pavlus, sırasıyla önce Kilikya, Derbe, Listra, Frigya, Kuzey Galatya, Mysia ve Troas gibi

³²⁵ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 64.

³²⁶ Turan, a.g.e., s. 106-107.

³²⁷ Res. İş. 13:13.

³²⁸ Resullerin İşleri, 15:38-40; Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 64.

³²⁹ Resullerin İşleri, 16:1 vd.

³³⁰ Resullerin İşleri, 16:10 vd.

Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerini dolaştıktan sonra Niapolis, Filipi (Philippi), Apollonia, Selanik ve Korint gibi Makedonya ve Yunanistan'daki şehirlere uğrar. Daha sonra buradan deniz yoluyla Efes'e geçer; bir müddet burada kaldıktan sonra yine deniz yoluyla Filistin'deki Sezariye'ye ve oradan da Kudüs'e gider. Kudüs'te kısa bir müddet kaldıktan sonra Pavlus, buradan Antakya'ya geçer ve böylelikle ikinci misyon seyahatini de tamamlamış olur. Pavlus'un Anadolu'dan Yunanistan'a, oradan tekrar Anadolu yoluyla Filistin'e kadar uzanan bu uzun yolculuğu yaklaşık iki yıl (50-52) sürer.³³¹ Birinci misyon yolculuğuna göre Pavlus, bu yolculukta daha geniş bir coğrafyayı gezmiş ve Adriyatik denizine yaklaşarak adeta Roma kapılarına dayanmıştır.³³²

Pavlus'un bu seyahatinde de dikkat çekici olan hususların başında onun vizyonlarla mucizevi tavır ve davranışlar sergilemeyi sürdürmesi gelir. Örneğin bu seyahati esnasında o, Troas'da gördüğü bir esin ile Makedonya'ya gitmeye yönlendirilir.³³³ Yine Korint'te iken bir vizyon esnasında kendisine görünen Rab İsa Mesih), buradaki faaliyetlerine devam etmesini ve bu konuda korkmamasını ister.³³⁴

Pavlus, bu seyahatinde ziyaret ettiği yerleşim merkezlerinde “acı çekip ölen ve sonra tekrar dirilen Mesih” doktrinini halka anlatır ve bu merkezlerde bu öğretiye inananlardan cemaatler oluşturur. Pavlus, özellikle Selanik'te içlerinde ileri gelen birçok kadının da bulunduğu Yunanlılardan büyük bir topluluk Pavlus'un öğretisine iman eder.³³⁵ Yine Korint'te birçok kişi Pavlus cemaatine katıldı; Pavlus burada bir buçuk yıl kalarak misyon faaliyetini sürdürür.³³⁶ Ayrıca Luka, bu seyahati esnasında Pavlus'un Atina'da birçok önemli faaliyette bulunduğunu, Stoacı ve Epikürcü birçok filozofla tartışmalar yaptığını, hatta Areopagos adı verilen Atinalılar meclisinde, Atina ileri gelenlerine hitap edip onlarla tartıştığını da anlatır.³³⁷ Pavlus'un filozoflarla tartışması ve Atinalılar meclisinde ileri gelenlerle cedelleşmesi gibi anlatılar, muhtemelen Luka'nın, Pavlus'u övmek amacıyla yaptığı abartılardan ibarettir.³³⁸

³³¹ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 66-67.

³³² Caka, a.g.t., s. 33.

³³³ Res. İş. 16:9-10.

³³⁴ Res. İş. 18:9-10; Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 67.

³³⁵ Res. İş. 17:4.

³³⁶ Res. İş. 18:8-11.

³³⁷ Res. İş. 17:16-34.

³³⁸ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 67-68.

1.3.4. Pavlus'un III. Misyon Yolculuğu (MS. 54-58)

Pavlus, ikinci misyon yolculuğunu tamamladıktan sonra, Antakya'ya dönecek ve orada kısa bir süre geçirdikten sonra da üçüncü misyon yolculuğuna çıkacaktır. *Resüllerin İşleri*'nin yazarı Luka, Pavlus'un üçüncü misyon yolculuğunu 18. bölümünün son kısmına doğru anlatacaktır ve Pavlus'un Roma'daki faaliyetleriyle bitirecektir.³³⁹

II. Misyon seyahati sonrası Antakya'da kısa bir müddet kalan Pavlus, yeniden yola koyulur ve Anadolu'dan Makedonya ve Yunanistan'a, oradan da tekrar Anadolu yoluyla Kudüs'e kadar uzanan üçüncü misyon seyahatine çıkar. Pavlus'un bu seyahatine ilişkin Luka, tarafından verilen bilgiler dikkate alındığında, seyahatin amaçlarından birisinin önceki misyon seyahatlerinde çeşitli merkezlerde kurulan Pavlusçu cemaatlerin ziyaret edilmesi ve onlara İsa Mesih, kurtuluş ve benzeri öğretilerin tekrar hatırlatılması olduğu anlaşılır. Bu seyahatin amaçlarından bir diğeri ve belki de daha önemli olanı ise, başta Efes ve Korint olmak üzere Pavlusçu cemaatin merkezleri konumundaki çeşitli bölgelerde, Pavlus öğretilerine karşı muhalefet eden çeşitli grupların Pavlus ve öğretileri aleyhine yürüttükleri faaliyetlere karşı, cemaati ayakta tutma ve aleyhteki bu faaliyetler nedeniyle olabilecek Pavlus cemaatindeki muhtemel kopma ve bölünmelere karşı önlem alma düşüncesidir.³⁴⁰

Resullerin İşleri 18:23, 21:16 arasında anlatılan bu üçüncü misyon seyahati yaklaşık 4 yıl (54-58) sürer. Pavlus, öncelikle Galatya ve Frigya bölgelerini dolaşarak bu yörelerde önceden tesis ettiği cemaatleri ziyaret eder. Sonra buradan Efes'e geçer.³⁴¹ Efes, Pavlus'un bu seyahatinde ağırlıklı yer tutan bir merkez olur; zira bu seyahat süresinin yaklaşık yarısını tutan iki yılını Efes'teki faaliyetlerine ayırır. Oysa bir önceki yolculuğunda (ikinci misyon seyahatinde) ise Yunanistan'ın Ahaya bölgesindeki Korint şehri önemli bir yer tutmuş ve Pavlus burada bir buçuk yıl kadar kalmıştır.³⁴²

Üçüncü seyahatinde Pavlus, Efes'e geldiğinde burada hâlihazırda mevcut bir cemaat bulur. Luka'nın ifadelerine göre Efes'teki bu cemaat Vaftizci Yahya'nın öğretileri

³³⁹ Caka, a.g.t., s. 33.

³⁴⁰ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 69.

³⁴¹ Res. İş. 19:1.

³⁴² Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 70.

doğrultusunda şekillenmiş olan bir cemaattir.³⁴³ Onlarla ilişki kurarak tanışan Pavlus, onların kendi temsil ettiği “Rab İsa Mesih” öğretisi doğrultusunda teşekkül eden bir cemaat olmadığını anlar. Zira bu kişiler Pavlus’a “Kutsal Ruh” diye birinin varlığını hiç duymadıklarını ve “Yahya’nın öğretilerine dayalı olarak vaftiz olduklarını” söylerler. Bunun üzerine Pavlus, onlarla konuştuktan sonra, onları Rab İsa adına vaftiz ederek kendi cemaatine katar.³⁴⁴ Luka, bunların yaklaşık olarak 12 kişi olduğunu belirtir.³⁴⁵

Bu seyahatinde Efes’te kaldığı iki yıl boyunca misyon faaliyetlerini aralıksız sürdüren Pavlus, burada birçok taraftar edinir. Ancak onun faaliyetleri Efes’teki bazı kimseleri rahatsız eder. Özellikle Artemis tapınağının maketini yapıp satarak geçinen kuyumcular, Pavlus’un faaliyetlerinin kazançlarını sekteye uğrattığı düşüncesindedirler. Bunların kışkırtması sonucunda galeyana gelen halk, bazı Pavlus yanlılarına saldırıp eziyet eder; ayrıca sorunu görüşmek üzere Efes’teki tiyatrodan toplanırlar. Sonunda belediye kâtabi, yaptığı bir konuşmasıyla halkı yatıştırır.³⁴⁶ Bu olay üzerine Pavlus, Efes’ten ayrılarak Makedonya’ya doğru yola çıkar; oradan da Yunanistan’a geçer. Yunanistan’da (Ahaya’da) üç ay kalan Pavlus, buradan deniz yoluyla Suriye’ye geçmek niyetindedir. Ancak Yahudilerin kendine karşı bir tuzak kurdukları duyumu üzerine dönüş yolculuğunu Makedonya üzerinden yapmaya karar verir.³⁴⁷ Böylelikle kendisine eşlik edenlerle birlikte Makedonya üzerinden Troas’a gider ve orada yedi gün kalır. Resullerin İşleri’ndeki rivayetlerden, Luka’nın da burada Pavlus’la birlikte olduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁸

Pavlus, üçüncü misyon seyahati boyunca da mucizevi tavır ve davranışlarını sürdürür. Gittiği merkezlerde hastalıkları iyileştirme ve kötü ruhları kovma konusunda o kadar meşhur olur ki onun vücuduna değdirilmiş mendiller ve bezler dahi hastaları iyileştirmeye ve kötü ruhları kovmaya yeterli olur.³⁴⁹ Hastalıkları iyileştirme ve kötü ruhları kovma yanında o, Troas’da olduğu gibi bazen ölüleri de diriltir.³⁵⁰

³⁴³ Res. İş. 19:1-3.

³⁴⁴ Res. İş. 19:4-7.

³⁴⁵ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 70.

³⁴⁶ Res. İş. 19:23-41.

³⁴⁷ Res. İş. 20:3.

³⁴⁸ Res. İş. 20:5-6.

³⁴⁹ Res. İş. 19:11-12.

³⁵⁰ Res. İş. 20:9-12; Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 74.

Şam vizyonundan itibaren İsa Mesih'in müjdesini duyurmayı hayattaki misyonu olarak algılayan Pavlus, gezgin bir müjdeciden öte bir konuma sahipti. Onun ifade ettiğimiz üç misyon yolculuğundaki amacı Gentilelerin iman etmelerini sağlamaktı. Bu hedefini gerçekleştirmek için Pavlus, kendisini müjdeyi duyurma, ikaz ve öğretim işine adanmıştı.³⁵¹

Pavlus'un bu III. misyon yolculuğu değerlendirildiğinde genel olarak mesajının içeriği şu şekilde özetlenebilir:

- Putlardan dönmek ve gerçek Tanrı'ya yönelmek; Pavlus putlar ile bir gerçek olan Tanrı arasındaki farkı ortaya koyarak Gentilelerden, putları bırakıp gerçek Tanrı'ya inanmaya ve hizmet etmeye çağırmıştır.
- İkinci önemli konu İsa'nın ölümü ve yeniden dirilmesidir. Tarihsel İsa'nın hayatı ve vazifesi ya da Tanrı'nın Krallığı hakkında İsa'nın duyurusu değil de Mesih'in ölümü ve yeniden dirilişinin duyurulması onun misyon mesajının merkezidir.
- “Tanrı'yı bilmek” ya da “Onun tarafından bilinen olmak” diğer bir noktadır. Bunun için Galatyalılara 4:8-9'a bakılabilir.
- İsa'nın inanmayanları yargılamak ve halkını kurtarmak için yeniden geri dönüşü.³⁵²

Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki Hıristiyan misyonerliğinin asıl teorisyeni ve kurucusu Pavlus'tur. Hıristiyanlığın yayılması için uzun ve meşakkatli yolculuklar yapmış, gittiği yerlerde cemaatler oluşturarak kiliselerin kurulmasını sağlamış ve bu uğurda canını vererek ilk Hıristiyan şehidi olmuştur.³⁵³

1.4. Pavlus'un Tutuklanması ve Ölümü

Pavlus, Romalılara mektubundaki ifadelerle göre Makedonya ve Ahaya'daki cemaat tarafından toplanan yardımı getirmek için Luka ve Sezariye'deki öğrencilerden

³⁵¹ Turan, a.g.e., s. 117.

³⁵² Turan, a.g.e., s. 118.

³⁵³ Nasuh Günay, *Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2005, s.124.

bazılarıyla Kudüs'e gitmiştir. Luka'nın ifadesine göre Kudüs'e vardıklarının ertesi günü Pavlus Yakup'la görüşmüş daha sonra orada toplanan ihtiyarlara Tanrı'nın öteki uluslar arasında yaptıklarını anlatmıştır.³⁵⁴

Kudüs'te geçirdiği birinci haftanın sonunda Pavlus'u tapınakta gören Yahudi İseviler, şehirde kargaşa çıkararak halkı Pavlus'a karşı ayaklandırır. Kudüs'teki karışıklığı haber alan Roma taburunun komutanı, asker göndererek Pavlus'u tutuklatıp hapse attırır.³⁵⁵ Pavlus hapiste iken halkın neden onun aleyhine bağırıldığını öğrenmek isteyen yetkililerce kırbaçlanacaktı ki kendisinin Roma vatandaşı olduğunu ve mahkemede yargılanmadan kamçılanamayacağını söyleyerek bundan kurtulur.³⁵⁶ Yine emellerine ulaşamayan Yahudilerden bir grup, onu öldürmek için aralarında anlaşır. Ne var ki kız kardeşinin oğlu sayesinde bunu haber alan Pavlus, durumu komutana iletince bir grup askerle beraber yargılanmak üzere Sezariye'ye vali Feliks'in (tahta çıkışı MS. 52) yanına gönderilir. Orada iki yıl kadar (MS. 58-60) gözaltında tutulan Pavlus, görev süresi dolan Feliks tarafından hapiste tutulur.³⁵⁷

Görevi devralan Festus (tahta çıkışı MS. 57) Yahudilerin gönlünü kazanmak için Pavlus'a isterse Kudüs'e gidip orada kendi önünde yargılanabileceğini söyler. Ancak Pavlus bir Roma vatandaşı olarak Sezar'ın önünde yargılanmak istediğini ifade eder. Durumu danışma kuruluyla görüşen Festus, Pavlus'un isteğini kabul eder. Bu arada Pavlus, Festus'a nezaket ziyaretinde bulunan Kral Agrippa'nın önünde kendi savunma imkânı bulmuştur.³⁵⁸

Daha sonra Pavlus, bazı tutuklularla birlikte gemiyle Roma'ya gönderilir ve oraya ulaştıklarında bir asker gözetiminde yalnız başına kalmasına izin verilir.³⁵⁹ Pavlus'un Roma yolculuğunun MS 60-61 yıllarında gerçekleştiği düşüncesi hâkimdir.³⁶⁰

Luka'nın ifadesine göre Pavlus burada tam iki yıl kendi kiraladığı bir evde kalır ve ziyaretine gelen insanlarla konuşur ve hiçbir engelle karşılaşmadan gerçekleri

³⁵⁴ Rom., 15:26-28; Res. İş., 21:15-17; Res. İş., 21:17-19.

³⁵⁵ Res. İş., 21:27-33.

³⁵⁶ Res. İş., 22:26-30.

³⁵⁷ Res. İş., 23:12-23.

³⁵⁸ Res. İş., 25:1-12; 25:13-32.

³⁵⁹ Res. İş., 28:1.

³⁶⁰ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 77.

öğretmeye devam eder.³⁶¹ Resullerin İşleri'nde Luka'nın anlattığı Pavlus'un hikâyesi bu şekilde sona erer.³⁶²

Pavlus'la ilgili Apokrif metinler, Pavlus'un ölümü konusunu daha dramatik (hatta trajik) bir üslupla ele alırlar. Apokrif *Pavlus'un İşleri* içerisinde yer alan *Pavlus'un Şehadeti*, başı kesilerek ölüm cezasına çarptırılan Pavlus'un, Nero'ya "eğer başımı kesersen yeniden dirileceğim ve dünyayı yargılamak üzere gelecek olan Rab İsa Mesih'te diri olduğumu sana göstereceğim" dediğini anlatır. Nitekim metne göre, yüzünü doğuya dönen Pavlus'un başı kesildiğinde bedeninden celladın üzerine süt fışkırır. İdamdan bir müddet sonra imparator, sarayda saray erkânı ve filozoflarla birlikteyken Pavlus oraya gelerek onlara görünür ve kendisinin ölü olmadığını ifade eder. Pavlus, bu şekilde bazı askerlere de görünerek onların dine girmelerine vesile olur. *Kutsal Havariler Petrus ve Pavlus'un İşleri* ise imparator Nero'nun, yanlış dinsel görüşlerle karışıklık çıkaran Petrus'la Pavlus'un demirlere bağlanarak deniz savaşında öldürülmelerini emrettiğini, ancak sonra yanındakilerin tavsiyesi üzerine Petrus'un çarmıha gerilmesini Pavlus'un ise başının vurulmasını kabul ettiğini anlatır. Metne göre Pavlus'un cezası Ostesian yolunda infaz edilir. Metne göre, Petrus'la Pavlus'un ölümü 29 Haziran'a tekabül etmektedir. Bu Apokrif metin, Petrus'la Pavlus'un katledilmeleri sonrası imparatora karşı halkın isyan ettiğini, imparatorun çöle kaçarak kötü bir şekilde can verdiğini ve cesedinin vahşi hayvanlarca parçalandığını da anlatır.³⁶³

1.5. Hıristiyanlıkta Pavlus'un Yeri ve Önemi

Pavlus ile ilgili herkesin ittifak ettiği bir nokta varsa o da kendisinin Hıristiyanlık tarihinde çok önemli bir kişi olduğudur. Zira İsa vefat ettiğinde, inananların sayısı bir elin parmakları kadardı. Araştırmacıların ifadesine göre, Pavlus'un dönüştürmesinden önce Hıristiyanlık, Yahudilerden çok küçük bir grup tarafından kabul edilen adeta ismi bile olmayan bir inanç idi. Nitekim o ritimle devam etseydi, belki de yeni din sönüp gidecekti. İşte bu dönüm noktasında Pavlus ortaya çıkacak ve kısa bir zaman sonra, bu sönmekte olan dini bir imparatorluk dini haline getirecektir. Bu başarının sırrı da geliştirdiği teoloji

³⁶¹ Res. İş., 28:28-32.

³⁶² Turan, a.g.e., s. 120-122.

³⁶³ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s.84- 85.

ve teolojisini yaymak için yapmış olduğu misyon yolculuklarıdır. Dolayısıyla kendisinin Hıristiyanlık'taki konumu ve yeri çok önemlidir.³⁶⁴

Geleneksel olarak Hıristiyanlar tarafından vizyonu, dünyadaki ihtidaların ilk örneklerinden biri olarak görülen Pavlus, doğrudan veya dolaylı olarak Hıristiyanlık'ta mevcut olan çoğu anahtar unsurun oluşumuna etkide bulunmuştur. Çarmıh ve yeniden dirilme, vaftiz, imanla aklanma, orijinal günah ve bir kurban aracılığıyla kurtuluş, ümit, iman ve sevgi değerleri, Evharistiya, evlilik, Mesih'in bedeni olarak kilise, Kutsal Ruh ve Ruhun armağanları, Mesih'in ikinci gelişi ve son yargı gibi konular bu unsurlardan bazıları olarak sayılabilir.³⁶⁵

Pavlus, hem tarihi hem de teolojik sebeplerden dolayı Hıristiyanlık için çok önemlidir. O, Hıristiyan inancının Yeni Ahit'teki en erken şahiti olduğu için tarihsel açıdan apaçık bir önem taşır. Örneğin; İsa'nın yeniden dirilişinin ve son akşam yemeğinin en erken hikâyeleri Pavlus'un mektuplarında geçmektedir. Korint'teki gibi kiliselerine yazılan mektuplar aynı zamanda böyle inanç cemaatlerinin nasıl organize edildiği ve nasıl fonksiyon gördüğü hakkındaki en erken delillerin bir kısmını sağlamaktadır. En azından uzmanlar yeni kanıtlar ortaya koyuncaya kadar böyledir. Buna ilaveten, Pavlus'un mektuplarının tabiatı, ilk dönem Hıristiyan edebi türleri hakkında çalışmak için iyi bir kaynak sağlamaktadır. İletişim, eğitim, ıslah vb. amaçlar için mektupların kullanımı, zamanımızdan uzak olan bu insanların sıradan hayatları için bize bir bakış açısı sağlar. Ayrıca, Pavlus'un mektupları retoriğin tarihi formları hakkında çalışmak için de önemli bir kaynak olarak varlığını sürdürür.³⁶⁶

Pavlus'un Hıristiyanlık için önemli olarak kaldığı bir diğer teolojik sebep, tefsir tarihidir. Pavlus'un etkisi çok büyüktür. O, John Chrysostom (ö. 430), Augustine (ö. 430), Theodore of Mopsuestia ve Jerome (ö. 420) gibi kilise babalarını çok fazla etkilemiştir. Daha sonraki Hıristiyan düşünürler de Pavlus'un mirasından faydalanmıştır. Pavlus, Martin Luther (ö. 1546), Charles Wesley (ö. 1788) ve Karl Barth (ö. 1968) gibi önemli düşünürler üzerinde büyük etki yapmıştır. Yapılan yorumlar bazen çarpıtılsa ya da abartılsa da Protestan reformasyonu genel olarak Pavlus'un düşüncesine dayanmaktaydı.

³⁶⁴ Caka, a.g.t., s.38-39.

³⁶⁵ Turan, a.g.e., s.124.

³⁶⁶ Witherup, a.g.m., s. 244.

Çağlar boyunca pek çok Kitabı Mukaddes uzmanı Pavlus'un mektupları üzerine uzun tefsirler yazmışlardır. Bütün bunlar Hıristiyan düşüncesinde Pavlus'un uzun zamandır devam eden etkisini anlamamıza katkı sağlayabilir. Belki de Pavlus'un önemini kabul etmek için en belirgin sebep, Yeni Ahit'in kendisinin şahitliğidir. Ona atfedilen mektuplardan en azından bazısının, kendisinden sonra, hayranları, yardımcıları ya da şakirtleri tarafından ortaya koyulması ihtimali, Pavlus'un mirasının ilk dönem kilise için bile önemli olduğunu gösterir. En azından bazı ikinci derece kanonik olan Pavlusçu mektupların mevcudiyeti, Hıristiyan inancına onun devam eden katkılarını korumak için çabalayan takipçilerinin olduğunu gösterir. Onlar, fikirlerinin kilise hayatında muhtemelen Pavlus'un tahmin ettiği kadar evrensel bir etki için potansiyele sahip olduğunun farkına varmışlardır. İlk Hıristiyanlar -mektupları aracılığıyla ifade edilen- Pavlus'un vizyonunun, onun hizmet ettiği cemaatlerin ötesinde başarıya ulaştığını kabul etmişlerdir. Onun mektuplarının Yeni Ahit kanonik koleksiyonunun en erken yazıları olduğu olgusu, bu düşünceye güven sağlamaktadır. Pavlus'un mektupları, onun zamanında bile, kendi zamanının yanı sıra, gelecekteki toplumların hayatını şekillendirebilen geniş bir uygulama alanına sahip olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Pavlus'un mektuplarının estetik bir değeri vardır. Onlar genellikle şiirsel ve ilham vericidir. Bu da onlar üzerinde enine boyuna düşünülmesini gerekli kılmaktadır.³⁶⁷

Her ne kadar araştırmacılar Pavlus'un yaymış olduğu dinin, İsa'nın tebliğ etmiş din ile örtüşmediğini söylemişler ve Pavlus'u, İsa'nın mesajını bozan ve değiştiren kişi olarak suçlamışlarsa da³⁶⁸ bugünkü Hıristiyanlık ve Kilise ona minnettar kalmakta ve kendisini de adeta yüceltmektedirler. Zira Pavlus ve külliyatı, Yeni Ahit'in belki en önemli kısmı olup kilisenin oluşmasında tartışmasız bir rol oynamıştır. Devamlı olarak vurgulanacağı üzere Pavlus'un yazıları Hıristiyanlığın en erken şahitleridir. En erken Hıristiyan yazıları nitelendirilen bu yazılarında mesela İsa'nın yeniden dirilişi³⁶⁹ ve son akşam yemeği³⁷⁰ gibi önemli unsurlar ilk olarak onun bu yazılarında geçmektedir. Ayrıca bugünkü Hıristiyan kilisesinin en önemli enstrümanı olan misyon ve misyonerliğin

³⁶⁷ Witherup, a.g.m., s. 244-245.

³⁶⁸ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 17.

³⁶⁹ I. Korintliler'e Mektup, 15:1-11.

³⁷⁰ I. Korintliler'e Mektup, 11:23-26.

kökleri de Pavlus'a dayanmaktadır. Aynı zamanda, Hıristiyanlığı Roma'ya kadar götüren ve yayan da Pavlus'tur.³⁷¹

Pavlus, sadece tarihsel sebeplerden dolayı değil, başka sebepler nedeniyle de önemlidir. O, kaydedilmiş ilk Hıristiyan "teologdur". "Teolog" kelimesinin tırnak içerisinde kullanıldığına dikkat edilmesi gerekir. Pavlus, teolojisinde sistematik değildir. O elbette, bütünüyle mantığa uygun teolojik bir sistem kurmaya çalışmamıştır. Yine de onun mektupları, Hıristiyan inancı için temel unsurları ortaya koyar. Öyle ki hiçbir teolojik sistem onu görmemezlikten gelemez.³⁷²

Sonuç olarak, Hıristiyanlığın ilk günlerinde çıkan ve onu bir imparatorluk dini haline getiren Pavlus'un çok önemli bir kişi ve teolog olduğu ifade edilebilir. Onun teolojisi ve misyonerlik vizyonu sayesinde, Hıristiyanlık dünyanın dört tarafına yayılmış ve en çok mensubu bulunan din haline gelmiştir. Bunun yanında Pavlus, Hıristiyan kutsal yazılarının ve teolojik geleneğin oluşmasında en çok katkısı bulunan kişidir. Hayat hikayesi, yazıları, misyonerlik vizyonuyla o, Hıristiyanlara büyük bir miras bırakmıştır. İyi yönde mi, kötü yönde mi etkili olduğuna bakılmaksızın Pavlus'un, bugünkü Hıristiyanlığın kurucusu, mimarı ve belirleyicisi olduğunu kabul etmek gerekmektedir.³⁷³

1.6. Pavlus'un İsa Anlayışı

Pavlus, genel kabule göre, İsa Mesih hayatta iken onunla hiç görüşmemiş olmasına rağmen kendisini İsa Mesih'in havarisi olarak tanımlamıştır. Pavlus böylece çıkabilecek muhtemel itirazlara karşı Hıristiyanlıktaki kendi konumunu belirlemiştir. Bu bakımdan Pavlus ile İsa arasındaki ilişkiyi tahlil etmek, Pavlus'un öğretilerini ve bu öğretiler çevresinde gelişen Hıristiyanlığı anlamak için şarttır. Zira Hıristiyanlık'ta ön plana çıkan bu önemli iki figür, yani Pavlus ile İsa arasındaki ilişkinin, Hıristiyan geleneğinin kurulmasında ve gelişmesinde çok önemli bir yeri vardır.

"Pavlus'un İsa ile ilişkisine iki farklı açıdan yaklaşılabilir. Birinci bakış açısına göre Pavlus, sadece öğretilerinin kaynağı olarak İsa'yı gösteren ve İsa'dan aldığı müjdeyi/öğretiyi insanlara aktardığını dile getiren basit bir araçtan ibarettir. Dolayısıyla

³⁷¹ Caka, a.g.t., s.40.

³⁷² Witherup, a.g.m., s. 244.

³⁷³ Caka, a.g.t., s.42.

bu açıdan Pavlus, yalnızca İsa'nın bir elçisi, onun bir takipçisidir; kurtarıcı İsa'nın mesajını yayıp temsil etme noktasında o, yalnızca bir araçtan ibarettir. İkinci bakış açısına göre ise Pavlus, kurtarıcı İsa'nın mesajını taşıyan basit bir aracı ya da elçi değil, peygamberlerin ve belki de İsa'nın bizzat kendisinin beklentilerini yerine getirecek kişidir. Zira onun yerine getireceği misyon, Eski Ahit peygamberleri kadar bizzat İsa'nın kendisi tarafından da müjdelenen, Gentileleri İsrail'in tanrısına tapınmaya sevk etmektedir. Nitekim Pavlus, Romalılara Mektubunda (15:8-11) Mesih İsa'nın bir amacının, Gentilelere Tanrı'yı yüceltmek olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan Pavlus, misyonun tamamlanmasını sağlayan ve dolayısıyla dinde İsa'dan da öte merkezî bir karakter olarak karşımıza çıkan bir kişiliktir.”³⁷⁴

Pavlus'a göre İsa, insanların kurtuluşu için çarmıhta kendini feda etmiştir. O, insanların aslî günahtan kurtulması için kendisini bir kurban gibi sunarak haçta can vermiş ve öldükten sonra tekrar dirilerek ilahi aleme yükselmiştir. Buradan hareketle Pavlus'a göre İsa, günah ve Kutsal Yasa ile yakından ilişkilidir. Günah, Adem'in Tanrı'nın sözünü dinlememesiyle yeryüzüne girmiştir. Ancak, ister bu günahın irsi bir şekilde sonraki nesle geçmesiyle isterse, şahsi günahlarıyla bu günaha ortak olmalarının bir sonucu olsun, bütün insanlar günahkârdır.³⁷⁵

Pavlus'un Mesih merkezli (Kristosentrik) din anlayışı, bütün Hıristiyan dogmalarının temelini oluşturmaktadır. Bedenleşen tanrısal Oğul olarak Rab İsa Mesih karakteriyle ilgili öğretilerinde Pavlus, tarihsel İsa'nın yaşamına ilişkin anlatılarda yer alan İsa'nın vaftizi, Havarileriyle yediği yemek, haç, mucizeleri ve benzeri unsurları zaman zaman kullanır ve bunları öğretilerini destekleme bağlamında kendi bakış açısıyla yorumlar. Ancak, gerçekte tarihsel İsa'nın yaşamı ve düşüncelerinin Pavlus'un Mesih İsa'sı ile örtüşüp örtüşmemesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷⁶

“Pavlus'un yaşadığı dönemde İsa'yla ilişki kurup kurmadığı, onu bizzat görüp görmediği konusu Pavlus'u anlama açısından oldukça önemlidir. Pavlus, Şam vizyonu öncesi katı bir İsa ve İsa taraftarı (İsevî) düşmanı olduğunu bizzat mektuplarında vurgulamıştır. Dolayısıyla, şayet o tarihsel İsa ile herhangi bir irtibat kurmuşsa, bu yakın

³⁷⁴ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 203.

³⁷⁵ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 21.

³⁷⁶ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 203-204.

bir ilişki değil, düşmanlık çerçevesinde onu uzaktan ya da yakından görme veya öğretilerini dinleme şeklinde olabilir. Nitekim bazı Hıristiyan yazarlar, yaşamı esnasında Pavlus'un İsa'yı görmüş olduğunu ya da görebileceği ihtimalini tartışmışlar. Bu konuda ileri sürdükleri en önemli delil ise Pavlus'un Korintlilere ikinci mektubunda geçen şu ifadesidir: "Biz Mesih'i bedene göre tanısak bile, artık onu böyle tanımıyoruz".³⁷⁷ Ancak bu ifade, onun tarihsel İsa'yı (ya da "bedene göre İsa'yı") görüp tanıdığı olduğunu gösteren kesin bir delil olarak algılanamaz. Zira dikkat edileceği gibi, bu cümlede "tanısak bile" ifadesi ihtimal belirten bir şart ifadesidir. Nitekim problemin farkında olan bazı yazarlar, bu ifadenin "tanımamıza rağmen" şeklinde algılanması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak böyle algılsa bile yine de bu ifadenin, onun İsa'yı görüp tanıdığı olduğunu ortaya koyduğu söylenemez. Zira ilgili ifade, Pavlus'un Mesih öğretisine ilişkin cemaatine yaptığı genel bir konuşmanın bir parçasıdır. Bu sözleriyle o, bedenlenmiş olan İsa'nın değil şu an yaşamakta olan ve kendisine öğretisini ilham eden Rab İsa Mesih'in önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim Bultmann, bu ifadeden hareketle, Pavlus'un İsa'yı görmüş ve ondan etkilenmiş olduğunu ileri sürmenin sadece bir fanteziden öteye geçemeyeceğini belirtmektedir.³⁷⁸

Bazı Hıristiyan yazarlar da Pavlus'un İsa'yı görmüş olduğuna delil olarak Şam vizyonu hadisesini kullanmaktadırlar. Araştırmacılara göre, Şam vizyonunda Pavlus'un gökte kendisine görünen İsa'yı tanınması, onu daha önceden de görmüş olduğunu kanıtlamaktadır. Oysa Şam vizyonu ile ilgili rivayetler, bu hadisede Pavlus'un gökte kendisine görünen ve konuşan varlığı tanımadığını, bu nedenle ona "sen kimsin?" diye sorduğunu aktarmaktadır. Bu rivayet, tam aksine Pavlus'un İsa'yı tanımadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, birçok araştırmacının da belirttiği gibi Pavlus'la ilgili rivayetler, kişisel olarak onun bizzat İsa'yı tanıdığını gösteren herhangi bir delil göstermemektedir.³⁷⁹

Mesih'in çarmıha gerilmesi hakkında, Pavlus'un bize aktardıklarından fazlasını bilmediği anlaşılmaktadır. İncillerde yer alan detayların hiçbirisinin Pavlus'un

³⁷⁷ II. Kor. 5:16.

³⁷⁸ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 204-205.

³⁷⁹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 205.

mektuplarında yer almaması bunu destekler mahiyettedir. Ölüm sahnesi ile ilgili hiçbir şey bilmemektedir. Tek bildiği, “onun ölüme teslim edildiği” dir.³⁸⁰

Pavlus’un İsa’yı tanımış olması bir tarafa, Şam vizyonu öncesine kadar İsa’nın Kudüs’teki talebelerini tanıyor olması da oldukça şüphelidir. Nitekim Pavlus, Galatyalılara mektubunda³⁸¹ Şam vizyonu sonrası Kudüs’e Kifas’la (Petrus’la) tanışmak için gittiğini ve on beş günlük bu ziyareti esnasında diğer havarilerden Yakup dışında kimseyi görmediğini söylemektedir. Onun bu ifadesi, Pavlus’un daha önceden havari Petrus’u (ve muhtemelen diğerlerini) tanımadığına işaret etmektedir. Ayrıca, Pavlus’un Şam vizyonu öncesi Kudüs’e gitmediği, ilk kez vizyon sonrası Kudüs’e gittiği konusunda güçlü deliller bulunmaktadır. Bu deliller arasında en önemlisi Galatyalılara mektubunda geçen³⁸² bizzat Pavlus’un kendi sözleridir. Burada Pavlus, Şam vizyonu sonrası havarilerle tanışmak amacıyla uğradığı Kudüs’ten ayrılıp Suriye ve Kilikya bölgelerine gittiğinde, burada bulunan Yudealı İsevilerin kendisini şahsen tanımıyor olduklarını, ancak kendisiyle ilgili duyumlara sahip olduklarını ifade etmektedir. Yudea bölgesi Kudüs’ü de içerdiğine göre, bu bölgeden olan ancak İsa sonrası dönemde buradan kaçarak etrafa dağılan İsa taraftarlarının Pavlus’u şahsen tanımıyor olmaları, Resullerin İşleri’nde Luka tarafından anlatılan, Pavlus’un Şam vizyonu öncesi Kudüs’te yüksek mevki sahibi ve önemli bir İsa/İsevi düşmanı olduğu rivayetlerini boşa çıkarmaktadır. Zira bu kadar önemli bir kişinin ve önde gelen bir İsa düşmanının Kudüs civarındaki İseviler tarafından tanınmaması mümkün değildir. Böylelikle Pavlus’un İsa döneminde Kudüs’te yaşadığı iddiasının oldukça tartışmalı olması da onun tarihsel İsa’yı görüp şahsen tanımış ve dinlemiş olması ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.³⁸³ Bütün bunlardan hareketle Pavlus’un hayatta iken tarihsel İsa ile bizzat görüşmediğini söylemek kuvvetle mümkündür.

Diğer taraftan Pavlus mektuplarında nadiren de olsa İsa’nın yaşamıyla ilgili bazı olaylara atıfta bulunmaktadır. Örneğin onun bir kadından olduğundan,³⁸⁴ işkenceye

³⁸⁰ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 114.

³⁸¹ Gal. I:11.

³⁸² Gal. I:21-23.

³⁸³ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 205-206.

³⁸⁴ Gal. 4:4.

maruz kaldığından,³⁸⁵ öldüğünden ve gömüldüğünden,³⁸⁶ bahseder. Ayrıca İsa'nın talebeleriyle yediği yemekten de söz eder.³⁸⁷ İsa'nın yaşamına ilişkin Pavlus'un atıfta bulunduğu bu birkaç olaya baktığımızda onun, özellikle İsa'nın son dönemine ilişkin anlatılarla, yani onun işkence görmesi, çarmıha gerilmesi, ölmesi, gömülmesi ve dirilmesi gibi olaylarla ilgilendiğini görüyoruz. Ayrıca Pavlus, mektuplarında zaman zaman İsa'dan bazı sözler de aktarır.³⁸⁸

Pavlus'un mektuplarında nadiren de olsa İsa'nın yaşamındaki bazı olaylara atıfta bulunması ve ondan bazı sözler nakletmesi, onun İsa'yı hayattayken görüp tanımış olduğunu göstermez. Muhtemelen Pavlus, tarihsel İsa'nın yaşamına ve sözlerine ilişkin bilgileri, Antakya yöresinde oluşan Helenistik İsa cemaatinden duyular şeklinde elde etmiş ve bu bilgilerden bazılarını kendi öğretilerini destekleme konusunda kullanmıştır. Nitekim İsa'nın yaşamına ilişkin onun özellikle İsa'nın işkence görmesi, çarmıha gerilmesi ve ölüp dirilişine ilişkin rivayetleri ön plana çıkarması, kendi İsa-Mesih anlayışına zemin hazırlamak amacıyla yöneliktir. Diğer taraftan gerek doğrudan İsa'ya atfederek naklettiği sözler, gerekse İncil metinlerinde İsa'ya atfedilen sözlerle örtüşen sözleri de bu bağlamda düşünülebilir. Yani Pavlus, İsa'dan nakledilen sözler arasında kendi öğretilerini destekler mahiyette gördüğü ifadeleri almış ve kendi bakış açısına göre yorumlayarak kullanmıştır. Pavlus'un kendi duyularından hareketle İsa'ya ait olduğu iddiasıyla yorumlayıp kurguladığı bazı olaylar ve sözlerin, İncil yazarlarınca otantik kabul edilip alınarak İncil metinlerine sokulmuş olabileceği dolayısıyla bu materyalin gerçek kaynağının da Pavlus olabileceği ihtimali ortaya çıkar.³⁸⁹

Pavlus, İsa'yı şahsen görüp tanımış olsa da olmasa da ne yaşamı ne sözleri ne de öğretileri Pavlus'un konuşmalarında ve mektuplarında fazlaca yer alır. Zira o, tarihsel İsa'dan farklı olarak kendi öğretilerinin kaynağı/dayanağı olarak algıladığı Tanrısal İsa'ya imanı ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca Pavlus'un kurtuluş öğretisinde tarihsel İsa'nın yaşamı yalnızca haç hadisesi sonrası gerçekleşen diriliş ve kurtuluş anlayışına zemin hazırlaması açısından bir değer taşımaktadır. Dolayısıyla yaşamış olan İsa'nın

³⁸⁵ I. Kor.11-23.

³⁸⁶ I. Kor. 15:3-4.

³⁸⁷ I. Kor. 11:23.

³⁸⁸ I. Kor. 7:10-11; I. Kor. 9:14; Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 206.

³⁸⁹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 207.

sözleri ve davranışları dinin temel doktrinleri açısından fazla bir önem taşımamaktadır.³⁹⁰ Zira Pavlus ve İsa'nın öğretileri arasında birçok temel doktriner farklılıklar bulunmaktadır.

Her halükarda Pavlus'un İsa ile ilgili bazı bilgilere Şam vizyonu öncesi ulaşmış olduğu kesindir. Pavlus'un İsa hakkındaki daki bu bilgilerinin kaynağı, Antakya civarında oluşan ve İsa'nın Mesihliği düşüncesini görüşlerinde merkez edinen Helenistik İsa cemaatinin olması muhtemeldir. "Antakya merkezli bu cemaat, İsa sonrası dönemde özellikle Kıbrıslı ve Kireneli bazı İsa taraftarlarınca kurulmuş ve mesajı Yahudi olmayanlar (ya da Roma vatandaşı Gentileler) arasında yaymayı amaç edinmiştir. Bu çerçevede geliştirilen hareket, zamanla Kudüs'teki Yakup liderliğindeki İsevi hareketten ayrılmış, özellikle hukukun artık geçerli olmadığı ve İsa'nın Mesihliği fikirleriyle dikkat çekmiştir. Dine girişi öncesi tanrısal hukuka bağlı katı bir Ferisi olduğu belirtilen Pavlus, muhtemelen bu cemaate karşı mücadele etmiş ve onlarla karşı karşıya gelmiştir. Dolayısıyla o, İsa'nın yaşamı ve bazı sözleriyle ilgili bilgileri de bu cemaatten öğrenmiş olmalıdır. Ancak Pavlus, İsa'nın sözlerini mektuplarında tarihsel İsa'nın değil kendi Mesih anlayışı doğrultusunda yüce Rabbin sözleri olarak değerlendirmiştir. Ona göre bunları Rab İsa Mesih kendisine bildirmiştir."³⁹¹

Pavlus'a göre Rab İsa Mesih, Şam yolunda mucizevi bir şekilde kendisine görünen ve kendisiyle konuşan ilahi bir varlıktır. "Şam vizyonu" adı verilen bu aşkın tecrübede Pavlus, İsa Mesih tarafından seçilerek kendisine tebliğ görevi verilmiştir. Bu nedenle Pavlus, kendisinin "insanlarca ya da insan aracılığıyla değil, İsa Mesih ve onu ölümden diriltmiş olan Baba Tanrı aracılığıyla Havari atandığını" ileri sürer.³⁹² Ayrıca o, kendisinin daha ana rahmindeyken seçilip görevlendirildiğine ve "Gentileler Havarisi" olduğuna da işaret eder³⁹³ ve "sünnetlilere (Yahudilere) tebliğ işi Petrus'a verildiği gibi sünnetsizlere (Yahudi olmayanlara) tebliğ işi bana verildi" der.³⁹⁴ Pavlus, insanlara ilettiği mesajı herhangi bir kimseden, bir insandan almadığını ve bunun insan uydurması olmadığını, bunu bizzat Rab'den (İsa Mesih'ten) öğrendiğini vurgular,³⁹⁵ ayrıca bu

³⁹⁰ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s.207.

³⁹¹ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 208..

³⁹² Gal. 1:1-2.

³⁹³ Gal. 1:15-16.

³⁹⁴ Gal. 2:7.

³⁹⁵ I. Kor. 11:23; Gal. 1:11-12.

mesajı İsa'nın yetkisiyle tebliğ ettiğini belirtir.³⁹⁶ Böylece Pavlus kendisinin bir havari ve bizzat İsa tarafından seçilmiş ve görevlendirilmiş bir elçi olduğu iddialarını bir temele oturtarak meşrulaştırma yoluna gitmiştir.

Gerek kendisinin Havari/elçi olarak seçilip atanması gerekse tebliğ ettiği mesajın kaynağı konusunda Pavlus'un, Şam vizyonunda gökte kendisine görünen İsa Mesih'i referans göstermesi oldukça dikkat çekicidir. Aslında o, bu yolla, tarihsel İsa merkezli itirazları peşin peşin reddetmeye çalışmaktadır. Özellikle İsa'nın havarilerinden Yakup ve taraftarlarıyla Pavlus arasında ciddi bir mücadele olduğu bilinmektedir. Kardeşi İsa'nın Tanrı tarafından seçilen ve Tanrı'nın egemenliği ve yaklaşan hesap günü konusunda uyarılarda bulunarak insanları tövbeye çağıran bir elçi/peygamber olduğuna inanan Yakup, Pavlus'a ve onun öğretilerine şiddetle karşı çıkmıştır. Nitekim Pavlus'un Galatyalılara mektubunda ve diğer çeşitli yazılarında Yakup ve taraftarlarına karşı çeşitli polemiklere yer verilmektedir. Yakup liderliğindeki Havariler cemaatinin, Pavlus'a karşı çıkarken ileri sürdükleri en önemli argümanlardan birisi, Pavlus'un yaşayan İsa'yı hiç görüp dinlememiş, onunla ilişki kurmamış olduğu, kendilerinin ise İsa'nın dizinin dibinde onun eğitiminden geçmiş olduklarıdır. Dolayısıyla onlar, aralarında yaşayan ve kendilerine yaptığı vaaz ve konuşmalarıyla öğretilerini açıklayan İsa'nın, kesinlikle Pavlus'un yansıttığı öğretilerden uzak olduğuna inanmakta ve Pavlus'u halka anlattığı öğretileri çevresindeki insanlardan etkilenerek ya da kendiliğinden kurgulayarak oluşturmakla itham etmektedirler. Nitekim bu nedenle Pavlus, Yakup cemaatine yönelik polemiklerinin sıkça görüldüğü Galatyalılara mektubunda ısrarla yaydığı öğretinin insan uydurması olmadığını söylemekte, ayrıca bunları herhangi bir insandan almadığını ya da herhangi bir kimseden de öğrenmediğini savunmaktadır.³⁹⁷ O, öğretilerini ve tebliğ görevini bizzat İsa Mesih'ten almış olduğunu ve beşeriyetten uzak olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Çıkabilecek muhtemel itirazları da İsa Mesih'i referans göstererek reddetmiştir.

Havarilik iddiası Pavlus'a, İncil'in Mesih tarafından tayin edilmiş yetkili bir yorumcusu olma hakkını da verdiğinden havariliğinin sorgulanması onun bütün misyon görevini tehlikeye sokacaktır. Bunun farkında olan Pavlus'un, havariliğine yöneltilen

³⁹⁶ I. Sel. 4:2; Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 232.

³⁹⁷ Gal. 1:11-12; Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 232-233.

eleştirilere karşı tavrı çok sert olmuştur. Zikredilen mektuplarda havari olmadığına dair eleştirileri cevaplandırarak kendi havariliğinin gerekçelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Kendi havariliğini sorgulayan kimselerin de gerçek havari olmadıklarını ifade etmiştir.³⁹⁸

Korintlilere I. mektubunda Pavlus, İsa Mesih'le ilişkisi bağlamında kendisini “zamansız doğmuş çocuğa” benzetir. Her ne kadar İsa'nın en son kendisine görünmesi nedeniyle kendisini “elçilerin en küçüğü” şeklinde tanımlasa ve hatta “Tanrı'nın topluluğuna zulmettiğim için elçi olarak anılmaya bile layık değilim” dese de hemen ardından, İsa Mesih'in mesajını temsil noktasında diğer elçilerin hepsinden daha çok emek verdiğini vurgular.³⁹⁹

Pavlus'un, hayattayken İsa'yı görmemiş, onunla ilişki kurmamış olması, Havarilerden Yakup ve taraftarlarına karşı kendisi açısından ciddi bir dezavantajdır. Ancak o, bunu kendi seçilmişliğini ve öğretilerini kurguladığı İsa Mesih anlayışıyla gidermeye çalışmaktadır. Dolayısıyla mektuplarında, sık sık Mesih'le iletişim içerisinde olduğuna atıfta bulunmakta, konuştuğu şeyleri tarihsel İsa'ya değil, Rab İsa Mesih'e dayandırmakta ve kendisinin onun tarafından görevlendirildiğini dile getirmektedir. Mektuplarında sık sık İsa Mesih tarafından Havari olarak seçildiğini hatırlatması, hatta bazen “Elçi değil miyim; Rabbimiz İsa'yı görmedim mi?” gibi çıkışlarda bulunması,⁴⁰⁰ onun İsa'yı görmediğinin ve ona inanmamış olduğunun, dolayısıyla ileri sürdüğü öğretilerin İsa'dan kaynaklanmadığının tartışılması ve kendisinin havarilik iddiasının sorgulanması gerçeğinden kaynaklanıyor olmalıdır. İsa Mesih tarafından seçilip havari olarak atandığını sıkça vurgulayan Pavlus, bununla da kalmayarak, Havarilere karşı argümanlarında, onları “hukuka göre seçilmişler”, kendisini ise “vaade göre seçilmiş” olarak tanımlamakta ve vaadin hukuka üstünlüğü nedeniyle kendisinin de diğer Havarilerden daha üstün olduğunu ima etmektedir.⁴⁰¹ Pavlus'a göre onun havariliği tanrısal olduğu için kendisini, İsa Mesih ve onu diriltmiş olan Baba Tanrı tarafından İncil'i tebliğ etmek üzere görevlendirilmiş ayrıcalıklı bir kimse olarak ifade eder.

³⁹⁸ Fuat Aydın, “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Pavlus'un Havarilik Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, Ankara, 2002, s. 79.

³⁹⁹ I. Kor. 15:8-10; Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 234.

⁴⁰⁰ “... Elçi değil miyim? Rabbimiz İsa'yı görmedim mi?... Başkaları için elçi olmasam bile, sizler için elçiyim ya! Sizler Rabbin yolunda elçiliğimin kanıtısınız. Beni sorguya çekenlere karşı kendimi böyle savunurum.” Kor. 9:1-3; 1 Kor. 1:1; Gal. 1:1; Rom. 1:1, 11:13.

⁴⁰¹ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 234.

Pavlus'un İsa Mesih hakkındaki değerlendirmelerinde çarmih olayı bir başlangıç noktasıdır. "Çarmıha gerilen İsa'nın Mesih olduğu kanaatinde olan Pavlus, insanlara çarmıha gerilmiş olan Mesih'i tanıttığını vurgulamakta,⁴⁰² "Mesih'in çarmihına düşman" olanları kınamaktadır.⁴⁰³ Pavlus'un mektuplarında sıkça geçen çarmih ya da haç,⁴⁰⁴ Pavlus için basit bir tarihsel olay değildir. İsa Mesih'in öldükten sonra dirilişi için Pavlus tarafından kullanılan anahtar bir terimdir. Gerek haç gerekse haça gerilen Mesih, yaşanan zamana etkide bulunmakta, insanlığın kurtuluş tarihinde bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Ona göre Tanrı, Mesih'in haçında dünyanın yargılanmasını ilan etmiş ve böylelikle Mesih'te kurtuluş yolunu açmıştır. Dolayısıyla haç, kurtuluşun sembolüdür."⁴⁰⁵ Tanrı bunu adil olmak ve İsa Mesih'e iman edeni kurtarmak için kendi adaletini göstermek amacıyla kendi oğlunu feda etmiştir.

Pavlus, insanlığın kurtuluşu tarihini iki aşamalı olarak ele alır. Birinci aşama, Musa ile başlayan ve İsa Mesih'in çarmıhta ölümüyle sona eren tanrısal hukuk dönemidir. Bu dönemde Tanrı, insana hukuk yoluyla günahı ve insanın günahkâr tabiatını tanıtmış, hukukun günah, günahın da ölüm doğurduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hukuk dönemi, Mesih'in gelişine daha da önemlisi haça gerilme hadisesine zemin hazırlamıştır; zira çarmıhta Mesih'in ölümü insanların kurtuluşu için bir kefarete olmuştur. Pavlus'a göre Mesih, insanları kötü çağdan kurtarmak için insanların günahlarına karşılık kendisini feda etmiş,⁴⁰⁶ insanları tanrısal hukukun lanetinden kurtarmak için kendisinin hukuk tarafından günahkâr addedilmesine razı olmuştur.⁴⁰⁷ Burada Pavlus, İsa'nın da hukuka bağlı birisi olarak yaşama suretiyle lanet altında olmuş olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü ona göre, tanrısal hukukun gereklerini yapmış olmaya güvenenlerin hepsi lanet altındadır ve hiç kimse Tanrı katında hukuk yoluyla aklanıp kurtulamaz.⁴⁰⁸ Ancak İsa Mesih, insanları lanetten kurtarmak için onlar uğruna kendisinin lanetlenmesine katlanmış ve çarmıhta ölümü göze almıştır. Ona göre Mesih, insanların kurtuluşu için çarmıhta kurban edilmiştir.⁴⁰⁹ Onun kanı sayesinde insanlık bu lanetten ve günahattan kurtulmuş olacaktır.

⁴⁰² I. Kor. 1:2.

⁴⁰³ Filip., 3:18.

⁴⁰⁴ I. Kor., 1:17-18; 2:2,8; Gal. 6:14; Rom. 6:6.

⁴⁰⁵ Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 234-235.

⁴⁰⁶ Gal. 1:4.

⁴⁰⁷ Gal. 3:4.

⁴⁰⁸ Gal. 3:10-11.

⁴⁰⁹ I. Kor. 5:7; Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, s. 235.

Başka bir açıdan Mesih İsa'nın çarmıhta ölümü, Pavlus'a göre insanlığın Tanrıyla barışması için bir vesile olmuştur. Ona göre günahkâr insan Tanrıyla barışık olmayan insan olduğu için Mesih, çarmıhta akan kanı ve ölümü aracılığıyla insanlığı günahtan kurtarmış, dolayısıyla onların Tanrının huzuruna “kutsal, lekesiz, kusursuz ve temiz olarak çıkmalarına” imkân sağlamıştır.⁴¹⁰

İsa'nın ölümü, yeniden dirilişi ve yüceltilmesi gibi hususların Eski Ahit'in inanç ve beklentisiyle devamlılığını sağlama noktasında Pavlus'un büyük çaba harcadığı görülmektedir. Pavlus tarafından duyurulan Mesih, belirli özelliklerini Eski Ahit'in Yahudi Mesih anlayışından alsa da⁴¹¹, ona göre İsa, esas olarak Tanrı'nın oğludur, insanların günahlarına kefarete olmak üzere ete kemiğe bürünerek dünyaya gelmiş, çarmıha gerilmiş ve göğe yükseltilerek Tanrı'nın sağ yanındaki tahtına oturmuştur.⁴¹² Ancak zamanın sonunda insanları yargılamak için tekrar geri dönecektir. İsa'nın ölümü ve göğe yükselişi, insanların günahlarının cezasını çekmek için olan kurbanlık bir eylem olarak kabul edilmektedir.⁴¹³ Onun gönüllü ölümü insanların günahlarına kefarettir ve onları Tanrı'ya bağlamaktadır.⁴¹⁴

İsa gibi insanın günahkâr oluşu fikrinden hareket eden Pavlus, orijinal günah doktrinini ortaya koymuştur. Ona göre bütün insanların Adem'le paylaştığı bir tür ortak günah kimliği vardır. Bu günah kimliği, Adem'in Aden bahçesinden çıkarılmasına sebep olan günahla ortaya çıkmıştır. İnsanlar bu günahlılık durumundan tek başlarına kurtulamayacakları için bu kimliğin değiştirilmesi ve insanın ruhunun yüceltilmesi yeni Adem, yani İsa Mesih aracılığıyla olacaktır.⁴¹⁵

Görüldüğü üzere Pavlus, oğul İsa Mesih'i insanlarla baba Tanrı arasındaki bir aracı olarak görmektedir.⁴¹⁶ O, insanlığın kurtuluşu için yeryüzüne gelmiş ve çarmıha gerilmiştir.⁴¹⁷ Mesih'in gelişiyle de yeni bir dönem başlamıştır. Artık bundan sonra Tanrı,

⁴¹⁰ I. Kor. 2:19-22; Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 235-236.

⁴¹¹ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Çev. Ali Berkay, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2003, C. 2, s. 398.

⁴¹² Rom., 8:33-35.

⁴¹³ Rom.,3:21-26; II. Sel., 5:10.

⁴¹⁴ Rom., 5:1-2; Turan, a.g.e., s. 143.

⁴¹⁵ Turan, a.g.e., s. 143-144.

⁴¹⁶ I. Kor 8:6; 15:28.

⁴¹⁷ Rom. 4:24-25; Gal. 4:4; II. Kor. 5:21; Filip. 2:5-11.

insanları İsa Mesih'e olan imanlarıyla aklayacaktır ve bunu iman eden herkes için yapacaktır. İman eden insanlar arasında ayırım yapılmayacaktır.⁴¹⁸

Pavlus, İsa Mesih'in yeni bir dönem başlatmak üzere geldiğini ve çarmıha gerilip göğe çıktıktan sonra Baba Tanrı'nın sağ tarafındaki tahtına oturduğunu belirtir. Ona göre İsa Mesih'in yeryüzünde kuracağı krallığın şafağı sökmüştür ve onun ikinci gelişi oldukça yakındır. Pavlus, Mesih'in ikinci gelişini geceleyin apansız gelen bir hırsızın gelişine benzetmektedir. O, kurulacak olan krallığı betimlemeye devam ederek insanların *"her şey esenlik ve güvenlik içinde"* dedikleri bir anda *"gebe kadının birden sancılanması gibi ansızın yıkıma uğrayacaklarını ve bu yıkımdan asla kaçamayacaklarını"* belirtir. Bu yüzden de Pavlus, insanlara daima uyanık olmalarını tavsiye etmiştir.⁴¹⁹

⁴¹⁸ Turan, a.g.e., s. 144.

⁴¹⁹ Turan, a.g.e., s.146.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PAVLUS'UN EVHARİSTİYA ANLAYIŞI

Çalışmamızın başında “Hıristiyan İbadetleri”⁴²⁰ konu başlığı altında *Evharistiya* teriminin etimolojik tahlili ve tarihsel gelişimi ele alındığından bu konu başlığında daha çok Pavlus’un Evharistiya anlayışından bahsedilecektir:

Hıristiyan teolojisinde ve uygulamalarında Evharistiya, merkezi bir konumda yer almaktadır. Hatta sakramentlerin Evharistiya düşüncesi etrafında şekillendiğini de söylemek mümkündür. Dolayısıyla Evharistiya teolojisinin ve buna paralel olarak uygulama biçiminin şekillenmesi ise tarihsel bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir.

Ayinlerden en fazla isimle anılan Evharistiya’dır. Bunun sebebi Evharistiya’nın Hıristiyanlık teolojisinin merkezinde yer alan bir ayin olmasıdır. Ayrıca Evharistiya bütün sırları, ayinleri kendine bağlamış merkezi bir role sahiptir. İsim çokluğunun başka bir nedeni de uzun seremonilerle birçok bölümü, birçok objeyi, birçok temsili ihtiva etmesidir. “Son akşam yemeği” (aşay-ı Rabbanî), “Rab‘bin sofrası”, “kutsal kurban”, “kutsal ve tanrısal litürji”, “kutsal sırlar”, “çok kutsal sır”, “kutsal ayin”, “komünyon” şeklinde birçok isimlendirme mevcuttur.⁴²¹

Eski Ahit geleneğindeki kurban ve kefarete anlayışı, Yeni Ahit geleneğinde Mesih’in kendisini çarımçıta kurtarmak için kuzu olarak feda etmesi, kurban edilerek kanının antlaşma kanı ilan edilmesi ile tamamlanmış ve yeniden düzenlenmiştir.⁴²²

Pavlus’un Korintlilere Birinci Mektubu, Sinoptik İncillerdeki Fısıh yemeğindeki Evharistiya sakramentinin temel sözlerini aktaran diğer bir Yeni Ahit metnidir. Pavlus, mektuplarında, Sinoptiklerin Evharistiyadaki ekmeğin Mesih’in bedeni, kâsenin ise Mesih’in kanı olduğu anlatısını bütün olarak aktarmakla kalmaz aynı zamanda Mesih fikrini, dolayısıyla Evharistiya fikrini formülize de eder. Pavlus’un formülleştirdiği öğretiyi, kendi ifadesiyle “*Mesih’te tek bir beden*”⁴²³ fikri diye kısaca ifade etmek

⁴²⁰ Bkz. s. 51-54.

⁴²¹ Seyfeli, a.g.e., s. 238.

⁴²² Seyfeli, a.g.e., s. 239.

⁴²³ Rom. 12:5; Efes. 3: 4-9; I. Kor.12: 13.

mümkündür. Bu, Sinoptik İncillerdeki ekmeğin Mesih'in bedeni diye ifadesinin bütün öğretiyi kapsayıcı bir yoruma ulaştığını göstermektedir. Bu durumda Pavlus'un mektuplarında Evharistiya sakramentini ilgilendiren hususları, "Rab'bin Sofrası"na doğrudan işaret eden metinler ve Mesih'te tek bir beden olma fikri diye iki kısma ayırmak mümkündür.⁴²⁴

"Pavlus'un üzerinde durduğu ve kendisine teolojik bir zemin olarak kabul ettiği Tanrı-İsa Mesih, her şeyden önce mitolojik bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle İsa Mesih'in, Ortadoğu dinsel geleneklerinde, Mısır ve Yunan mitolojilerinde ya da İran mitolojisinde görülen antropolojik tanrı ya da "insan-tanrı" figürlerinin bir benzeri veya bir uzantısı olduğunu söylemek mümkündür."⁴²⁵

Yahudiliğin bir devamı niteliğinde ortaya çıkan Hıristiyanlık, Eski Ahit'i de kendi kutsal kitabı olarak kabul ettiği için İsrailoğulları'nın dini ibadet geleneğini de benimsemiştir. Fakat bu ibadetleri yeniden yorumlamak suretiyle şeklen yeni bir ritüel halinde devam ettirmiştir. Zira Hz. İsa'nın Matta İncilinde nakledilen "*Ben şeriati ve peygamberleri iptale değil, bilakis itmama geldim*"⁴²⁶ sözleri dikkate alındığında, Hıristiyanlık başlangıçtan itibaren Eski Ahit geleneği ile olan bağlantısını ortaya koymuştur.⁴²⁷

Buna paralel olarak Pavlus, Mesih'in çarmıhta kurban edilmesini Eski Ahit geleneğindeki kurbanla benzetir. Bu metin şöyledir: "*Övünmeniz yersizdir. Azıcık mayanın bütün hamuru kabarttığını bilmiyor musunuz? Yeni bir hamur olabilmek için eski mayadan arınıp temizlenin. Zaten mayasızsınız. Çünkü Fıstık kuzumuz, Mesih kurban edildi. Bunun için eski mayayla –kin ve kötülük mayasıyla- değil, içtenliğin ve dürüstlüğün mayasız ekmeğiyle bayram edelim.*"⁴²⁸

Yine Hıristiyanlık için önemli sakramentlerden olan Ekmek-Şarap ayinini Pavlus bu yeni cemaate girdiğinde hazır bulmuştu. "Evharistiya" kelimesi ile ifade edilen bu ayin Yunanca bir kelime olmakla birlikte "Tanrı'ya şükür etme işi" anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Hz. İsa'nın son akşam yemeği hatırasına kutlanan bir ayini ifade eder.

⁴²⁴ Seyfeli, a.g.e., s. 245-246.

⁴²⁵ Cengiz Batuk, *Pavlus'u Düşünmek*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006, s.22-23.

⁴²⁶ Matta, 5:17-18.

⁴²⁷ İsmail Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta İbadet ve Kurbanın Merkeziliği", <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1039>, (27.05.2019).

⁴²⁸ I. Kor.5: 6-8; Seyfeli, a.g.e., s. 247.

Snoptik İncillerden Matta İncilinde, İsa'nın son akşam yemeği şöyle anlatılır: “Onlar yemek yerlerken, İsa ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı ve şakirtlere verdi ve dedi: alın, yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse alarak şükretti ve onlara vererek dedi: Bundan için. Çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için birçokları uğruna dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim: Babamın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim o güne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmeyeceğim.”⁴²⁹ Ekmek-Şarap ayini için temel olarak alınan Pavlus'un açıklamaları ise şöyledir: “Çünkü size teslim ettiğimi ben Rabbimden aldım; Rab İsa ele verildiği gece, ekmek aldı ve şükrettikten sonra kırdı ve dedi: bu sizin için olan benim bedenimdir; bunu benim zikrim için yapın. Böylece de akşam yemeğinden sonra kâseyi aldı ve dedi: Bu kâse benim kanımda bir ahittir. Her kere içtikçe, benim zikrim için bunu yapın. Çünkü bu ekmeği her yediğiniz, kâseyi içtiğiniz zaman, kendisi gelinceye kadar Rabbin ölümünü ilan edersiniz.”⁴³⁰ Bu olay; Matta, Markos, Luka ve Pavlus için İsa'nın bedenine ve kanına iştirak etmedir.⁴³¹ Mesih İsa'nın bedeninde bir ve tek olmaktır.

Bu ayinin dayandığı temel, Pavlus'un da yukarıdaki mektubunda belirtildiği üzere Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki akşam şakirtleriyle birlikte yediği son akşam yemeğine dayanmaktadır. Burada Hz. İsa ekmeği kırmış ve “bu sizin uğruna feda edilen benim bedenimdir” diyerek havarilerine vermiş ve sonra bir yudum aldıktan sonra şarabı da “bu sizin uğruna dökülen benim kanımdır” diyerek onlara vermiş ve bunu kendisini anmak için yapmalarını söylemiştir. Pavlus'un yorumuna kadar, havariler Son Akşam Yemeğinin hatırasını anmak için, ekmek kırıp şarap içmek maksadıyla bir araya gelmekteydiler. Ancak sonra, bu ekmeğin yenilmesi ve şarabın içilmesiyle Mesih'te birleşme kastedilmeye başlanmıştır. Ekmek Mesih'in etini, şarap da onun kanını temsil etmekten çıkıp bizatihi İsa Mesih'in etine ve kanına dönüşmüş; dolayısıyla bunlar yenildiği ve içildiği takdirde Mesih'le birleşilmiş, bir olmuş olduğuna inanılmıştır. Bu da, bunun gerçekten olup olmadığı tartışmalarına yol açmıştır.⁴³²

⁴²⁹ Matta, 26: 26-29; Markos, 14: 22-25; Luka, 22: 19-21.

⁴³⁰ I. Kor., 2:23-25.

⁴³¹ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 39, s. 440.

⁴³² Aydın, *Hristiyanlık*, s.55-56.

Pavlus'un mektupları, onun "Rabbin sofrası"⁴³³ diye isimlendirdiği anma toplantısının kurumsal özelliklerinin ve uygulamasına dair kurallarının belirlendiği ilk yazılı metinlerdir.⁴³⁴ Zira Pavlus'tan önce bu ayin basit bir toplantı ve anma yemeğinden ibaretti.

Dördüncü yüzyılın başlarına gelindiğinde ise o zamana kadar esas itibariyle Havarilerin yaptığı tarzdeki dualarla devam ettirilen Evharistiya (ekmek-şarap) ayini için farklı Kiliselerde farklı litürjiler oluşturulmuştur. Bu dönemlerde yapılan Evharistiya ayinlerinde halk kendi bir parça ekmeğiyle küçük bir şişede şarabını getirir, rahip de bu gelenek ekmek ve şarapları bir araya toplandıktan sonra kutsar ve dağıtır. Zamanla bu uygulamadan vazgeçilmiş ve ekmek ile şarap ruhban sınıfı tarafından temin edilmeye başlanmıştır. Halkın bu ayindeki takdimesi ise "Mass parası" olarak bilinen para takdimesine dönüşmüştür.⁴³⁵

"Rabb'in Son Akşam Yemeği"nin Kilisece kurumsallaşmış hali olan Evharistiya'nın, Yeni Ahit'teki en eski anlatımı Pavlus'un mektuplarından Korintliler'e I. Mektup 11:23-25'te bulunur. Bu metin, kaynak itibariyle Luka'ya Göre İncil'in (22:15-20) anlatımıyla aynı ve Markos'a Göre İncil (14:22-25) ve Matta'ya Göre İncil'in (26:26-29) anlatımlarından bir şekilde farklı olsa da, Evharistiya'ya dair Antakya kilisesinden alınmış olan geleneksel bilginin, müstakil bir şekilde nakledilmiş halidir. Pavlus, Evharistiya'yı yaşayan bir gelenek tarzında nakleder; ancak nakil tarzı, gören bir kimsenin yaptığı nakil gibi değildir. Zira Pavlus'un, Mesih'i hayatında görmediği hususunda neredeyse tam bir uzlaşma vardır.⁴³⁶

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde "Evharistiya" sakramenti bir ahir zaman zarureti olarak vaftizden daha güçlü bir ayin olarak ön plana çıkıyordu. Çünkü Evharistiya'nın temelinde Mesihsel ziyafet vardı ve Mesih'in ahir zamanda gelecek olan hükümlerini kutlanıyordu. Son Akşam Yemeği'nde İsa, havarilerine gelecekte kendisiyle birlikte olmanın garantisini veriyordu, nitekim Tanrısal imparatorluktaki ziyafette tekrar görünen "İnsanoğlu" nuranî suretinde birlikte olmanın garantisini veriyordu, bunda o bizzat kendisinin ahir zamana yönelik kurbanlık ölümünün yemeğini ve içeceğini dağıtıyordu.

⁴³³ I. Kor.10:21.

⁴³⁴ Seyfeli, a.g.e., s. 247.

⁴³⁵ Katar, a.g.m., s.72-73.

⁴³⁶ Aydın, a.g.e., s. 267-268.

İsa'nın ölümünden sonra da havarilerinin günlük toplantılarında ve birlikte yapılan sofrada dualarında tekrar dönüşü bekleniyor ve kendisiyle yani Mesih İsa'yla beraber olmak isteniyordu.⁴³⁷

Bu davranış ve tutumlar, havariler sonrası kilisenin Evharistiya'daki ilk döneme ait ahir zaman tasavvurlarının güçlü etkilerini gözler önüne sermektedir. Putperest kökenli Hıristiyan cemaatinin evveliyattaki Evharistiya anlayışı Pavlus telakkisinde yeniden şekil alarak kabul edilmiştir.

“Vaftiz ve Evharistiya (komünyon) Pavlus sakramentine göre, “Mesih'te olmanın” gerçekleşmesini etkiliyor; Mesih'in haşrolan yeni bedeninde hissedar olmak anlamına geliyordu. Buradaki bir fark, Pavlus'taki müminin Mesihle birlikte ölüyor ve onunla birlikte haşroluyor düşüncesinin öne çıkarılmasıdır, ama Evharistiya esnasında ise bunun “Mesih'in varlığında” gerçekleştiği vurgulanıyordu. İsa tarafından tarihi veda yemeğinde söylenen söz, onun bedeni ve kanı olarak değerlendiriliyordu. Geleneksel havariler telakkisine göre, hemen çok yakında tezahür edecek semavi Mesih'in sofrada cemaatine hissedar olmayı garantiliyordu. Böylece Pavlus düşüncesi tasvir edilen yolda devam ediyordu. Bu cemaatte Mesihle birlikte onun bedeninde yer almayı ve bu yönde hazır olmayı gerçekleştiriyordu.”⁴³⁸

Pavlus, İsa Mesih'in şakirtlerine emri olarak kabul ettiği⁴³⁹ ekmek-şarap ayinini, müstakil bir olay olarak ele almaz; o, diğer problemleri tartışırken de Evharistiya'ya göndermede bulunur.⁴⁴⁰ Bu göndermeler de, konuya yönelik karışıklıklar olduğu zaman yapılır. Havarilerin birinin evinde toplandıği zaman cemaat halinde yenilen yemek, onlar için birliğin bir sembolü olmuştur. “Ekmek kırma” ile Mesih'in ölümü arasında herhangi bir ilişki kurduklarına dair bir delil yoktur. Ayrıca bunu dini bir kaygı taşıyarak sembolleştirdikleri de söylenemez. Bu yaklaşım, Pavlus'un Evharistiya anlayışında da, var olmayı sürdürmüştür. Yani, Pavlus için de Evharistiya'daki ekmek-şarap yalnızca bir sembol değildir. Bunlar, katılımcı için, Mesih'in bedeni ve kanından ibarettir.⁴⁴¹

⁴³⁷ Martin Werner, *Hıristiyanlığın İnanç Esaslarının Doğuşu*, Çev. Ekrem Sarıkçıoğlu, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta, 2016, s.162.

⁴³⁸ Werner, a.g.e., s. 163.

⁴³⁹ I. Kor., 11:23-26.

⁴⁴⁰ I. Kor., 11.

⁴⁴¹ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 268.

Pavlus'a göre Evharistiya'ya katılmanın en önemli şartı ise sevgidir.⁴⁴² Böylece Pavlus kutsal sofranın iki boyutunu ön plana çıkarır: Esas olarak, yemek, bir kurban sofrasıdır, çünkü kim bu yemekten yerse Rab'le bir ve onun aracılığıyla herkesle birdir;⁴⁴³ ama bu yemek kesin (son) bir yemek değildir; bu yemek Rabbin eskatolojik şöleni için yeniden geleceğini bildirir. Yemek imgesi Eski Ahit'te Bilgelik şöleninin verdiği sevinci anlatmak için kullanılırdı. Zamanın sonunda Yahve, bütün uluslar için, aç olan herkesin, "paraları olmasa bile" katılacağı bir şölen düzenleyecektir.⁴⁴⁴ İsa havarilerine bu mutluluğu söz veriyor.⁴⁴⁵ Bu İsa'nın yeniden gelişinde gerçekleşecektir: Kralın davetine imanla cevap veren herkes şölende İbrahim, İshak ve Yakup'la birlikte Göklerin Egemenliği'nde⁴⁴⁶ yeni şaraptan içmek için⁴⁴⁷ yerini alacaktır,⁴⁴⁸ en azından onların düğün giysileri olacaktır; imanlılar uyanık kalırlarsa "Efendi" onları kuşandıracak, onları sofraya oturtacak ve her biriyle ilgilenerken onlara hizmet edecektir.⁴⁴⁹ Bu yemek herkesin bir araya geleceği ve Rable baş başa olacağı yemek olacaktır: "İşte kapıda durmuş kapıyı çalıyorum. Eğer biri sesimi işitir ve kapıyı açarsa, onun yanına gireceğim, ben onunla ve o da benimle, birlikte yemek yiyeceğiz."⁴⁵⁰ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ahir zamanda kurulacak olan bu Tanrısal şölene herkes katılacak ve Rab ile bir araya gelinecektir.

Pavlus'un teolojisinde "Akşam yemeği"⁴⁵¹ her şeyden önce Tanrı'nın yeni halkının, "manevi yiyecek" yediği ve "manevi içecek" tükettiği⁴⁵² bir yemektir ve sakramental bir özelliğe sahiptir. "Mesih'in bedeni" kullanımını, Mesih'in evharistik bedeni anlamını ifade etmek için kullanır: "Kırdığınız ekmeğe gelince Mesih'in bedenine bir katılma değil midir?".⁴⁵³ Pavlus onu, yalnızca inananların Mesih'e katılması değil, diğer Hıristiyanların da birbirlerine katılmaları⁴⁵⁴ olarak kabul eder. Hıristiyan cemaatinin

⁴⁴² I. Kor. 11, 17:33.

⁴⁴³ I. Kor. 10, 17.

⁴⁴⁴ Yeşeya: 25, 6; bkz. 65, 13.

⁴⁴⁵ Matta 5: 3-6.

⁴⁴⁶ Matta 8, 11.

⁴⁴⁷ Matta. 26, 29.

⁴⁴⁸ Luka 22, 30.

⁴⁴⁹ Luka 12, 37.

⁴⁵⁰ Ap. 3, 20; <http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=338102>, (05.05.2019), Saat:22:35.

⁴⁵¹ I. Kor. 11:20.

⁴⁵² I. Kor., 10:3-4.

⁴⁵³ I. Kor. 10:16.

⁴⁵⁴ I. Kor. 11:25; Yer. 31:31; Çık. 24:8.

birliği, “tek bir bedene vaftiz olma” ve “tek bir ekmekten yemenin” sonucudur. Bu yeni halkın birleşmesi (komünyon), yalnızca kendilerinin Mesih ve diğerleriyle birleşimini değil aynı zamanda Mesih olayını ve onun eskatolojik karakterini de gösterir.⁴⁵⁵

“Evharistiya, Pavlus tarafından Hıristiyan birliğinin kaynağı olarak kabul edilir ve bu şunlara dayandırılır:

1. Bu ritüelle Mesih’in halkıyla olan beraberliği somut hale gelir. Pavlus’un öğretisinde Mesih’in evharistik yiyeceklerle özdeşliğinin gerçekliği tartışılmaz.⁴⁵⁶ Bu ayniyetin nasıl gerçekleştiğini açıklamasa da bu böyledir. Bu varlığı sayesinde evharistik Mesih, Pavlus’a göre, inananların birliğini doğurur.
2. Mesih’in kurban olarak ölümünün bir hatırası ve onun bir ilanı olarak Evharistiya, yeniden bir buluşma noktasıdır. “Çünkü bu ekmeği yediğiniz ve bu kâseyi içtiğiniz zaman, kendisi gelinceye kadar Rabb’in ölümünü ilan edersiniz”.⁴⁵⁷ “Bunu benim zikrim için (beni anmak için) yapın”.⁴⁵⁸

Bununla Pavlus, ekmek-şarapta İsa’nın insanlığı kurtarmak için çektiği ıstırap arasında bir bağlantı kurarak Evharistiya’yı Tanrı’ya yaklaşma, tanrısal birliğe katılma maksadıyla kendini feda etmenin bir sembolü olarak görmüştür. Böylece onu, sıradan bir anma töreninden çıkararak, bir sır haline dönüştürmüştür. Bu ritüelin sürekli tekrarlanmasıyla ona katılanlar Mesih’in ölümünün kurtarıcı etkisine katılırlar. Evharistik kâsede yer alan şarap, “Yeni Ahit’in kanıdır. Buradaki ima, Musa tarafından kurbanlık hayvanların kanıyla Eski Ahit’in belirlenmesinedir: “Ve Musa kanı aldı ve kavmin üzerine serpip dedi: İşte, bütün bu sözler hakkında Rabb’in sizinle ettiği ahdin kanı.”⁴⁵⁹

“Pavlus, insanın ekmeğe ve kâseye katılımı çarmlıha gerilen ve dirilen Rabb’in bedenine ve kanına katılmadır, diyerek Rabb’in Son Akşam yemeğinin “şimdiden” oluşunu vurgular. Bu sakrament boyunca “şimdiden”, geçmişin takdimi ve geleceğin

⁴⁵⁵ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 268.

⁴⁵⁶ I. Kor. 11:27-32.

⁴⁵⁷ I. Kor. 11:26.

⁴⁵⁸ I. Kor. 11:24; Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 269.

⁴⁵⁹ Çık. 24:8; Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 269-270.

beklenmesinden dolayı özel bir tarzda gerçekleşir. Pavlus, “henüz değil” i ise acı bir şekilde hisseder.”⁴⁶⁰

Hıristiyanların hayatında Evharistiya sakramentinin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü Evharistiya, Tanrı’yla ve Mesih’le ilişkinin sürdürülmesi anlamında herhangi bir doktrinden çok daha önemlidir. Pavlus, onun detayları üzerinde durmakta oldukça ısrarcı ve dikkatlidir. Bu yüzden de, bu seremoninin usulüne uygun bir şekilde yerine getirilmesi hususunda cemaatleri mektup yazarak uyarmıştır. Pavlus tarafından tasvir edildiği şekliyle Evharistiya’da önce ekmek sonra yemek ve arkasından da şükran gelirdi. Ancak Pavlus’un ölümünden sonra belli olmayan bir zamanda, ekmek ve şükranın arası ayrılmıştır ve şükran ayrı, yeniden düzenlenmiş bir ritüel halini almıştır.⁴⁶¹

Paskalya ile bazı benzerlikler taşısa bile Pavlus’un Evharistiya ile ilgili ifadelerinin Yahudi kaynaklı bir özellik taşıyıp taşımadığı sorusuna, ilgili metinlerden hareketle kesin bir cevap verilmez. Yahudilerde yemekten önce Tanrı adına şükretme olmakla birlikte, Hıristiyan Evharistiyasının önceki benzerleri olabilecek ve ekmek ve şarabın ete ve kana dönüşüp ilahla bir olmayı mümkün kılacağına dair ritüel bir yemek yoktur. Zaten kan içme gibi bir uygulama ise Yahudilere tamamen yabancısıdır. Böyle olmakla birlikte Pavlus, gerek Vaftiz gerek Evharistiya için Eski Ahit’ten örnekler bulma çabasından geri durmaz: “Kardeşler, atalarımızın hepsinin bulutun altında korunduğunu ve hepsinin denizden geçtiğini bilmenizi istiyorum. Musa’ya bağlanmak üzere hepsi bulutta ve denizde vaftiz edildi. Hepsi aynı ruhsal kayadan içtiler ve o kaya Mesih’ti...”⁴⁶²

“Pavlus’un Evharistiya ile ilgili düşüncesindeki bu Musevî hatıralar birincil bir önem taşır. Ancak Mesihî yemeğin litürjik selefi İşaya’da daha önceden ifade edilen şeydir. Bu yönüyle Evharistiya, “bu ekmek, İsrail’in Mesihî’dir” sözlerinin eşlik ettiği Qumran’daki yemekleri andırır. Mesih’in gelişini beklemede bu yemeğe katılanlardan her biri, şahsi bir temsilci olarak hareket eder. Bu ruha Pavlus tarafından konulan ritüelin kutlamaları, İsa’nın dünyaya ilk gelişini ortadan kaldıran geçmişteki Son Akşam

⁴⁶⁰ I. Kor. 11:30; Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 272.

⁴⁶¹ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 274.

⁴⁶² I. Kor. 10:5; Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 273.

Yemeği'ni hatırlamakla kalmazlar aynı zamanda, onun ikinci gelişini de sabırsızlıkla beklerler.⁴⁶³

Pavlus'un vaftiz ve Evharistiyada Rabbin Yemeği gibi sakramentlere yüklediği anlam çeşitli sır kültürleriyle ilişkili görülür. Bu görüşü kabul etmeyen bilim adamları da olmakla birlikte Reitzenstein, Bousset, Schweitzer ve Deissmann gibi isimler, Pavlus'un sakramentler öğretisinde Yunan Sır kültürlerinden etkilendiği düşüncesindedirler. Pavlus vaftiz ve Evharistiya ayinlerini Mesih'le bir olup bütünleşme törenleri olarak yorumlamaktadır. Ona göre Evharistiyada yenilen ekmek ve içilen içki, çarımhta can vererek ölen ve tekrar dirilen İsa Mesih'in eti ve kanına dönüşmekte, dolayısıyla bunları içip yiyip kişiler İsa ile bütünleşmektedirler. Aynı şekilde vaftiz töreni de vaftiz olan kişi ile Mesih'i gizemli şekilde birleştirmektedir. Pavlus öncesi dönemlerden itibaren Anadolu'da yaygın olan Mitra ve Attis kültürlerinde, doğaüstü güç kazanmak, tanrısal varlıklarla birleşip bütünleşmek ya da Tanrı cemaatine katılmak gibi nedenlerle Tanrısal varlığı temsil eden varlığın (genellikle çeşitli hayvanların) rituel olarak kurban edilmesi ve etinin yenilmesi törenleri vardır. Örneğin; kurtarıcı Tanrı Mitra'nın, yüce varlık Ahura Mazda'nın ilk yarattığını sembolize eden boğayı kurban etmesi mitosuna dayalı olarak, Mitra kültü bağluları, kurtarıcı Tanrı Mitra'nın Helios ve diğer tanrısal varlıklarla birlikte katıldığı son yemeği kutlayan ekmek-şarap ayini düzenlerlerdi. Bu ayindeki şarabın kurban edilen ilahi boğanın kanını temsil ettiği düşünülürdü. Ayine katılanlar, böylece kendilerine ölümsüzlük kazandıran ilahi varlığa katıldıklarını, ayrıca bu ayin vasıtasıyla kötü ruhlara karşı da güç ve kuvvet kazandıklarını düşünürlerdi. Dolayısıyla bir çeşit kurban türü niteliğindeki bu ayin, kurtuluşa ulaşmak için bir vasıta olarak görülürdü. Hıristiyanlık'ta çoğunlukla İsa Mesih'in eti ve kanının yenilip içildiği bir "kurban töreni" olarak görülen Evharistiyanın Pavlus düşüncesinde Mesih'le birleşme ve hayat ve ölümsüzlük bağlamındaki kurtuluşa erişme sakramenti olarak yorumlanmasıyla sır kültürlerindeki benzer yaklaşımlar arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Bu arada Bultmann, Hıristiyanlık'taki vaftiz ve Evharistiya sakramentlerinin tanrısal varlık İsa Mesih'le birleşme şeklinde değerlendirilmesinin, Pavlus'la başlamadığına dikkat çekmekte ve Pavlus öncesi dönemde de Helenistik Hıristiyanların vaftiz ve Rabbin Yemeği gibi ritüelleri sır dinleri anlamındaki birer sakrament olarak anladıklarını ifade

⁴⁶³ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 273-274.

etmektedir.⁴⁶⁴ Pavlus'un çeşitli Sır Kültlerinden etkilendiğine dair farklı yaklaşımlar olmakla birlikte ritüellerin uygulanma şekilleri ve amaçları arasındaki benzerliklerin bu kültürden izler taşıdığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

“İsa öncesi kurtarıcı Tanrı –Mitra, Suriye Baali, Kibele vs.- inançlarında, tanrıyla kurtulma anlamında birleşmenin ayinsel bir takım uygulamaların yanı sıra Tanrı'nın parçasını temsil eden bir parçanın toplu olarak hususi yemeklerde yenmesiyle de gerçekleştiği kabul ediliyordu. Bu dinî yemekler, inananlar arasındaki kardeş oluşu sembolize ediyor şeklinde yorumlanıyordu. Cumon, bu yemeğe katılan insanların, yedikleri hayvanın etini ilahın eti olarak kabul ettiklerini ve sonuç olarak, tanrıyla birleşeceklerini ve öz ve sıfat olarak onun aynîleşmeyi beklediklerini nakleder.”⁴⁶⁵

Justin'e göre Mitra kültüründe benzer şeylerin yapılmasını emrederek İsa'nın ekmek şarap ayinini taklit etmişlerdir. Çünkü o, ekmek ve bir kâse su ile ayine katılımı sağlanan kişinin mistik ritüellerinin içerisinde belirli büyü sözlerle yerleştirilmiştir.⁴⁶⁶ Mitra'ninkine benzer şekilde Kibele inancında da tâbîlerin katıldıkları kutsal yemekler vardır. Bu yemeklerde Kibele ile özdeşleştirilen bir müzik aleti olan Santur'a ve Attis ile özdeşleştirilen müzik aletlerine ekmek ve şarap konularak bu ekmekten yenir şaraptan içilirdi. Bunlar, kurtarıcı Tanrı'nın yenilmesini ve onun özünün içilmesini sembolize etmekteydi.⁴⁶⁷

Evharistiya ayini (komünyon), yalnızca Dionysus, Attis, Adonis vs. gibi Yunan uyarlamalı tanrı-insan tapınmalarında değil, tüm gizemli dinlerde, İsa'nın son akşam yemeği ufak tefek farklılıklarla hep birbirine benzemektedir. Örneğin, İsa'dan yaklaşık kırk yıl önce ölmüş olan Cicero (106- 43), paganların Evharistiya ayinini açık ve net olarak gözler önüne sermiş ve bir insanın tanrının bedenini yediğine ve içtiği tanrı kanıyla da sonsuz yaşama eriştiğine inanacak kadar bir insan nasıl ahmak olabilir diye de sormuştur. Su ve ekmeğin yanında, mithraistler, tanrının bedenine ve kanına denk düşen

⁴⁶⁴ Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, s. 102-103.

⁴⁶⁵ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 274.

⁴⁶⁶ Halit Ahmet Çiftçi, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Aziz Justin Martyr*, Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri ABD, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Isparta, 2017, s. 153.

⁴⁶⁷ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 274-275.

eti yemiş ve şarabı da yudumlamıştır. Romalılar, St. Prisca Mithra tapınağında koç, boğa ve domuzun kurban edilerek yenildiğini gösteren kabartmalara rastlanılmıştır.⁴⁶⁸

Bultmann, Mesih'in bedeninin bir parçası olmak şeklindeki Pavlus'un düşüncesinin Gnostisizm'den, onun ölümüne katılmasının ise, sır dinlerinden alınma düşünceler olduğunu söyler. Ancak, çağdaş kurtuluş öğretilerinden almış olsa da, bunların Pavlus'un gerçek düşüncesine göre yorumlanması gerektiğini söyler. Bu yaklaşımlarda insanın büyüsel bir değişimi yoktur, daha ziyade eskinin yerini alan yeni bir ben anlayışı vardır.⁴⁶⁹

Pavlus'tan Aziz Augustin'e kadar bütün kilise mensupları Hıristiyan ekmek şarap ayini ile bu ilk dönem kurtarıcı tanrıyla ilgili dini yemekler arasındaki benzerliklerin farkındaydılar ve buna gereken özeni gösterdiklerine dair yeteri kadar delil vardır. Ancak kendileri de benzerliğin farkında olmalarına rağmen bu ritüeli farklı şekilde yorumlarlar: "Bu benzerlikler, Şeytan'ın Mesih'e benzemek istediğinden ve kilisenin ritüellerini ve ayinlerini, müşriklerin kendi sır dinlerinde yerine getirme isteklerinden kaynaklanmaktadır."⁴⁷⁰ Bu ifadelerle kilise mensuplarınca ekmek ve şarap ayininin ilk dönem inançlarıyla arasındaki benzerlikler giderilmeye çalışılmıştır.

"Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, ilk dönem sır dinleri ve onlara Pavlus'un sunduğu ve bugün Hıristiyanların sakramentlerinden biri olarak bilinen Evharistiya ayini arasındaki bu tür benzerliklerin olmasından dolayı, benzerliklere yönelik açıklamalar getirilmek zorunda kalınmıştır. Bu açıklama tarzları, Pavlus'un sakramentler olarak isimlendirilenleri, yukarıda zikredilen sır dinlerinden aynen alındığı, bunlara yeni anlamlar kazandırdığı ya da bu Sır Dinlerinin Pavlus, daha doğrusu Hıristiyanlık sonrası olduğu, bu yüzden de etkilenmenin tersinden olduğu veya şeklen aralarında benzerlik olsa da, vurgularının farklı yönlerde olmasıyla birbirinden ayrıldığı şeklindedir."⁴⁷¹

Hıristiyanlıkla, yukarıda zikredilen ilk dönem Sır Dinleri arasındaki benzerlik yalnızca belli bir takım ritüellerle sınırlı değildir. Benzerliğin boyutu daha da geniştir.

⁴⁶⁸ Akalın, a.g.m., s. 150.

⁴⁶⁹ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 275.

⁴⁷⁰ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 275.

⁴⁷¹ Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 275-276.

Bazılarının savunma niteliğinde söyledikleri gibi Evharistiya'nın ya da mesela vaftizin sır dinlerindeki uygulamalardan farkı, ahlâkî boyuta daha fazla önem vermesi değildir. Çünkü sır dinleri de mensuplarından, Hıristiyan inancının istediği ahlâkî erdemleri onların gerekli gördüğü boyutta olmasa da, yerine getirmelerini isterler. Bu ayin de, İncillerin anlattığı anlamda köken olarak İsa'ya ve ondan önce de Yahudi kutsal yemeklerine kadar gitse de, Pavlus'un bu yemeğe kazandırdığı –Mesih'in etini yiyerek ve kanını içerek onunla bir olma- anlam, bu yemeklerin hiçbirisinde yoktur. Böyle bir anlam içeriyor olsalar bile en azından bize kadar gelmemiştir.⁴⁷² Fakat yine de Pavlus'un Evharistiya doktrininin tamamen orijinal ve etkiden uzak olduğunu, yaşadığı dönemin dini ve kültürel inançlarının izlerini taşımadığını söylemek mümkün değildir.

Özetle söylemek gerekirse Pavlus'un Evharistiya anlayışının temelini İsa'nın havarileriyle yediği “Son Akşam Yemeği” oluşturur. Havariler döneminde son akşam yemeğinin anısına yapılan bu tören sadece birlikte yenen bir yemek ve sonrasında dualar eşliğinde yapılan ekmek-şarap ayininden ibaretti. Günümüz Hıristiyanlığında uygulanan Evharistiya töreni ise Pavlus'un kendi yorumlarından oluşturduğu bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Basit bir anma yemeğinden oluşan Evharistiya, Pavlus ile birlikte Hıristiyanlığın temelini oluşturan vaftizden sonraki en önemli uygulamalardan biri haline gelmiştir ve Mesih İsa'nın bedeninde bir olma anlamını kazanmıştır.

Son olarak çalışmamızda kiliselerin Evharistiya konusundaki farklı anlayışlarından bahsetmek yerinde olacaktır:

Katolik Kilisesi ekmek ve şarap türleri içinde Evharistiya tarafından yol açılmış biçim değişikliğini dikkate alarak Ekmek ve şarabın kendi fiziki tabiatlarını muhafaza edip Mesih'in bedeni ve kanı olmak için bir cevher değişikliğine sebep olduklarını belirtmektedir. Trente Konsili bu sırrı açıklamak için “transsubstantiation”⁴⁷³ terimine başvurmuştur. Ortodoks Kilisesi evharistik iman noktasında Katolik Kilisesi ile aynı düşünceleri paylaşmasına rağmen, “transsubstantiation” konusunu benimsemez. Ermeniler Evharistiya'da, ekmeğe maya, şaraba su katmazlar. Hepsinin saf ve temiz olması esas alınmaktadır. Ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanına dönüştüğü inancını

⁴⁷² Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, s. 276-277.

⁴⁷³ Transsubstantiation: Madde dönüşümü=Kudas töreninde ekmek ve şarabın Mesih'in eti ve kanına dönüşmesi.

kabul etmezler. Protestanlar da bu konuya tamamen olumsuz bakmaktadırlar ve “İsa’nın Son Yemeği” hatırasına yapılan Evharistiya kutlamasında bir papazın bulunmasının mutlaka zorunlu olmadığını düşünmektedirler.⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ Erbaş, a.g.e., s.168.

SONUÇ

Dünya nüfusunun yaklaşık iki buçuk milyarını (% 32'sini) oluşturan Hıristiyanlık denilince her ne kadar İsa akıllara gelse ve bu din ona isnat edilse de günümüz Hıristiyanlığının anlaşılmasında göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli şahsiyet Pavlus'tur. Pavlus, Hıristiyanlık için hem teolojik hem de tarihi nedenlerden dolayı önemli bir şahsiyettir. Günümüz Hıristiyanlığının teolojik ve ibadet uygulamalarını bir temele oturtan Pavlus, bu dine yeni bir boyut kazandırarak Hıristiyanlığın kurucusu olarak dahi kabul edilmektedir. Yahudiliğin devamı niteliğinde ortaya çıkan Hıristiyanlık, Pavlus'un döneminin dinsel ve kültürel faktörlerinin etkisinde kalarak ve bunları kendi düşünce ve yorumlarıyla harmanlayarak oluşturduğu yeni bir din hüviyetini kazanmıştır.

Uzun bir tarihi gelişimin ardından teolojisini ve dini pratiklerini bir temele oturtan Hıristiyanlık, bugün dünya nüfusunda en büyük söz hakkına sahip olan bir dindir.

Şüphesiz hangi din olursa olsun yeryüzünde bulunan bütün dinlerde teolojik unsurlar ve uygulanması gereken bir takım ritüeller vardır. Bunlar yaratıcı olarak kabul edilen Tanrı'ya bir şükran ve yakınlaşma vesilesidir. İnsanın fitratında var olan bir yaratıcıya inanma eğilimi insanları bu tür uygulamalara yönlendirmiştir. Hıristiyanlık'ta ibadetleri uygulama zamanı bakımından günlük, haftalık ve bayram ve anma günlerinden oluşan yıllık ibadetler olarak ayırmak mümkündür. Hıristiyanlık'ta ibadetlerin özünü dua oluşturmaktadır. Bununla birlikte Hıristiyanlık'ta var olan dini uygulamalar genel kabule göre önem bakımından yedi temel sakramente özetlenmiştir. Bunlar; bütün Hıristiyan cemaatlerinin kabul ettiği Vaftiz ve Evharistiya, Hastaları Yağlama, Konfirmasyon, Tövbe, Evlilik ve Rahip Takdisi'nden ibarettir. Bunların dışında Hac, Oruç, Noel, Epifani, Paskalya, Pentekost, Haç Yortusu, Meryem Ana Günü gibi uygulanmaya devam eden ritüeller de bulunmaktadır.

Bütün Hıristiyan cemaatleri tarafından kabul edilen Vaftiz ve Evharistiya temel iki sakramenttir. Vaftiz, İsa ve havarileri zamanında Vaftizci Yahya'dan beri devam ettirilen bir uygulama iken Pavlus'la birlikte yeniden yorumlanarak Hıristiyanlığa giriş için şart koşulan, günahkâr olarak doğan insanların günahlarından temizlenerek kurtulması için yapması gereken dini bir seremoni haline gelmiştir. Yine Evharistiya

ayini, Havariler zamanında İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğinin anısına kutlanan bir anma yemeğinden ibaretken Pavlus'un yorumlamasıyla birlikte yeni bir anlam kazanmıştır. Son Akşam Yemeği'nde yenilen ekmek ve içilen şarabın, İsa Mesih'in bedenine ve kanına dönüştüğüne ve bu ayine katılanların da İsa Mesih'in bedenine katılarak onunla bir olduğu şeklinde anlam yüklemiş ve Pavlus bu iki sakramenti bambaşka bir boyuta taşıyarak Hıristiyan teolojisinin temelini atmıştır.

Kültürel açıdan oldukça zengin bir yapıya sahip olan bir coğrafyada doğup büyüyen ve dinsel ve kültürel yönden farklılığa sahip insanlarla temas kuran Pavlus, başlangıçta İsa ve taraftarlarına karşı olan bir şahsiyet iken Şam yolunda geçirdiğini iddia ettiği vizyon sonrasında kendisinin İsa-Mesih tarafından elçi olarak görevlendirildiğini söyleyerek Hıristiyanlık'taki konumunu belirlemiştir. Vizyon sonrası yaptığı yolculuklarıyla Yahudiliğin bir uzantısı olarak görülen bu hareketi, yani Hıristiyanlığı bir dünya dini haline getirerek günümüz Hıristiyanlığının kurucusu ve ilk misyoneri olmuştur. Pavlus, bugün Hıristiyanlık'ta var olan çarmıh, yeniden diriliş inancı, vaftiz, Evharistiya, Mesih'in bedeni olarak Kilise, Mesih'in ikinci gelişi, evlilik gibi önemli birçok önemli teolojik unsurları ve dini uygulamaları Hıristiyanlığa kazandıran isimdir. Özellikle yeni anlamlar yüklediği Vaftiz ve Evharistiya, adeta Hıristiyanlığın mihenk taşlarını oluşturmaktadır.

Kısaca İsa Mesih'te kurtuluşu ve Mesih Krallığı'nı dile getiren Hıristiyanlık, Mesih İncili'nin ve yasasının ifade bulmuş halidir. Bu dinin günümüzdeki mevcut konumunu ve ritüellerini oluşturan isim ise şüphesiz Pavlus'tur. Tarihi İsa'yı, Mesih İsa'ya dönüştürerek Yahudiliğin bir mezhebi olan dini hareketi yeni bir dine dönüştürmüştür. Bunu yaparken de halihazırda bulduğu bir takım inanç ve uygulamalara yeni anlam ve sınırlar yükleyerek yapmıştır. Kabul gören teolojik düşünce ve yorumlamaları bugün iki buçuk milyara yaklaşan ve dünyada en fazla müntesibi bulunan Hıristiyan topluluğunu bir arada tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Kürşat Haldun, *Yunan-Roma Uygarlığında İnsan-Tanrılara Tapınma Töreni Olarak: Kilise Ekmek-Şarap Ayini*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, S. 41, 2014, ss. 130-160.
- İANNİTTO, Luigi- Jacob, Xaviere- Hıdıroğlu, Nilay, *Hıristiyan İnanç*, (Çev. Leyla Alberti), Müjde Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- ATAY, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, Atay Yayınları, Ankara, C.1, 1993.
- AYDIN, Fuat, “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Pavlus'un Havarilik Anlayışı”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, Ankara, 2002, ss. 70-93.
- AYDIN, Fuat, *Hıristiyanlık*, (SABİS)Sakarya Üniversitesi Bilgi Sistemi, Ankara, 2015, ss. 1-89.
- AYDIN, Fuat, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, Eskiyeeni Yayınları, Ankara, 2017.
- AYDIN, Mahmut, Editör: Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİA Yayınları, Ankara, 2016.
- AYDIN, Mehmet, *Kilise*, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Yayınları, Ankara, C. 16, 2002.
- AYDIN, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, LiteraTürk Yayınları, Konya, 2015.
- BARNES, Peter, *İsa ve Pavlus Aynı Fikirde miydi?*, (Çev. Arzu Bahar Yıldırım), Haberci Yayınları, İstanbul, 2006.
- BATUK, Cengiz, *Pavlus'u Düşünmek*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.
- CAKA, Eduart, *Pavlus'un Mektupları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2009, ss. 1-43.
- ÇİFTÇİ, Halit Ahmet, *Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Aziz Justin Martyr*, Doktora Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2017, ss. 219-235.
- DEMİRCİ, Kürşat, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksların Teolojisi*, Ayışığı Yayınları, İstanbul, 2005.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1947.
- ELİADE, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (Çev. Ali Berktaş), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, C.2, 2003.
- ERBAŞ, Ali, *Hıristiyanlık'ta İbadet*, Ay Işığı Yayınları, İstanbul, 2003.
- ERDEM, Mustafa, *Hıristiyanlık'taki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.34, S.1, 1993, ss. 133-154.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, *Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, C. 39, 1999, ss. 439-453.

- GÜNAY, Nasuh, *Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2005.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Hıristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, 4. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.
- HARMAN, Ömer Faruk, *Hac*, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Yayınları, İstanbul, C. 14, 1996.
- KATAR, Mehmet, *Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları*, Dini Araştırmalar, Ankara, C.1, S.1, 1998, ss. 59-75.
- KÜÇÜK, Abdurrahman- Tümer, Günay- Küçük, M. Alparslan, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2014.
- KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, *Din-Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hıristiyanlık'ta ve İslâmiyet'te Hac Uygulamasına Genel Bakış*, Dini Araştırmalar, C.16, S.42, 2013, ss. 101-128.
- POLLOCK, John, *Elçi* (Çev. Leyla Güleç), Bütün Dünya Kitaplığı, İstanbul, 2001.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 8. Baskı, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta, 2016.
- SEYFELİ, Canan, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, Karaşin Copy Center, Diyarbakır, 2011.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., *Haç*, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Yayınları, Ankara, C.14, 1996.
- TARAKÇI, Muhammet, *Protestanlıkta Sakramentler*, Emin Yayınları, Bursa, 2012.
- TOPCAN, Özcan, *Mistik Bir Hareket Olarak Pentekostalizm'in Doğuşu: Tarihsel Bir Değerlendirme*, Dini Araştırmalar, C.19, S.50, 2016, ss. 159-183.
- TURAN, Süleyman, *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.
- TÜMER, Günay, *Asli Günah*, İslam Ansiklopedisi, T.D.V.Yayınları, İstanbul, C.3, 1991.
- TÜMER, Günay, *Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- TÜMER, Günay, *Hıristiyan ve İslam Dinleri'nde Hz. Meryem*, (Basılmamış Doçentlik Çalışması), Ankara, 1979, 399-408.

WERNER, Martin, *Hıristiyanlığın İnanç Esaslarının Doğuşu*, (Çev. Ekrem Sarıkçıoğlu), Kitabevi Yayınları, Isparta, 2016.

WITHERUP, Ronald D., *Pavlus Hakkında On Soru On Cevap*, (Çev. Süleyman Turan), Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.4, S.4, 2004, ss. 244-259.

İnternet Siteleri

<http://www.presbiteryen.org/oruc.html> Keskinöz, İlhan, "*Hıristiyanlık'ta Oruç*", Türk Dünyası Kalkedon Presbiteryen Kilisesi, (29.12.2018).

http://samsunkilisesi.com/MAKALELER/Hıristiyanlık'ta_oruc.htm *incilTurk*, (28.04.2019).

<http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=338102> *Hristiyan Forum*, (05.05.2019)

<https://www.iham.org.tr/evharist-komunyon-ayini/> Kerem, Reha., *Evharist (Komünyon) Ayini*, (05.06.2019).

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Efkaristiya> (18.05.2019).

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1039> Taşpınar, İsmail, *Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta İbadet ve Kurbanın Merkeziliği*, (27.05.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Emine BÜLBÜL
Doğum Yeri ve Yılı : Beyşehir/1993
Medeni Hali : Bekâr

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
2011-2016
Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü / Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı /
Dinler Tarihi Bilim Dalı 2016-2019

İş Denevimi

: Milli Eğitim Bakanlığı / Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi
Öğretmenliği 2018-2019